

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**ANALIZA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA ISLAMSKE
VJERONAUKU U SREDNJOJ ŠKOLI**

ZAVRŠNI DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr. Hašim Muminović

Student: Senita Karaga-Muslija

Sarajevo, septembar 2018.

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**ANALIZA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA ISLAMSKE
VJERONAUKU U SREDNJOJ ŠKOLI**
ZAVRŠNI DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr. Hašim Muminović Student: Senita Karaga-Muslija

Sarajevo, septembar 2018.

Sadržaj:

1. UVOD	6
2. POJMOVNO ODREĐENJE NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA.....	9
I TEORIJSKI DIO	
2.1. Nastavni plan i program islamske vjeronauke	10
2.2. Struktura i koncept rada Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke	13
3. OSVRT NA HISTORIJSKI TOK NASTAVE ISLAMSKE VJERONAUKE.....	16
.....	16
3.1. Osnivanje mekteba	17
3.2. Vjeronauka u javnim školama – ruždijama.....	19
3.3. Vjeronauka u vrijeme Austro - Ugarske	20
3.4. Vjeronauka u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije.....	21
3.5. Vjeronauka u SFR Jugoslaviji i nakon raspada Jugoslavije.....	23
3.6. Vraćanje vjeronauke u škole	24
3.7. Vjeronauka u toku ratnih dešavanja	25
4. Izrada prvog Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke.....	27
5. KARAKTERISTIKE SADRŽAJA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA ISLAMSKE VJERONAUKE ZA I I II RAZRED SREDNJE ŠKOLE.....	29
5.1. Cilj i zadaci nastave vjeronauke u srednjoj školi	31
5.1.1 Ishodi učenja u nastavi islamske vjeronauke	34
5.1.2. Evaluacijski parametri u nastavi islamske vjeronauke.....	35
5.2. Moralne vrijednosti sadržaja u nastavi islamske vjeronauke	36
6. PEDAGOŠKI PRINCIPI.....	38
6.1. Princip naučnosti	38
6.2. Princip prilagođenosti nastave uzrastu	39

6.3. Princip sistematičnosti i postupnosti u nastavi.....	40
6.4.Princip povezanosti teorije i prakse.....	41
6.5. Princip očiglednosti.....	41
6.6. Princip svjesne aktivnosti učenika/ca u nastavi	42
6.7. Princip trajnosti i usvajanja znanja i vještina	42
6.8. Princip individualizacije nastavnog rada.....	43
II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	44
6.1. Predmet i problem istraživanja.....	44
6.2.Cilj istraživanja	45
6.3.Zadaci istraživanja.....	45
6.4. Glavna hipoteza.....	46
6.5. Posebne hipoteze –podhipoteze:	46
6.6.Metode istraživanja	47
6.7. Tehnike, postupci i instrumenti istraživanja	48
6.9. Uzorak istraživanja.....	48
6.10. Obrada podataka	48
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	49
7.1. O instrumentima i uzorku.....	49
7.1.3. Analiza odgovora nastavnika za procjenu NPP	62
7.1.4. Analiza iskustava u obrazovanju i radu kao nastavnik vjeronauke i procjene na skalama.	66
7.2. Analiza skale stavova za učenike	67
7.2.1. Skale procjene NPP-a sa pedagoškim principima od strane učenika.....	73
7.3. Razlike u odnosu na školu.....	82
7.3. Komparacija ukupnih odgovora učitelja i učenika.....	99
7. ZAKLJUČAK	102
8. LITERATURA.....	105

9. PRILOZI.....	108
9.1. Tabelarni prikaz - Kriteriji i indikatori za procjenu nastavnog plana i programa.....	108
9.2. Tabelarni prikaz - Zastupljenost temeljnih pedagoških principa u NPP-u islamske vjeronauke Islamska vjeronauka	110

1. UVOD

Sticanje znanja je stroga obaveza svakom muslimanu.¹

Odgaj i obrazovanje u procesima globalizacije i ekonomskog razvoja doživljava brojne promjene i reforme. Nastavu islamske vjeronauke u srednjoj školi treba posmatrati dijelom općeg nastojanja za doseganjem kvalitetnije škole u Bosni i Hercegovini. Naravno, davanje vjeronaučnog doprinosa ovakvom htijenju treba tumačiti prvenstveno odrazom svijesti o promijenjenoj prirodi kompetencija kojima mlad čovjek treba ovladati.

Prvi Nastavni plan i program vjerske islamske vjerske nastave 1967. godine. Taj nastavni plan i program je dodatno usavršen i još detaljnije razrađen i 1983. Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je donio novi Nastavni plan i program islamske vjeronauke za školu 1994., koji je bio potpuno nezavisan od Nastavnog plana i programa mektebske nastave. Osim toga Rijaset donosi i program odgojno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama. Posmatrano po godinama, kako su i donošeni, doneseno je ukupno 39 zasebnih planova i programa za vjeronauku.

Školske 2007/2008 godine predmet Vjeronauka se uvodi i u srednje škole na Kantonu Sarajevo, dok se u drugim kantonima uvodi mnogo ranije. Nastavni plan i program Islamske vjeronauke za srednje škole Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvojio je i propisao za upotrebu: zaključkom br. 01-SM-06-1/2010, na sjednici Rijasetu održanoj 28. decembra 2009. godine.

Nastavni plan i program kreiran je tako da odgovara razvojnim i religijskim potrebama mladog čovjeka kroz značajan formativni raspon srednje škole. Dominirajuća razvojno preokupirajuća pitanja podstiču otvoren, sistematičan, atraktivan odgovor iz uglova više islamskih znanosti. Didaktičku okosnicu Plana i programa čini razvojni kurikulumski pristup koji ostavlja značajan prostor nastavnikovoj stručnoj odluci o broju sati potrebnih za realizaciju pojedinog tematskog područja (uvažavajući sociogene i antropogene dimenzije učenikove životne situacije u konkretnoj sredini), djelotvornom definiranju najupečatljivijeg

¹ Hadis bilježi Ibn Abdu'l- Birr

zadatka koji neki sadržaj može razviti, a koji ujedno predstavlja i dominirajući sloj pri vrednovanju ishoda učenja, odabiru metodičkog sistema koji će upotrijebiti).

Model izvedbenog kurikulumu kranje fleksibilno omogućava nastavniku da se odluči koliko nastavnih sati će "posvetiti" nekoj nastavnoj jedinici, kao i to da didaktički zahtjevniju nastavnu jedinicu upisuje više nastavnih sati, s tim da precizira samo fazu njene realizacije, konkretni projektni zadatak za učenike u kontinuitetu istraživačkog bavljenja tom nastavnom jedinicom.

Težnja da se Plan i program kvalitetno didaktički oblikuje lišeno je ambicije preciziranja metodičke dimenzije. Didaktika osigurava nastavniku – praktičaru kategorijalni sistem, heurističku matricu koja će mu pomoći da formulira šta želi postići nastavom, a time i predvidi i kontrolira ishode.

Znanstvena pozadina ovakvoj matrici je u didaktičkoj komplementarnosti odgojne i obrazovne intencije nastave te antropološkom razumijevanju čovjeka kao cjeline spoznaje, osjećanja i djelovanja.

Pomak u razvoju Nastavnog plana i programa je u poučavanju prema stjecanju kompetencija. Danas je zastupljen ogroman razvoj odgoja i obrazovanja u svijetu. Savremeni Nastavni plan i program u prvi plan stavlja učenika i njegova postignuća, a ne nastavni program i učitelja koji ga realizira. Učitelj postaje moderator odgojno-obrazovnog procesa što zahtjeva dodatna, specifična znanja i umijeća koja trebaju razvijati i prilagođavati savremenoj nastavi.

Cilj ovog rada je upoznati Nastavni plan i program islamske vjeronauke, ukazati na mogućnosti provedbe sadržaja kroz različite ishode učenja. Zatim, uočiti pedagoške principe u nastavi islamske vjeronauke, analizirati odgovore od strane učenika dobivenih prilikom anketiranja.

Osnovni problem ovog rada jeste dobiti povratne informacije o provedbi programa na empirijskoj razini. To podrazumijeva vrednovanje iz perspektive nastavnika, koji program neposredno provode, daje brojne vrijedne informacije. Prema tome, uočavaju se dobre i slabe strane, uslovi za veću učinkovitost, i stvara okvir smjernica za budući razvoj Nastavnog plana i programa.

U odabranom modelu vrednovanja programa pošlo se od prethodno navedenih obilježja, koja se u svijetu koriste, ne samo kao standard u izradi Nastavnih planova i programa, nego i u procesu njegova vrednovanja (Harland, 2002; Baranović i sur., 2006).

Važno je napomenuti da su se dodatno provjeravala temeljna motorička znanja, provedivost programa u lošim materijalnim uvjetima i jasnoća smjernica za provedbu. Dobra organizacija i redovita provedba diferenciranih organizacijskih oblika rada ukazuje na kvalitetu posebnih programskih zadaća općega nastavnog plana i programa.

Smatramo da je problem neadekvatan pristup analizi Nastavnog plana i programa nastave islamske vjeronauke, izostanak novih modela, stilova učenja i tehnika u nastavi islamske vjeronauke.

Predmet za koji smo se odlučili detaljnije istražiti sadržaj Nastavnog plana i programa je Islamska vjeronauke sa idejom analize istog u srednjoj školi. Uz pomoć detaljne analize sadržaja Nastavnog plana i programa možemo uticati na cjelokupni razvoj i tok promjen nastave islamske vjeronauke, zatim unaprijediti odgojne i moralne segmente sadržaja islamske vjeronauke.

2. POJMOVNO ODREĐENJE NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

Nastavni plan je školski dokument koji propisuje odgovarajući državni organ. Nastavnim planom se u obliku tabele propisuju: nastavni predmeti za određenu vrstu škole, redoslijed izučavanja tih predmeta po razredima, sedmični broj sati za pojedini nastavni predmet, redoslijed nastavnih predmeta, ukupno sedmično opterećenje učenika. Nastavni plan i program je osnovni školski i državni dokument koji najčešće propisuje i donosi Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta. On u sebi sadrži nastavni plan i program u formi knjige. (Čatić i Pehlić, 2004).

Planom i programom je preciziran omjer u kojem je nastavniku ponuđen okvir, sistem, orijentir, odnosno, koliko iziskuje nastavnikovo stručno promišljanje i samostalno odlučivanje (nastavnik kreira godišnji program primjeren konkretnoj sredini, opredjeljuje se za preciziranje metodičkih formulacija svojih nastavnih htijenja, a na temelju ponuđenog kategorijalnog sistema ciljeva).

Nastavni program je, također, školski dokument i usvaja se zajedno s nastavnim planom, predstavljaju jedinstven dokument čija je realizacija, bez ikakvog odstupanja obavezna za sve nastavnike. Njime se precizno utvrđuju: cilj i zadaci za svaki nastavni predmet, kao i organizacija nastave u određenoj vrsti škole, te sadržaji koje treba u određenom predmetu, razredu i sa prethodno utvrđenim fondom sati realizirati u ta to predviđenim prostorima i s odgovarajućm nastavnom tehnologijom i tehničko-materijalnom podrškom (Čatić i Pehlić, 2004)

Nazivi Nastavni plan i Nastavni program najčešće se koriste zajedno. Nastavnim planom određen je sedmični broj časova za svaki predmet, a prema vrsti srednjoškolskog obrazovanja i razredu. Nastavnim je programom propisana svrha i cilj učenja te struktura nastavnih sadržaja po razredima

Cjelokupni je program (naziva se još okvirnim nastavnim planom i programom) izrađen uz pomoć tradicionalnog slijeda od prapovijesti i starog vijeka do srednjeg i novog vijeka, pa sve do savremene historije (Nastavni plan i program za gimnaziju 2009.)

Dakle, na osnovu programa je propisano šta nastavnik treba podučavati, odnosno koja znanja učenik treba usvojiti, ali ne i kako te zašto učenici trebaju naučiti određeni sadržaj. Na

osnovu Nastavnog plana i programa nastavnik priprema izvedbeni nastavni plan i program koji je dužan napisati i odgovoriti na pitanja što će poučavati, s kojim ciljem (cilj nije, niti može biti samo obrazovni) i na koji način. Nastavni plan je dokument kojim se propisuju predmeti i sati/časovi za pojedine obrazovne predmete. Nastavni program je državni dokument kojim se propisuju obrazovni sadržaji koje treba realizirati na odgovarajućem stepenu (nivou) obrazovanja.

O tome koliko je važan Nastavni plan i program govori činjenica da je riječ o temeljnom dokumentu ne samo za nastavnika koji mora raditi prema njegovim odredbama, nego obavezuje i autore udžbenika te Pedagoški zavod, Ministarstvo obrazovanja koje na koncu odobrava upotrebu udžbenika.

I TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA

2.1. Nastavni plan i program islamske vjeronauke

Nastavni proces islamske vjeronauke u srednjoj školi treba posmatrati dijelom općeg nastojanja za postizanjem većeg standarda škole u Bosni i Hercegovini. Naravno, davanje vjeronaučnog doprinosa ovakvom htijenju treba tumačiti prvenstveno odrazom svijesti o promijenjenoj prirodi kompetencija kojima mlad čovjek treba ovladati. Pomak od materijalnog, sadržajnog znanja ka metodičkim vještinama, umijeću rada u timu, odgovornosti za svoj dio timskog projekta, sposobnosti komuniciranja, intenziviranoj osjetljivosti za drugog i zajednicu, repozicionira položaj i mogućnosti nastave islamske vjeronauke u školi.

Svaki Nastavni plan i program mora sadržavati ciljeve zadatke, zahtjeve u okviru sadržaja, te ishode učenja u cilju jednakosti kvaliteta i kvantiteta.

Nastavni plan i program islamske vjeronauke u srednjoj školi oblikovan je na temelju uvažavanja sljedećih, međusobno komplementarnih zahtjeva: uvažavanje dosadašnjeg iskustva islamske vjeronauke u našoj srednjoj školi, uspostavljanje prepoznavajuće niti s pozitivnim dometima prethodnih nastavnih planova i programa islamske vjeronauke, uspostavljanje takvog pristupa planiranju i programiranju koji će respektirati savremene,

djelotvorne didaktičke domete, nastojanje da se koreliraju sadržaji islamske vjeronauke s drugim nastavnim predmetima; afirmiranje interkulturalnog pristupa u kojem postoji prostor za upoznavanje i razvijanje svog identiteta, ali i upoznavanje poštovanje drukčijeg. Nastavni plan i program islamske vjeronauke za srednje škole dio je konstruiranja djelotvorne spona između islama kao konstituirajuće odrednice bošnjačkog bića i imponirajućeg kvaliteta njegovog življenja u našem dobu.²

Uspostavljene vrijednosti islama su u školi dobile svoj ovovremeni kulturološki značaj i smisao.

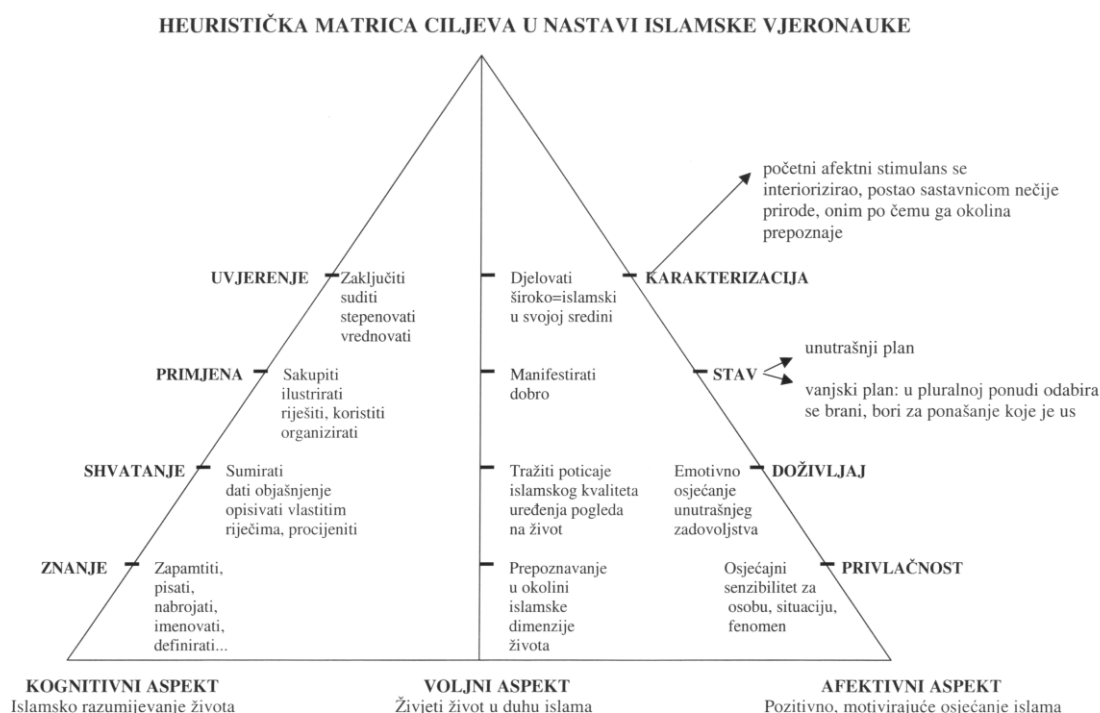
Dominirajuća razvojno preokupirajuća pitanja podstiču otvoren, sistematičan, atraktivan odgovor iz uglova više islamskih znanosti. Didaktičku okosnicu Plana i programa čini razvojni kurikulumski pristup koji ostavlja značajan prostor nastavnikovoj stručnoj odluci o broju sati potrebnih za realizaciju pojedinog tematskog područja (uvažavajući sociogene i antropogene dimenzije učenikove životne situacije u konkretnoj sredini), djelotvornom definiranju najupečatljivijeg zadatka koji neki sadržaj može razviti, a koji ujedno predstavlja i dominirajući sloj pri vrednovanju ishoda učenja, odabiru metodičkog sistema koji će upotrijebiti) Htijenje da se Plan i program kvalitetno didaktički oblikuje lišeno je ambicije preciziranja metodičke dimenzije. Didaktika osigurava nastavniku – praktičaru kategorijalni sistem, heurističku matricu koja će mu pomoći da formulira šta želi postići nastavom, a time i predvidi i kontrolira ishode.³

Nastavni plan i program kreiran je tako da odgovara razvojnim i religijskim potrebama mladog čovjeka kroz značajan formativni raspon srednje škole. Uz pomoć modela izvedbenog kurikuluma nastavnik može da se odluči koliko nastavnih sati će "posvetiti" nekoj nastavnoj jedinici, kao i to da didaktički zahtjevniju nastavnu jedinicu upisuje više nastavnih sati, s tim da precizira samo fazu njene realizacije, konkretni projektni zadatak za učenike u kontinuitetu istraživačkog bavljenja tom nastavnom jedinicom.

²<https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Islamski%20vjeronauk%20NPI%20I%20II%20razred%20S%20C5%A0%20SAT.doc>

³<https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Islamski%20vjeronauk%20NPI%20I%20II%20razred%20S%20C5%A0%20SAT.doc>

Na prikazanoj ilustraciji (Ilustracija br.1) možemo uočiti tri jasna aspekta: kognitivni, voljni te afektivni aspekt. Svaki od njih ima svoje karakteristike koje upućuju na sadržaj koji se odnosi na islamsko razumijevanje života, na život u duhu islama, te na motivirajuća i pozitivna osjećanja islama. Matrica simboliše usklađenost obrazovne i odgojne težnje nastavnog procesa i razumijevanja čovjeka.



Ilustracija br. 1. Heuristička matrica ciljeva u nastavi islamske vjeronauke (Nastavni plan i program za gimnaziju šk.2009/2010)

Nastava islamske vjeronauke u svojoj strukturi sadrži obrazovne i odgojne elemente. Realizacija se ostvaruje na razini ciljeva, strategija, evaluacijskih slojeva učenikovog rasta u islamu. Heuristička matrica ciljeva predstavlja cjelokupan sistem razvijanja znanja, emocija i djelovanja u islamu. U nastavku slijedi objašnjenje predstavljenih elemenata kroz ilustraciju.

Kognitivni aspekt matrice, teorijski uronjen u Bloomov taksonomski model odgoja spoznaje, dat je kroz četiri razine: znanje, s naglaskom na memoriranje sadržaja, njihovom usvajanju kao gotovih činjenica, generalizacija. Nastavnik "zahtijeva" ovu razinu znanja "imperativima": napiši, nabroj, imenuj, definiraj. Shvatanje u kojem se začima proces prerade ponuđene informacije, njenog asimiliranja u postojeću kognitivnu strukturu ili

*mijenjanja kognitivnog modela radi 'smještanja' nove, drukčije informacije. Sposobnost da se gradivo opiše svojim riječima, sumira, poprati crtežom, grafikonom.*⁴

Na temelju stečenog znanja, procijeniti, evaluirati informacije, situacije. Izvesti zaključak i obrazložiti ga, posjedovati kriterije vrednovanja, kritički suditi. Na ovoj razini snažno se prepliću spoznajna i osjećajna dimenzija osobe jer vrednovanje uvijek u sebe uključuje i osjećanje. Sada je mlada osoba kompetentna da na temelju pređenog puta odgoja i obrazovanja koji rezultira uređenim, djelotvornim znanjem o nečemu, prosuđivati, vrijednosno se očitovati.

*Afektivni aspekt matrice predstavlja tok vođenih promjena u odgoju osjećajnosti. Upravo je afektivitet u osobi resurs postizanja odgojnosti islamske vjeronauke. Kategorijalna ljestvica odgoja afektiviteta teorijski je utemeljen u Bloomovom taksonomskom modelu.*⁵

Nastavnik se odlučuje za izbor određene razine promjene koju je moguće ostvariti određenim nastavnim sadržajem i njemu pripadajućom nastavnom strategijom: dominantno područje promjene (kognitivno, afektivno, voljno ili kombinirano), dubina promjene sukladno razini pojedinog područja, konkretni zahtjevi koji se postavljaju pred učenika). Početak odgoja osjećajnosti prema nečemu rezerviran je za početni senzibilitet, osjetljivost, budnost prema određenom fenomenu.

2.2. Struktura i koncept rada Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke

*Koncepcijsku cjelinu Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke treba posmatrati unutar cjeline odgoja u vjeri: islamski odgoj u mektebu, porodici, osnovnoj školi. Srednjoškolska vjeronauka je značajan doprinos ukupnom vjerskom odgoju.*⁶

Prema uputama Nastavnog plana i programa predviđenim za školsku 2009/2010 godinu⁷ struktura programa je standardizirana za sva uzrasna godišta. Na početku svakog razreda kreiran je cilj nastave islamske vjeronauke i zadaci pomoću kojih se on ostvaruje. Pri

⁴<https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Islamski%20vjeronauk%20NPIP%20I%20II%20razred%20S%C5%A0%20SAT.doc>

⁵ Isto

⁶ Isto

⁷ Isto

definiranju cilja i zadataka vodilo se računa o specifičnim razvojnim i religijskim potrebama mlade osobe određenog uzrasta, posebnosti sociološke situacije u kojoj naša mladost odrasta, kao i o svojevrsnom spiralnom sistemu pri uređivanju redoslijeda i postizanju intenziteta ponuđenog. Potom su navedeni nastavni sadržaji, didaktički prilozi nastavnikovom osmišljanju načina komuniciranja određenog sadržaja i ponuđeni evaluacijski orijentiri.

Nastavni plan i program je zamišljen kao poticaj kontinuiranoj stručnoj i javnoj raspravi s ciljem njegovog usavršavanja i dosezanja zrelijeg kvaliteta. Permanentno pozvani učesnici ovakve rasprave su: roditelji, nastavnici, kulturni i javni radnici koji svojom odgovornom usredsređenošću i osjetljivošću za ovovremeni govor islama mogu se uključiti u trajni proces profiliranja Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke.⁸

Bitno je istaknuti i to da je Nastavni plan i program oblikovan tako da implicira urgentno pojavljivanje pratećeg metodičkog priručnika za nastavnike i udžbenika za učenike.

Po pitanju ocjenivnja, u nastavi vjeronauke ocjenjivanje je sastavni dio praćenja i vrednovanja učenika. Ne postoje posebno određeni nastavni sati za ocjenjivanje, nego cjelokupan nastavni proces sadrži neizostavnu komponentu ocjenjivanja učenika. Dakle ocjenjivanje učenika se provodi u toku čitave školske godine i ono predstavlja realizaciju procesa praćenja i vrednovanja učenika. U ovom procesu prate se zainteresiranost učenika, njegova aktivnost u svim fazama nastavnog procesa, uključenost u rješavanje zadataka, odnos prema nastavnom predmetu i postignuti rezultati.

Nastava islamske vjeronauke postavlja niz problema znanstvenim istraživanjima. U nastavi islamske vjeronauke korisno bi bilo istražiti primjerice: historijski razvoj vjerskog odgoja i obrazovanja kod nas, uporediti nastavu vjeronauke u različitim muslimanskim državama, državama Europe i SAD, razvoj i ustroj nastave islamske vjeronauke u Bosni i Hercegovini, odnos nastave islamske vjeronauke i drugih nastavnih predmeta, temeljne pojmove nastave islamske vjeronauke.

⁸<https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Islamski%20vjeronauk%20NPI%20I%20II%20razred%20S%20A%20SAT.doc>

Važno bi bilo istražiti razvoj i važnost udžbenika, vježbanki – radnih bilježnica, metodičkih bilježnica, metodičkih priručnika za učitelje, znanstveno-popularne literature, planiranje i pripremanje učitelja za nastavu islamske vjeronauke. Mogli bismo reći da nema područja u nastavi islamske vjeronauke koje ne bismo mogli znanstveno istražiti i na osnovu tih istraživanja ponuditi praksi rješenja za njeno usavršavanje.

3. OSVRT NA HISTORIJSKI TOK NASTAVE ISLAMSKJE VJERONAUKJE

Nema egzaktnih istraživanja o početku izvođenja nastave islamske vjeronauke u Bosni i Hercegovini. Početak izvođenja nastave islamske vjeronauke smatra se dolaskom islama u Bosnu i Hercegovinu i otvaranje prvih džamija. Na slici (Slika 1.) je prikazana prva džamija čija lokacija pripada Bosansko- podrinjskom kantonu. Turhan Emin-begova džamija podignuta u Ustikolini 1448. godine.



Slika 1. Džamija u Ustikolini

Da bi u današnjici razumjeli nastavu islamske vjeronauke, trebamo znati okvire njene prošlosti, njen historijski tok i okolnosti pod kojima se nastava razvijala i napredovala. Za nastavu islamske vjeronauke se veže prvo mektebska nastava, a za nju je povezana pojava islama.

3.1. Osnivanje mekteba

Historičari tvrde da su predislamski Arapi poznavali mektebe i da su im oni služili za opismenjavanje, ali u dosta ograničenoj mjeri.

Mekteb je bio poznat kao mjesto gdje se učilo čitanje i pisanje. Pojavom islama i nastankom islamske države koja postepeno organizira i obrazovanje u skladu sa zahtjevima islama, ovi mektebi su u izvjesnom smislu evoluirali tako da su postojale dvije vrste mekteba: jedna po ugledu na ranije, predislamske mektebe u kojima se učilo čitanje i pisanje uključujući i muslimanku djecu kao i djecu šticenika/ zimija, i druga u kojoj su muslimanska djeca pored čitanja i pisanja učila osnove iz poznavanja Kur'ana, odnosno islama. Ovi mektebi su djelovali u skoro istom obliku i sa istim cilje dugi niz stoljeća tako da su se proširili u skoro svim krajevima islamskog svijeta (Kasumović, I, 1999.)

Prema tome, od početne uloge mekteba gdje se usvaja osnovna pismenost, mekteb se razvija u strukturu škole u kojoj se realizira nastava.

Uči, čitaj, studiraj, razmišljaj u ime Gospodara koji je sve stvorio. U vrijeme prvih muslimana ova kur'anska naredba je aktivno provedena u praksi Muhameda, a.s., i svih muslimana. O tome svjedoči mnoštvo Poslanikovih izjava koje izravno podstiču sve ljude na učenje, razmišljanje, studiranje, jednostavno rečeno na cjeloživotni odgoj i obrazovanje. Do koje granice je išla predanost muslimana pdgoju i obraovanju kazuje nam događaj koji je zabilježen nakon Bitke na Bedru kada je Muhammed, a.s., naredio da se oslobode svi zarobljenici koji poduče deset muslimana i muslimanki čitanju i pisanju, u vrijeme kada se nečija sloboda u cijelom svijetu plaćala čistim zlatom, a zarobljenici su najčešće ubijani ili pretvarani u roblje (Kasumović, 1999.)

Nažalost, svjedoci smo brojih ratnih stradanja koja su se izdešavala diljem svijeta. Ali, nažalost nismo svjedoci da je neko od zarobljenika pošteđen ubijanja zato što je podučio nekog.

Mali je broj naroda koji imaju toliko fenomena i vrijednosti poput Bošnjaka, a da ih, mahom, nisu svjesni i da o njima slabo vode računa (Halilović, N., 2007.)

Ideja i pojava mekteba ukazuje na specifičnu odliku Bošnjaka. Nastava u mektebu je simbol postojanja obrazovne tradicije koja egzistira pet vijekova bez obzira na sve promjene koje su bile vezane za određene periode u prošlosti.

U prvom planu mektebske nastave bila je odgojna komponenta, odgoj djece, potom učenje Kur'ana i vjerskih disciplina, a tek nakon toga su dolazili drugi sadržaji koji su se predavali u ovom obliku osnovne školske prakse. Posebna pažnja poklanjala se odgoju učenika, što je bilo u skladu sa osnovnim porukama vjere. Stoga se ne samo u ženskim mektebima, nego i u muškim kao i u svim drugim oblicima odgoja i obrazovanja sasvim opravdano može govoriti o pedagoškom radu i odgoju svjesnom i izričitom zadatku nastave. (Kasumović, I, 1999.)

Veoma je važno da svaki Bošnjak bude svjestan uloge i značaja mektebske nastave. Prije svega, to je ideja odgoja koja se ogleda u mektebskoj nastavi. Razvojem Mekteb – mjesto gdje se piše, tj. uči pisanje. Mektebska nastava ima jasnu strukturu nastave, organizaciju nastave sa svim faktorima, temeljna odgojna područja nastave, didaktička obilježja, oblike partnerstva mekteba i porodice.

3.2. Vjeronauka u javnim školama – ruždijama

Osnivanje ruždija (osmanska verzija svjetovnih državnih škola-trogodišnjih zapadnih nižih gimnazija) normiranim turskim Zakonom o školstvu iz 1869. godine. Vjeronauka se pojavljuje kao redovni školski predmet i zauzima prvo mjesto u nastavnom planu. Prva ruždija u BiH je otvorena u Sarajevu 1864. godine, dakle, 4 godine prije donošenja Zakona.⁹

Da je vjeronauka nekad bila prvi predmet sa stopostotnim odzivom djece, dokazuje i nedavno pronađen školski dnevnik iz perioda između 1894. i 1912. godine. Riječ je o dokumentu iz kojeg se mogu saznati brojne informacije o tadašnjim stanovnicima ovog dijela grada, njihovom staležu, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, broju djece koja su pohađala vjeronauku i učiteljima. Dnevnik je pronašao Bećirović Sanjin, v.d. direktora OŠ Harmani I dok je čistio svoju kancelariju. U dnevniku iz 1894, vjeronauka je bila prvi predmet.

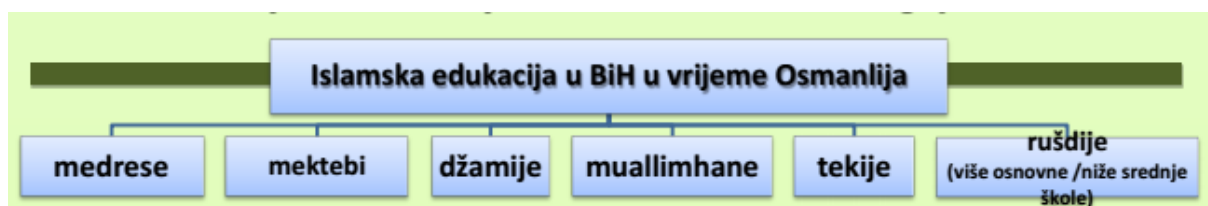
U tom periodu moglo bi se reći da su vjerski službenici bili najobrazovaniji ljudi, što govori činjenica da su oni predavali i ostale predmete i vodili dnevnik. Upravo je to razlog što je vjeronauka stavljena kao prvi predmet u dnevniku.¹⁰

Ovo su riječi profesora Bećirovića koji ima namjeru za izradu staklenog postolja za dnevnik koji će stojati u školi kao muzejski eksponat.

Prema statističkim proračunima odziv je bio stopostotan, što govori u prilog činjenici da se u to vrijeme puno držalo do vjerske naobrazbe djece koju su pohađale sve četiri konfesije: muslimani, istočnopravoslavni, rimokatolici i jevreji. Od ukupno 253 upisana učenika, 100 ih je pohađalo rimokatolički vjeronauku, 96 islamski, 49 istočnopravoslavni i 12 jevrejski.

⁹ <https://dialogos.ba/2017/08/26/prve-medrese-u-islamskom-svijetu-i-kod-nas/>

¹⁰ <https://dialogos.ba/2017/08/26/prve-medrese-u-islamskom-svijetu-i-kod-nas/>



Ilustracija 2.

Na ilustraciji br.2 možemo uočiti brojne vrijednosti koje su značajno uticale na obrazovanje i pismenost tadašnjeg muslimanskog stanovništva na području čitave Bosne i Hercegovine. Ilustracija najbolje prikazuje edukacijsko nasljeđe iz Osmanskog perioda. Islamska edukacija u Bosni i Hercegovini postepeno je napredovala u medresama, mektebima, džamijama, muallmuhanama, tekijama te ruždijama koje su svojom strukturom i organizacijom nastave predstavljale više osnovne ili niže srednje škole.

Islamska vjeronauka je iz ovog perioda izašla sa nekoliko vrlo značajnih dostignuća koja su se tako duboko utisnula u naše biće da su postala dio naše tradicije. Prema tome, značajne promjene se ističu u pogledu razvoja principa individualizacije učenja. Sve je više dolazio do izražaja postupak kojim se nastava islamske vjeronauke prilagođavala potrebama svakog učenika, podrazumijevajući učenikove intelektualne, psihofizičke mogućnosti. Značajnim napretkom u postojanju ruždija se smatra uloga halife/kalfe ili modernim rječnikom rečeno, pomoćnog učitelja. Učitelj je pored svoje primarne uloge da podučava imao ulogu da organizira i odabere sadržaj koji će predavati. Još jedna korisna vrijednost je bila izgradnja vakufnana. Time se u velikom značaju ogledala podrška uže i šire zajednice procesima učenja.

3.3. Vjeronauka u vrijeme Austro - Ugarske

Dolazak Austro - Ugarske ne predstavlja samo smjenu vlasti. Dolazak nove vlasti donio je radikalne promjene u svim poljima dotadašnjeg društva u Bosni i Hercegovini. To je bila smjena civilizacija, odlazak poniruće Osmanske imperije i dolazak Austro- Ugarske civilizacije sa potpuno novim sistemom, standardima, vrijednostima i ciljevima (Ćurić, H, 1983.)

Smjenom civilizacija na području BiH, tj. dolaskom Austro-Ugarske imperije u Bosnu i Hercegovinu **masovno se osnivaju opće škole** na području cijele Bosne i Hercegovine. Islamska **vjeronauka**, zajedno sa katoličkom i pravoslavnom vjeronaukom, postaje **sastavni dio školskog nastavnog plana i programa** koji se izučavao u periodu Austro-Ugarske monarhije.

U poređenju sa sibirijanskim mektebima (iz Osmanskog perioda), mektebi ibtidaije bile su uređene na savremen način. Imale su školske klupe, tablu i druga učila. Đaci su bili podijeljeni po razredima, od prvog do trećeg. Učenje je trajalo tri godine. U Nastavnom planu i programu je bilo učenje arapskog pisma i vjerskih predmeta. Nastavno gradivo predavalo se po boljoj metodi. Za razliku od sibirijanskog mekteba, u ibtidaiji se nije učilo pojedinačno nego skupno. Nastavnici su bili mualimi koji su se za to osposobili u "Daru'l-mualliminu"(učitejskoj školi). Zavođenjem nastave po razredima đaci su mogli da počnu na vrijeme pohađati školu. Školska godina počinjala je 1.oktobra i završavala 1. augusta. Nije se radilo za vrijeme muslimanskih praznika i dvomjesečnih ferija. Na kraju školske godine polagali su se zaključni ispiti (hatme). O njihovom rezultatu je ovisilo da li će učenik preći u viši razred ili će polagati. Mektebi ibtidaije su se izdržavali iz sredstava vakufa i iz državnog budžeta (Ćurić, H, 1983.)

Iz ovog perioda islamska vjeronauka je osnažena evropskim organizacijskim elementima i uređenjem školskog sistema. Situacijska uvjetovanost vjeronaučnih metoda nije vezana samo za strukturalno-institucijska obilježja škole kao odgojne ustanove, nego nadilazi razrede i školske objekte te ima izhodište u samom školskom sistemu (Pranjić M. 1997.)

3.4. Vjeronauka u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije

Ponovnom smjenom vlasti, tj. formiranjem Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, a kasnije Kraljevinom Jugoslavije, **vjeronauka** (i islamska i katolička i pravoslavna) se **ravnopravno izučava u svim školama Kraljevine** kao jedan od neprikosnovenih dijelova nastavnog plana i programa. U ovom periodu vjeronauka je **potvrdila jasnu zakonsku obavezu**.

Po Statutu za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko- mearisfiskih poslova u Bosni i Hercegovini, koju 1906. Godine potpisao car Franjo Josip, vjerska uprava u Bosni i Hercegovini se vršila preko šest muftijstava. Sjedišta muftijstava su bila u Sarajevu, Mostaru, Travniku, Tuzli, Bihaću i Banja – Luci (Ćurić, H, 1983.)

Nastava u mektebima je nastavila sa radom sa istim principima rada koji su bili formirani i tokom vlasti Austro – Ugarske monarhije.

Verska nastava je obavezna u narodnim, građanskim, srednjim i učiteljskim školama a predaje se samo učenicima priznatih veroispovesti. Versku nastavu u narodnim i građanskim školama kod pripadnika svoje vere vrše stalni veroučitelji, mesni sveštenici ili njihovi duhovni zamjenici. Mesne sveštenike ili njihove zamjenike predlaže nadležna verska vlast banskim upravama radi imenovanja ili razrešenja. Sveštenicima ili njihovim duhovnim zamjenicima može opština dodeliti izvesnu nagradu. Nastavnici veronauke, bilo da su sa činovničkim svojstvom ili bez njega, dužni su u svome školskom radu, kao i svi ostali nastavnici, držati se školskih zakona i naredaba, a napose školskog i nastavnog reda Nastavni plan i program iz veronauke propisuje Ministar prosvete u sporazumu sa vrhovnim predstavništvom pojedinih veroispovesti u Kraljevini Jugoslaviji. Jedanput u godini predstavnik nadležne verske vlasti može pregledati vršenje nastave veronauke (Malcom, N,2011.)

Ovo su citirane stavke iz Zakona o narodnim školama koji je bio aktuelan u periodu od 1929 do 1933 godine. Na osnovu toga možemo uočiti položaj i obaveze kojima su bili zaduženi učitelji pored realizacije nastave u školi.

Daru'l- muallimin biva ukinut 1919.godine, što je imao za posljedicu stagnaciju vjerske nastave. Iz ovog razloga e formiraju medrese i u njihov program se uvodi Metodika vjerske nastave. Godine 1933. Osniva se u Sarajevu i Ženska medresa za muallime. To je doprinijelo da se vjerska nastava unaprijedi (Čatić R. i Pehlić I, 2004.)

Međutim i pored pozitivnih promjena koje su se odrazile za nastavu islamske vjeronauke, brojni historijski događaji upućivali su na težak period za cjelokupni razvoj i egzistenciju mektebske nastave i sadržaja islamske vjeronauke.

Statistički pokazatelji tog perioda nam govore da je u Bosni i Hercegovini 1932.godine bilo 634 mekteba sa 43.650 polaznika (Hikmet,br.40. 1932.)

Ovaj nam podatak ukazuje na stvarnu sliku položaja mekteba, koji ukazuje da se broj mekteba umanjio, ali da je broj polaznika bio veći od zabilježenog iz 1878.godine.

3.5. Vjeronauka u SFR Jugoslaviji i nakon raspada Jugoslavije

Jedna od najtipičnijih značajki toga razdoblja staljinističke politike bila je antireligiozna kampanja. Osobito se grubo postupalo sa katoličkom crkvom. Neke su crkve uništene, a samostani i sjemeništa zatvoreni. Pravoslavna je crkva prošla nešto bolje, iako je u prve tri- četiri godine izvršen snažan pritisak na njene institucije. Što se islama tiče, čini se da su jugoslovenski vladari držali da on ima dva ozbiljna nedostatka; prvo, smatrali su (ispravno) da je islam vrsta koja ne uključuje samo osobna uvjerenja, nego i društvene običaje, i drugo, da je natražnjačka i azijska regija. Osim toga reklo bih se da vlast želi nakon rata prečistiti neke stare račune, kao što su se muslimanski aktivisti psolije prisjećali: "Komunisti bi nam u to vrijeme najveće štete i gubitke nanijeli kad bi njihove vojne jedinice ušle u sela. Jednostavno bi sve potencijalne protivnike, mahom ljude na višim društvenim položajima i intelektualce za koje se znalo da su vjernici, poubijali bez ikakava razloga" (Malcom, N. 2011.)

U SFRJ su bile u velikoj mjeri smanjenje i zabranjene vjerske slobode što je ometalo rad mektebske nastave kao nastave drugih religija. Nakon okončanja rata komunistička vlast proklamovana kao „narodna“ ukinula je vjeronauku kao predmet u školama, te čak zabranila izvođenje vjerske edukacije u vjerskim objektima. To se prvenstveno odnosilo na zabranu izvođenja mektebske nastave u džamijama. Na taj način, silom je kreirana nova tradicija koja ne poznaje izučavanje religije u okviru redovnog školskog sistema i ta tradicija je trajala nepunih 50 godina.

U pogledu aktivnijeg zaživljenja vjerskih sloboda i obrazovanja tek "krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih počinje se nešto slobodnije vjerski djelovati, pa se u tom periodu otvara Islamski teološki fakultet (današnji naziv; Fakultet islamskih nauka) i Ženska medresa. Mnogi naši studenti studiraju u islamskim zemljama odakle donose nove ideje o organizaciji i izvođenju vjeronauke. Prevode se i pišu djela iz metodičko didaktičke oblasti vjerske nastave." (Čatić, R i Pehlić, I, 2004.)

Čak i za vrijeme II svjetskog rata, vjeronauka se održavala u svim školama u kojima su postojali uvjeti za izvođenje nastave. Gazi Husrev - begova medresa je bila najznačajnija ustanova u kome se odvijao vjersko - prosvjetni rad, iako je za realizaciju istog bilo dosta poteškoća i ograničenja.

Mektebi su nastavili sa radom i nikada nisu u potpunosti ostali bez interesanata za taj vid nastave i odgoja. Budući da su se mektebi finansirali iz vakufske imovine, njenim oduzimanjem od strane države ukinuta je materijalna pretpostavka za njihovo bolje egzistiranje. Dovedena je u pitanje i egzistencija cjelokupnog vjerskog života. Teret finansiranja vjerskog života, pa i mekteba pao je na pleća ionako već osiromašenih džematlija (Halilović N, 2014.)

Dakle, za egzistencije nastave vjerskog sadržaja tadašnja vlast nije davala značaj u pogledu finansiranja, a niti je pridavala pažnju za druge vidove podrške.

Nakon pada komunizma i uvođenja višepartijskog sistema bitno je, na bolje promijenjen odnos države prema vjeri i vjerskim zajednicama. Prestankom ideoloških stega i pritisaka države odgovornost za rad i uspjeh pala je na ulemu koja je morala iznaći najefikasniji metod organizacije i rada sadržaja islamske vjeronauke (Halilović, N, 2014.)

Raspad Jugoslavije, sticanje nezavisnosti i narastajući demokratski zahtjevi doveli su do ponovnog buđenja vjerskog osjećaja kod naroda, usljed čega se javlja zahtjev za ponovnim vraćanjem vjeronauke u okvir javnog školskog sistema.

3.6. Vraćanje vjeronauke u škole

9.5.1991. godine, službena posjeta delegacije Islamske zajednice sa Ministrom obrazovanja BiH dr.Nihadom Hasićem s ciljem vraćanja vjeronauke u okvire redovnog školskog sistema u sastavu: dr. Jusuf Ramić dr. Omer Nakičević Mustafa Šeta Muharem Omerdić i Abdulah Čelebić.¹¹

Došlo je do dogovora da se u skladu sa potrebama uvedu zakoni oblasti osnovnog i srednjeg obrazovanja.

¹¹ (Preporod, 10/497, od 15. maja 1991.)

Na inicijativu prof. Dr. Nihada Hasića, ministra za obrazovanje, nauku, kulturu i fizičku kulturu organizovan sastanak sa najvišim predstavnicima vjerskih zajednici u BiH o uvođenju vjerske pouke u osnovne i srednje škole u BiH. Sastanku su prisustvovali: Salih Čolaković, predsjednik Mešihata Islamske vjerske zajednice, Vinko Puljić, nadbiskup vrhbosanski Vasilije Kačevenda, epsikop Tuzlansko-zvorničke eparhije Petar Anđelović, provincijal Bosne Srebrene Ivica Čerešnjak, predsjednik jevrejske općine i Zvonko Petrović, direktor Republičkog pedagoškog zavoda¹²

Na navedenim ključnim sastancima je dogovoreno da se čim prije organizira vjerska pouka u osnovnim i srednjim školama kao **izborni obavezni predmet prema željama roditelja, odnosno učenika**. Zatim, da će se nastava izvoditi prema programima koji će sačinjavati vjerske zajednice, koje će također izvršiti izbor vjeroučitelja koji bi trebalo da imaju status kao i ostali nastavnici osnovnih i srednjih škola.

Prvi čas islamske vjeronauke na području bivše Jugoslavije održan u Gunji, malom gradiću u blizini Save u Hrvatskoj i to sedam dana nakon uvođenja katoličkog vjeronauka u Osnovne škole u Republici Hrvatskoj u oktobru 1991. godine.

3.7. Vjeronauka u toku ratnih dešavanja

Predmet vjerounauka je u osnovne škole uveden kao izborno-obavezni predmet 1994. godine, a nadležnost nad organizacijom i provođenjem predmeta imaju religijske institucije.

U određenim područjima BiH, **samoinicijativno** od strane roditelja, direktora, kolega i predstavnika vjerskih zajednica, vjeronauka je vraćena odmah sa početkom agresije na našu domovinu.

- Goražde 1992.
- Bihać 1992.
- Sarajevo 1992/93.

Dopunom NPP-a iz 1994. godine islamska vjeronauka je konačno vraćena u sve škole kao fakultativni/izborno-obavezni predmet.

¹² (Preporod, 10/497, od 15. maja 1991.)

Vremenski Period	Red. br. predm.	Naziv predmeta
1463. – 1879.	*	*Različiti oblici vjerskog podučavanja – halka, prelazak knjige, učenje napamet, izučavalo se o vjeri u mektebu
1869.	1.	Rušdije
1880. – 1924.	1.	Vjeronauka
1925. – 1933.	1.	Nauka o vjeri i moralu
1934. – 1940.	1.	Nauka o vjeri sa moralnim podukama
1941. – 1944.	1.	Vjeronauk
1945/46.	10.	Vjerska nastava
1946. – 1992.	*	<i>*Predmet je izbačen iz Nastavnog plana i programa</i>
1993. – 2010.	15.	Islamska vjeronauka

U tabeli **1a** je prikazan vremenski period u kojem je provedena realizacija nastave vjeronauke pod različitim nazivima i oblicima. Prema tome prvi oblici realizacije nastave vjeronauke zabilježeni su od 1463 godine, uglavnom u mektebima i džamijama. Nastava vjeronauke je dobijala sve veći značaj i razvoj u svojoj strukturi i sadržaju koji se postepeno proširivao u usavršavao. U periodu od 1946 godine do 1992 godine nastava vjeronauke prestaje sa organizovanim nastavnim procesom u školama. U periodu ratnih dešavanja, postepeno se ostvaruje ideja za realizaciju nastave islamske vjeronauke..Kontinuitet realizacije nastave u narednom periodu nije imao veća odstupanja i prekide.

U posljednjih nekoliko godina razvijeni su novi NPP-i, kao i udžbenici, koji su značajno unaprijeđeni u odnosu na prethodne. U međuvremenu je 2011. godine uveden predmet Društvo/Kultura/Religija (DKR) kao alternativa nastavi Vjeronauke. Predmet podrazumijeva oblasti iz kulture življenja i monoteističke svjetske religije, ali samo u njihovim osnovnim napomenama.

Već početkom školske 2011. godine realizirano je educiranje nastavnog kadra, a nastavu izvode profesori razredne nastave, nastavnici kulture življenja i oni sa završenim nastavničkim fakultetom društvenog smjera, te s ostalih fakulteta društvenog smjera. Školama je dostavljen plan i program, a nastavnici su dobili priručnike. Predmet se izvodi u svim razredima od prvog do devetog, po jedan čas sedmično, kao i nastava Vjeronauke.

Dvije godine kasnije, u septembru 2013., Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS uvodi predmet Zdravi životni stilovi (ZŽS), koji je druga alternativa nastavi Vjeronauke.

U zvaničnom dopisu školama obrazloženo je da je predmet uveden kako bi roditelji koji svoju djecu ne žele slati ni na jedan od navedena dva predmeta imali izbor. NPP za predmet ZŽS se realizira od petog do devetog razreda osnovne škole i koncipiran je prema šest tematskih cjelina: Zdrava ishrana; Fizičke aktivnosti; ZŽS protiv zloupotrebe psihoaktivnih supstanci; Razvoj životnih vještina; Inkluzija i Očuvanje reproduktivnog zdravlja. Anketni listići su poslani roditeljima koji su imali pravo na jednu od tri ponuđene opcije.

Također, školama je dostavljen plan i program, a priručnik za nastavnike i vodič za učenike izrađen je kasnije i danas se koristi u nastavi ZŽS.

Priroda sadržaja ovog predmeta zahtijeva da nastavu izvode nastavnici različitih profila: nastavnici biologije, nastavnici kulture življenja, nastavnici tjelesnog odgoja te nastavnici nastavničkih fakulteta (Čelebičić, I i sar. 2014.)

Nastavni plan i program, kao i udžbenici za Islamsku vjeronauku su u više navrata revidirani i unapređivani, a vršena je i konstantna obuka nastavnog kadra koji predaje ovaj predmet. Pored toga, pri Prosvjetno-pedagoškom zavodu KS, nastavnicima islamske vjeronauke se pruža stručno-pedagoška pomoć i podrška preko stručnog savjetnika za nastavu vjeronauke. Također, nastavnici Islamske vjeronauke su organizirani preko udruženja vjeroučitelja, te imaju i stručnu pomoć navedenog udruženja u vidu nastavnih materijala i časopisa.

4. Izrada prvog Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke

Početak i razvoj izrade Nastavnih planova za islamsku vjeronauku ima jedan poseban slijed događaja i uticaj okolnosti u političkom svijetu. Ideja za izradu Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke za osnovnu i srednju školu praćena je izazovima cjelokupne situacije u društvu. Prema historijskom razvoju nastave islamske vjeronauke, možemo uočiti da su postojale brojne prepreke, distance i određene stanke u realizaciji nastave islamske vjeronauke. Prvi Nastavni plan i program vjerske islamske vjerske nastave 1967. godine. Taj Nastavni plan i program je dodatno usavršen i još detaljnije razrađen i 1983. godine. Školske 1994/95. Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je donio novi Nastavni plan i program islamske vjeronauke za školu, koji je bio potpuno nezavisan od Nastavnog plana i

programa mektebske nastave (Halilović N. 2012.). Nastavni plan i program, kao i udžbenici za Islamsku vjeronauku su u više navrata revidirani i unapređivani, a vršena je i konstantna obuka nastavnog kadra koji predaje ovaj predmet. Pored toga, pri Prosvjetnopedagoškom zavodu KS, nastavnicima islamske vjeronake se pruža stručno-pedagoška pomoć i podrška preko stručnog savjetnika za nastavu vjeronauke. Također, nastavnici Islamske vjeronauke su organizirani preko udruženja vjeroučitelja, te imaju i stručnu pomoć navedenog udruženja u vidu nastavnih materijala i časopisa.

5. KARAKTERISTIKE SADRŽAJA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA ISLAMSKE VJERONAUKA ZA I I II RAZRED SREDNJE ŠKOLE

Nastava islamske vjeronauke realizira 1 sat sedmično, a na godišnjem nivou ukupan broj iznosi 35 sati. Sa prvim razredom se otvara novo poglavlje obrazovanja mladih koje ih priprema kroz adoloescentno doba za ulazak u svijet odraslih. Ono traje naredne 3-4 godine i treba da pruži solidno poznavanje kulturnog, društvenog, ekonomskog, političkog i religioznog okruženja u kojem žive.

Za ovu dob specifično je da se mladi nalaze na prijelazu iz djetinjstva u zrelu mladost. Danas mladi u ovom razdoblju puno brže tjelesno sazrijevaju, a znatno sporije dolaze do zrele ličnosti. Snažno su obilježeni vitalnošću i individualnošću. Njihov svijet je svijet kontrasta, uznemirenosti, pobune, čežnje i velikih očekivanja. Otvoreni su prema seksualnosti, sportu, ekonomiji, jer su im otvoreni različiti kanali informacija. Malo su svjesni svog unutrašnjeg života, robovi su vlastitih želja, aktivniji su na afektivno-emocionalnom području.

Često pokazuju nepostojanost i nestabilnost u poslu, prijateljstvu, partnerstvu, izazovima savremenih ovisnosti. Oni su u periodu krajnosti, rascjepkanosti, kulturnih promjena, višestrukih mogućnosti i borbe za identitet.

Uloga vjeronauke je da im pomogne pronaći izmirenje između krajnosti, razvije realan pogled na svijet u kojem žive i podsvijesti vlastite sposobnosti. Potrebno je da im pomaže razvijanju svijesti o sebi, izdržljivosti u ostvarivanju svojih zadataka i odupiranja izazovima, kao i osjećajnosti.

Većina problema sa kojima se susreću je vezana za rješavanje razvojnih teškoća. Ova dob je obilježena krizama i osjećanjima uznemirenosti koje nisu posljedice samo djelovanja hormona nego i interakcije s društvenom sredinom.

Njihovo tjelesno, intelektualno i afektivno-emotivno sazrijevanje je najintenzivnije u ovom periodu. Do sada naučene obrasce i očekivanja smatraju neupotrebljivim i zastarjelim, te često odstupaju od uobičajenog ponašanja i to smatraju normalnim. Do snažnog izražaja dolazi bunt, kriticizam, suprotnosti koje proizlaze iz nespremnosti mladih ove dobi da samostalno odgovore na razvojne izazove.

Prvi izazov im predstavlja prihvatanje i suočavanje sa tjelesnim promjenama i revidiranje vlastitog identiteta. Vjeronauka treba da im pomogne u uspješnom definiranju spolnog identiteta.

Drugi izazov je kognitivni razvoj i gradnja kognitivnog identiteta od konkretnog na hipotetičko-deduktivno mišljenje, koje pomaže predstavljanje svijeta kakav jeste, ali i kakav bi mogao biti. Vjeronauka u ovom segmentu ima veliki utjecaj, jer može da predstavi mladima kakav bi svijet trebao da bude razvijen na principima islama.

Treći izazov je uspostavljanje važnih odnosa izvan porodice kroz prijateljstva i druženje sa vršnjacima. Vjeronaučno uplitanje u ovom zadatku je nužno radi prepoznavanja duhovnih i moralnih kvaliteta ljudi sa kojima se druže i upoznaju, kako iz ovih socijalnih iskustava ne bi izlazili emocionalno povrijeđeni i obeshrabreni.

Bitan izazov je građenje identiteta, jer samo zrelim identitetom mladi mogu da uspješno odgovore svojim razvojnim zadacima. Vjeronauka svojim uplitanjem pomaže mladima tako što im nudi dobro upoznavanje socio-kulturnog konteksta u kojem žive sa pojačanim naglaskom na, za njih dominantnu, islamsku kulturu.

U ovakvim nastojanjima vjeronauka im može pomoći pružajući im kvalitetna znanja i razvijajući senzibilitet za općeljudske vrijednosti s ciljem razvijanja identiteta i kvalitetnih odnosa u ovovremenom socijalnom kontekstu.

Islamska vjeronauka i u drugom razredu srednje škole ostvaruje i promovira integralni odgoj mladih, kako po svom sadržaju i didaktičkim usmjerenjima tako i po svojim odgojno-obrazovnim ciljevima. Zato vjeronauka u drugom razredu srednje škole pomaže učenicima, koji kao individue prolaze kroz odlučujuće razdoblje svoga odrastanja i određenja, da postupno i sistematski upoznaju povijesno-kulturalnu stvarnost u kojoj žive, opće etičke i moralne probleme savremenoga čovjeka i društva te cjelovitu nauku, načela i vrijednosti islama. Ona im, također, želi pomoći da postepeno oblikuju vlastite spoznaje i ličnu moralnu svijest, te da tako postanu osposobljeni za poznavanje i vrednovanje čovjeka i svijeta, povijesnih činjenica, izvora, različitih područja i dimenzija života, različitih vrsta govora i načina religioznog izražavanja.

Cilj je da omogući cjelovit i skladan odgoj mlade osobe koja je sposobna kritički promišljati duhovnu, islamsku, kulturnu, tradicijsku i ukupnu stvarnost koja je okružuje. Taj cilj omogućuje učeniku da slobodno, svjesno i odgovorno donosi vlastitu odluku, oblikuje

lične stavove o vjeri, da postigne važna životna uvjerenja i moralne vrijednosti po kojima može ostvariti miran, radostan i plodan život u ljudskoj zajednici.

Namjera nam je skladnije povezati vjeronaučne sadržaje s odgojno-obrazovnim postignućima te potrebama i interesima učenika u sadašnjem vremenu, i tako im omogućiti što potpuniji vjerski odgoj, bolje poznavanje islama i bogatog kulturno-historijskog naslijeđa.

Namjera nam je, također, da učenici, imajući u vidu cjelinu školskog odgoja i obrazovanja, prepoznaju i pronađu odgovore na važna životna pitanja kako bi se što bolje osposobili za svjestan, kritički i uravnotežen susret i dijalog s različitim područjima ljudskog znanja i kulture, što ih obrađuju drugi školski predmeti.

Program, jednako tako, razvija duh međuljudskog, međureligijskog i međukulturalnog susreta, tolerancije i dijaloga. Taj se duh prepoznaje u programskom sadržaju, kao i u odgojnim ciljevima i ponuđenim prijedlozima za metodičko oblikovanje vjeronaučne nastave.

Pritom se ne naglašava samo kognitivni i fenomenološki nivo upoznavanja religijskih činjenica, nego se, istovremeno, podstiču i promoviraju: usvajanje dijaloških stavova poštovanja, kritička prosuđivanja, promjena perspektive, te različiti pristupi religijskim činjenicama radi stjecanja odgojnih efekata. Takvi pristupi, također, podstiču nastavnikovo vrednovanje i učenikovo samovrednovanje vlastitog napretka i zalaganja koje treba biti što obuhvatnije, a samim time i objektivnije i svrsishodnije.

5.1. Cilj i zadaci nastave vjeronauke u srednjoj školi

Cilj nastave vjeronauke u I razredu srednje škole jeste uvođenje mladih u glavna područja islama kao i njihovo razvijanje u vjeri, moralnosti i otvorenosti za vjersko tumačenje stvarnosti. Pri tome sadržaji vjeronauke u I razredu predstavljaju osnovu za usvajanje sadržaja i stjecanje novih saznanja iz područja islamske vjeronauke u toku srednjoškolskog odgoja i obrazovanja.

Iz postavljenog cilja nastave vjeronauke u prvom razredu srednje škole proizlaze sljedeći zadaci:

- razvijanje sposobnosti sagledavanja života iz ugla religiozne, religijske i vjerske stvarnosti;
- jačanje vlastite vjere i sposobnosti njenog izražavanja na ličnoj i zajedničkoj razini;
- upoznavanje uloge islama u životu pojedinca, porodice, društva;
- poznavanje islama kao vodilje u vlastitom tumačenju svijeta i odgovora na pitanja smisla, usmjeravanja i oblikovanja života;
- razvijanje temeljnih predodžbi o Božijem stvaranju i položaju čovjeka kao namjesnika-halife na Zemlji,
- upoznavanje učenika sa suštinom i smislom imanskih i islamskih šarta kao osnovnih temelja islamskog vjerovanja i djelovanja;
- razvijanje osnova morala i etičnosti kod učenika,
- osposobljavanje učenika za razumijevanje smisla vjere u svakodnevici, uz razvijanje svijesti o očuvanju izvornog učenja;
- pravilno razumijevanje položaja i uloge žene u islamu;
- usvajanje temeljnih spoznaja o doprinosu muslimana nauci i umjetnosti u prvim periodima historije islama;
- razvijanje ličnosti učenika kao duhovnog, duševnog i djelatnog bića;
- poznavanje vjerskog govora i sposobnosti komunikacije vjere;
- sposobnost kritičkog prosuđivanja različitih oblika religioznog i vjerskog mišljenja i ponašanja;
- upoznavanje sa drugim religijama te razvijanje tolerancije, dijaloga i saradnje s drugima i drugačijima (Nastavni plan i program za gimnaziju 2009.)

Prema gore navedenim zadaćama vidimo da Nastavni plan i program islamske vjeronauke u sebi integrira potrebu za Živim islamom, što je krajnji cilj islamskog

odgoja i obrazovanja. Dosegnuti ovakav ishod nije moguće odjednom već postupno: od umijeća raspoznavanja Dobra, preko kreiranja ambijenta za Dobro, pa činjenja Dobra kao konstituente rasta u vjeri do ukupne islamske profiliranosti koju osoba svjedoči kvalitetom življenja u svojoj zajednici

Cilj vjeronauke u drugom razredu jeste uvođenje učenika u glavna područja islama i najznačajnije probleme koji se odnose na pitanja vjerovanja, čovjekovih potreba, slobode i života, kao i upoznavanje sa tradicijom. Sadržaji vjeronauke u II razredu predstavljaju nastavak usvajanje sadržaja i stjecanja novih saznanja iz područja islamske vjeronauke u toku srednjoškolskog odgoja i obrazovanja.

Zadaci vjeronauke:

- upoznavanje sa životnim smislom i pomaganje u određivanju misije i ciljeva u životu;
- jačanje vlastite vjere i sposobnosti njenog izražavanja na ličnom i zajedničkom nivou;
- upoznavanje uloge islama u životu pojedinca, porodice, društva;
- poznavanje islama kao vodilje u vlastitom tumačenju svijeta i odgovora na pitanja smisla, usmjeravanja i oblikovanja života;
- razumijevanje uloge slobodne volje čovjeka i njenih mogućnosti;
- pravilno razumijevanje vlastite ličnosti;
- shvatanje smisla ibadeta i pomoć u istrajnosti njegovog izvršavanja;
- osposobljavanje mladih za život u zajednici, zasnovan na principima islama;
- upoznavanje povijesti islama radi gradnje identiteta na vlastitoj kulturi i tradiciji;
- razvijanje ponosne i dostojanstvene ličnosti otvorene prema vjeri, nauci i radu;
- upoznavanje sa drugim religijama te razvijanje tolerancije, dijaloga i saradnje s drugima i drugačijima (Nastavni plan i program za gimnaziju 2009.)

Nastavni planovi i programi propisuju šta učenici trebaju da uče, kako, na koji način i kojim redoslijedom, te sa kojim ciljem ili svrhom. Analiza nastavnih planova i predmeta u fokusu istraživanja je pokazala da je odgovore na gore postavljena pitanja ponekada teško pronaći. Nastavne prakse u osnovnim školama u BiH nerijetko

odstupaju od onoga što je propisano zvaničnim Nastavnim planovima i programima, te je uočljiv nesklad između onoga što je propisano i onoga što se u praksi realizira. Stoga je jedan od ciljeva ovog istraživanja bio i uvid u praksu ili realizaciju nastave pomenutog predmeta

5.1.1 Ishodi učenja u nastavi islamske vjeronauke

Kognitivno područje – definira i opisuje vjeru, život, Pravi put, identitet, zadovoljstvo Božije, sreću; opisuje i prepoznaje vjerovanje i nevjerovanje, Pravi put i stranputice, ulogu čovjeka na Zemlji, njegovu misiju i svrhu življenja, stvaranje Božije; objašnjava različite sposobnosti i pronalazi vlastitu ulogu prema svojim sposobnostima; povezuje naučeno sa praksom; prepoznaje svoju misiju i postavlja ciljeve prema uputama islama.

Psihomotoričko područje – prilagođava život učenju islama, prepoznaje i realizira svoje potrebe, djeluje u skladu sa naučenim, odvaja Pravi put od stranputica, procjenjuje svoje sposobnosti i darove Božije u i na sebi te ih koristi u ostvarenju postavljenih ciljeva radi ostvarenja sreće na oba svijeta.

Afektivno područje – učestvuje u realizaciji nastave smislenim pitanjima i odgovorima, slijedi date savjete, raspravlja i primjenjuje naučeno, smisleno objašnjava uzroke i posljedice, proučava zadato (stvaranje čovjeka, njegov život na dunjaluku, misije i zadatke poslanika), objašnjava pojam vjere i vjerovanja i integrira ih u životu, prihvata različitosti u izgledu, sposobnostima, stavovima i idejama, vješto brani svoja uvjerenja i sposobnosti te afirmativno djeluje na druge (Nastavni plan i program za gimnaziju 2009.)

Struktura programa je standardizirana za sva uzrasna godišta. Na početku svakog razreda opertan je cilj nastave islamske vjeronauke i zadaci pomoću kojih se on ostvaruje. Pri definiranju cilja i zadataka vodilo se računa o specifičnim razvojnim i religijskim potrebama mlade osobe određenog uzrasta, posebnosti sociološke situacije u kojoj naša mladost odrasta, kao i o svojevrsnom spiralnom sistemu pri uređivanju redoslijeda i postizanju intenziteta ponuđenog

5.1.2. Evaluacijski parametri u nastavi islamske vjeronauke

Usvojenost elementarnih znanja o odnosu pojedinca, vjere i vjerovanja; aktivno učestvovanje učenika u realizaciji nastavnih sadržaja; individualno volontersko angažiranje u okviru vannastavnih aktivnosti i klubova te organizacije iz kulturne gradske (lokalne) ponude, sposobnost analitičko-sintetičkog analiziranja duhovnih i tjelesnih potreba, te pronalaženje načina adekvatnog udovoljavanja njima, angažiranost na individualnim, partnerskim i grupnim projektima, nivo usvojenosti znanja o životu mladih u vjeri, vrednovanje individualnog učešća u razgovoru i debati, zalaganje i doprinos na nastavi, evaluacija efekata spoznaje čovjeka kao biće tijela i duha, samospoznaje i spoznanje svijeta u kojem žive (razumijevanje, prihvatanje, kritičnost, samokritičnost, tolerancija, pokornost i sl.), odnosa prema Bogu i života u vjeri, zalaganje učenika u prepoznavanju misije života i postavljanju ciljeva za njeno ostvarenje uz pomoć Boga i vjere u Njega.

Povratak učeniku. Je li pri obradi posljednje nastavne cjeline radio na potizanju njenog cilja? Primjećuju li se kod njega *nedostaci* učenja? Vjeroučitelj bi trebao savjetovati i poticati vjeroučenike kako bi ubuduće mogli uspješno raditi da bi dokazali:

- sposobnost *reproduciranja* stečenog znanja, npr. pri ispunjavanju vjeronaučne križaljke.
- vještine *reorganiziranja* naučenoga, npr. izradba određene grafike,
- sposobnost *transferiranja* stečenog, npr. uz pomoć kolaža,
- jesu li u stanju *dokumentirati* njihovo individualno mišljenje, a u svrhu rješavanja određenog problema, ili pokazuju li svoje *stvaralaštvo* kroz opjevavanje (recitovanje), ili uz pomoć stručne *terminologije*, odnosno imaju li druge mogućnosti izražavanja (Pranjić, M. 1997.) Dakle, mjerilo procjenjivanja uspjeha u učenja na nastavi vjeronauke jeste postizanje specifičnih ciljeva određene nastavne cjeline.

5.2. Moralne vrijednosti sadržaja u nastavi islamske vjeronauke

Sadržaj za ovaj predmet uzet je iz pet primarnih područja Islama: kiraet,- pravilno učenje Kur ana , akaida- dokgmatika, fikh, - obredoslovlje, tarih- historija Islama – ćudoređe

Iako je ahlak kao zasebno naučno područje Islama predviđen u svim rezredima osnovne i srednje škole, zadatak je ove nastave da preko svih navedenih područja razvija kod učenika osjećaj dužnosti i odgovornosti.

Da je ovaj predmet u cjelini predviđen za usvajanje i razvijanje moralnih vrijednosti, potvrđuju ciljevi i zadaci Islamlse vjeronauke naznačeni na početki ovog dokumentaa.Cilj nastave vjeronauke je da učenike podstakne da vlastitim spoznajom utemeljenom na saznanjima Božije objave , Kur 'ana i Muhamedobve a.s. predaje dođe do uvjerenja o nužnosti Allahova postojaja,

-da učenika upozna sa odredbama upute Kurana – vjerovanje u jednog Boga, u jjegove melelek (anđele), Njegove objave – knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan (proživljenje poslije smrti) i njegova određenje,

- da učenika ospodsobi za praktično življenje u skladu sa usvojenim odredbama ; očitovanje i vjere u šehadet, obredi (namaz), vjerska disciplinarnost (post) vjerske materijalne obaveze (zekat) , milosrđe (sadaka) hdočašće (hadž)

- da razvija kod učenika osjećaj dužnosti i odgovornosti koje proizilaze iz oviih odredaba Upute,

- da podstakne učenika na razmišljanje o svom okruženju,

- da bez stida i straha sikazuje svoje stavove

-da se u ranoj dobi svoga života zainteresuje za Kuran Sunnet i sve drugo što je muslimansko,

- da učenici shvate bit islamskog učenja

- da upoznaju i praktično primjenjuju muslimanske propise , šerijatske propise,

- da se upoznanju sa sistemom islamskih vrijednosti,

Da kod učenika razvija stav o aktivnoj is vjesnoj ljubavi prema Allahu dž-š i prema islamskoj zajednici (ummi)

- Da ih upozna sa pojavom i razvojem Islama na našim prostorima , njegovom duhovnom baštinom kao i spomenicima materijalne kulture
- Da kod učenika formira uvjerenje o svjesnom pripadanju Islamskoj zajednici
- DA kod njih razvija odlučnost za njegovanje i očitovanje Islama i njegovu primjenu u našim krajevima
- Da se učenici saznanjem istine o svojoj vjeri, njezinim zaslugama, njenoj progresivnoj ulozi u povijesti čovječanstva, oslobode osjećaja stida nametnutog muslimanima iskrivljavanjem njihove uloge u ovim krajevima

Iako je nastao u teškim ratnim uslovima, ovaj nastavni plan i program je radi opikalna inovacija u poimanju nastavnog sadržaja i njegovoj formulaciji.

Kada je u pitanju prpogramska građa iz ahlaka, autori su vodili računa o postupnosti i sistematičnosti kao i uzrastu učenika. U nižim razredima nastavne teme su kompleksne. Tako je tema "zdravlje" predviđena za razvoj vrijednosti usmjerenih na sebe, teme "Na ulici ", U školi. Među vršnjacima" i Komšiluk i komšije" su namijenjene socijalizaciji i inkoorporaciji ličnosti u društvo, dok je tema " Ekologija" planirana za njegovanje pravilnog odnosa prema prirodi i drugim Božijim blagodatima.

Mnoštvo je primjera gdje se vidi da su autori težište bacili na konativnu stranu vrijednosti. Drugim riječima nigdje se ne potencira teoretiziranje i određenje pojma vrijednosti, nego se uvijek ide na valenciju. U tom "pogledu je predviđeno slušanje kasida i ilahija, obrada vrijednih umjetničkih tekstova sa porukom iz domena moralnih vrijednosti.

Program je projektovan tako da se gradivo raspoređuje po kombinovanom modelu. Progresivni princip je prisutan u cijelom programu s tim da se u svakom razredu gradivo operacionalizuje po principu koncerna. Tako da je u drugom razredu osnovne škole predviđena nastavna tema " Naše mjesto i uloga na ovom svijetu" koja je nastavak tema iz prvog razreda koja tretira odnos čovjeka prema sebi, a tema "Djeca u kući" je nastavak izučavanja internacionalizacije ličnosti. Kako su učenici stariji, to su teme koje obuhvataju više moralnih vrijednosti, npr. bliže direktnom izučavanju moralnih vrijednosti.

U srednjoj školi se vjeronauka približava pojedinim islamskim naučnim disciplinama pa i ahlak tretira određenje pojedina vrijednosna područja, npr. u trećem razredu srednje

škole nastavna tema "metode i sredstva odgoja, u četvrtom razredu srednje škole tema "Ahlak" itd.

Ovako koncipiran Nastavni plan i program podrazumijeva mnoštvo uvijeta. U prvom redu to je stručan i osposobljen nastavni kadar koji će znati prići nastavnom sadržaju sa jedne metodološki drugačije strane nego kao što se to radilo u mektebskoj nastavi. Nužno je poznavanje procesa spoznaje, dječijeg psihičkog razvitka, aposebno metodologije nastavnog rada zasnovane na savremenoj teoriji pedagogije i didaktke. Inoviranjem ovog nastavnog plana i programa je nužno u skladu sa naučnom validacijom njegovog dosega. U tom je sklopu potrebno štampanje kvalitetnih udžbenika.

6. PEDAGOŠKI PRINCIPI

Pedagoški principi su osnovna načela koja govore o potrebi usklađivanja toka nastave i učenja sa zakonitostima tog procesa i ciljevima vaspitanja i obrazovanja. Principi su formulisani uopšteno, ali zajedno sa pravilima kojima se tumače mogu nastavniku/ci predstavljati orijentaciju u radu.

Mnogi autori smatraju da su osnovni principi nastave:

- princip naučnosti,
- princip prilagođenosti nastave uzrastu učenika/ca,
- princip sistematičnosti i postupnosti u nastavi,
- princip povezanosti teorije i prakse,
- princip očiglednosti,
- princip svjesne aktivnosti učenika/ca u nastavi,
- princip trajnosti usvajanja znanja i vještina,
- princip individualizacije.

6.1. Princip naučnosti

Princip naučnosti izražava naučni karakter nastave u školi. Njegovo poštovanje u nastavi znači tumačenje nastavnih sadržaja u skladu sa naukom, putem naučno zasnovanih oblika i metoda. Učenici/ce tokom školovanja treba da izučavaju nastavne sadržaje i usvajaju znanja koja su naučno

zasnovana i provjerena i koja vode formiranju naučnog pogleda na svijet. Jedna od teškoća u sprovođenju principa naučnosti jeste u tome, što se količina novih naučnih informacija kreće brzinom koju nastava ne može da isprati.

Stoga poseban akcenat treba staviti na usvajanju suštinskih znanja na kojima se dalje izgrađuje saznajni proces.

Princip naučnosti se ne odnosi samo na sadržaje već i na nastavne metode, postupke i oblike rada.

U nastavi treba primjenjivati metode koje kod učenika/ca razvijaju naučni pogled na svijet u skladu sa prirodom nastavnog predmeta i sa uzrasnim karakteristikama učenika/ca. Njima se učenicima/cama pružaju različite prilike za posmatranje i uočavanje pojava, njihovu analizu, postavljanje i izvođenje eksperimenata, korišćenje različitih izvora literature i sl.

6.2. Princip prilagođenosti nastave uzrastu

Zadatak nastave je da učenike/ce učini aktivnim, da dostignu maksimum za koji su sposobni. To znači da u nastavi pred učenike/ce treba postavljati zadatke koji od njih zahtijevaju angažovanje u „zoni narednog razvoja”, odnosno takve zadatke koje će učeniku/ci uz sigurno vođenje od strane nastavnika/ce pomagati da se kreće, razvija od postojećeg razvojnog nivoa ka sljedećem, složenijem. Ipak, pri izboru zahtjeva koji se postavljaju pred učenike/ce moraju se uzimati u obzir individualne razlike među učenicima/cama, njihove intelektualne mogućnosti, motivacija za učenje, tempo napredovanja i sl.

Pedagoškim pravilima se bliže određuje i objašnjava princip prilagođenosti nastave. Njima se, ustvari, određuje stepen teškoća u nastavi pa se princip prilagođenosti nastave naziva i princip gradacije teškoća u nastavi.

Ova elementarna pravila nalažu da se u nastavi ide od: lakšeg ka težem; poznatog ka nepoznatom; prostog ka složenom; bližeg ka daljem.

U savremenoj didaktici put “od lakog ka težem” shvata se kao organizacija nastave u kojoj učenici/ce polaze od zadataka koje rješavaju bez teškoća, do onih koji zahtijevaju njihov veći misaoni angažman. Ovaj zahtjev podrazumijeva orijentaciju stalnog povećanja zahtjeva prema učenicima/cama kako bi prelazili na viši nivo razvoja i saznanja. Pravilo “od poznatog ka nepoznatom” znači da u nastavi treba ići od onog što je učenicima/cama poznato, od

znanja koja su već stekli, ka onom što je za njih novo i nepoznato. Zato je važno da nastavnici dobro upoznaju svoje učenike/ce, njihove mogućnosti, nivo znanja kojim raspolažu kao i iskustva koja imaju.

Pravilo “od prostog ka složenom” podrazumijeva da treba ići od onoga što je učenicima/cama jednostavnije pa postepeno prelaziti na učenje složenijeg sadržaja. Pravilo “od bližeg ka daljem” odnosi se na postepeno širenje saznanog vidokruga učenika/ca u procesu nastave. Učeniku/ci je blisko ono o čemu ima određeno iskustvo, što može lakše da predstavi i shvati. To je osnova od koje je potrebno početi kada god je to moguće.

6.3. Princip sistematičnosti i postupnosti u nastavi

Princip sistematičnosti u nastavi podrazumijeva:

- pregledno i logičko raščlanjavanje nastavnog sadržaja i izdvajanje onoga što je u njemu bitno,
- didaktičko-metodičko strukturiranje toka nastavnog časa,
- obradu novih sadržaja, dio po dio, postupno i dosljedno,
- formiranje znanja, vještina i navika određenim redosljedom tako da svaki element nastavne materije logički bude povezan sa drugim, odnosno da se oslanja na prethodni i dovodi do novih znanja.

U savremenoj školi sistematičnost se ne odnosi samo na put kojim treba ići u susret sadržaju učenja, već se odnosi na cio sistem nastave. Realizacija ovog principa u svakodnevnoj nastavi i učenju zahtijeva da nastavnik/ca stalno prati proces učenja, nivo razumijevanja sadržaja kako bi učenici/ce mogli da upoznaju i nauče nove sadržaje, a zatim da proširuju i produbljuju svoja znanja i vještine

6.4. Princip povezanosti teorije i prakse

Učenicima/cama su neophodna teorijska znanja jer im omogućavaju bolje razumijevanje stvari i pojava. Jednako je značajna njihova primjena u rješavanju problema, svakodnevnom životu i radu – šta učenik/ca može sa onim što zna?

Praksa pomaže učenicima/cama da dublje razumiju teoriju, da provjere istinitost onoga što su naučili. Ona može da prethodi izučavanju neke teme, može se realizovati uporedo, a može i doći na kraju kao vid primjene ili potvrde onog što se učilo. Ovakvo učenje za učenike/ce prestaje da bude apstraktno i nerazumljivo, povezano je sa životom i odgovara njihovim potrebama.

Realizuje se putem nastave u laboratorijama, kabinetima, radionicama, na ekskurzijama, kroz učeničke projekte, slobodne aktivnosti i sl.

Različita usmjerenja u srednjim stručnim školama pružaju velike mogućnosti za primjenu ovog principa u nastavi.

6.5. Princip očiglednosti

Osnovni smisao principa očiglednosti je da učenici/ce direktno upoznaju i razumiju stvari, pojave i procese iz stvarnog svijeta. Očiglednost utiče na smanjenje reproduktivnog znanja učenika/ca. U sticanju znanja treba poći od posmatranja predmeta i pojava koje se proučavaju. Čulna iskustva stečena na ovaj način treba dalje misaono obraditi kako bi se otkrila suština stvari i procesa i odnosa u njima. Činjenice do kojih se dolazi posmatranjem su osnova za uopštavanje i razumijevanje zakonitosti. Da bi se poštovao princip očiglednosti u nastavi neophodno je da nastavnik/ca osposobi učenike/ce da planski posmatraju, da ih vodi i usmjerava ka onom što je važno, da provjerava da li su to zapazili i da li znaju da ga objasne. Dakle, očiglednost se ne ogleda u tome da učenici/ce steknu sliku o onome što posmatraju, već da kroz misaoni proces uoče ono što je bitno, što je suština posmatranih predmeta i pojava.

Kada nije moguće direktno upoznavanje sa stvarima, pojavama i procesima kao zamjena u nastavi se mogu koristiti različita nastavna sredstva. Ilustrovanje na određenim predmetima, slikama, modelima i drugim didaktičkim sredstvima u nastavi treba uvijek da prethodi ili se dešava uporedo sa nastavnikovim/icinim izlaganjem određenih činjenica, a ne nikako nakon toga.

6.6. Princip svjesne aktivnosti učenika/ca u nastavi

Ovaj princip ukazuje da je učenik/ca subjekt u nastavnom procesu, aktivni sudionik, a ne pasivni posmatrač. Učenje je individualni akt, što znači da nastavnik/ca ne može da zamijeni učenika/cu u učenju, ali može da mu pomogne i olakša proces usvajanja znanja i da ga upućuje u tehnike kako se najefikasnije uči. Savremeni oblici nastave i metode učenja dovode do realizovanja principa svjesne aktivnosti jer se posredstvom ovih oblika ostvaruju mogućnosti za samostalnu aktivnost učenika/ca.

Učenici/ce u ovakvoj nastavi rješavaju teorijske i praktične probleme i kroz svjesne aktivnosti stiču trajna znanja. Nastavnik/ca je taj koji treba da organizuje i vodi ovaj proces, postavlja ciljeve i zadatke rada. Učenicima/cama treba dati povratnu informaciju o tome da li se kreću ispravnim putem u traženju rješenja za problem, kao i da li su njihovi krajnji rezultati tačni. Provjeru tačnosti rezultata učenja mogu vršiti sami učenici/ce, samostalno, kao i nastavnici/ce.

6.7. Princip trajnosti i usvajanja znanja i vještina

Princip trajnosti usvojenih znanja se odnosi na čvrsto i trajno usvajanje znanja u procesu nastave kako bi stečena znanja učenici/ce mogli primijeniti u različitim novim situacijama učenja kao i u svakodnevnom životu.

U savremenoj nastavi sve više dolazi do izražaja misaona aktivacija učenika/ca. Umjesto pamćenja velikog broja činjenica i njihovog skladištenja potrebno je u procesu nastave raditi na usvajanju ključnih pojmova onim metodama nastave koje će obezbijediti da se oni trajno usvoje.

Trajnost usvojenog znanja se ne ogleda samo u mogućnostima njegove primjene na sličnim situacijama, već i u mogućnostima njegovog prenošenja na nove situacije (transfer znanja). U nastavi potrebno je da učenici/ce uvijek razumiju ono što uče. Zatim, neophodno je insistirati na onom što je važno. Takođe je potrebno, naročito posle usvajanja novih znanja, kroz faze vježbanja i ponavljanja smanjiti proces zaboravljanja koji je nakon učenja novog sadržaja najintezivniji. Od velike važnosti za proces učenja i trajnost znanja su i tehnike kojima se uči.

6.8. Princip individualizacije nastavnog rada

Učenici/ce se međusobno razlikuju prema predznanju, iskustvu, brzini učenja, sklonostima, sposobnostima, motivaciji, interesovanjima, stavovima, temperamentu, karakternim osobinama, fizičkim karakteristikama i sl. U jednom odjeljenju je skup učenika/ca različitih osobenosti i različitih mogućnosti. Ne postoje dva učenika/ce koji iste sadržaje uče na isti način, istom brzinom i efikasnošću.

Svaki učenik/ca ima svoj stil učenja. Neki učenici/ce lakše uče čitanjem, drugi slušanjem, treći radom kroz aktivnosti. U tradicionalnoj organizaciji nastave zapostavljeni su različiti načini učenja, malo pažnje se posvećivalo metodama efikasnog učenja i njihovom prilagođavanju potrebama, mogućnostima i stilu učenja učenika/ca.¹³

¹³ Pedagoški principi navedeni prema: Efekti uvođenja alternativnih predmeta vjeronauci u osnovnim školama Kantona Sarajevo, grupa autora, 2014. Sarajevo

II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

6.1. Predmet i problem istraživanja

Predmet istraživanja se odnosi na kvalitet Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke za srednje škole .

Potrebno je ispitati Nastavni plan i program islamske vjeronauke u srednjoj školi, kako se planira i realizira te da li je potrebno vršiti korekcije po pitanju Nastavnog plana i programa, a sve to u cilju da se pomogne učenicima u razumijevanju i usvajanju nastavnih sadržaja.

Važnost otvorenosti i spremnosti vjeroučitelja na analizu, praćenje nastave vjeronauke i kvalitetno planiranje nastave kako bi postavljeni cilj i ishodi učenja na kraju nastavnog procesa bili vidljivi i mjerljivi. Analiza može biti ostvarena sa više aspekata, pa i sa pozicije nastavnika koji analizira Nastavni plan i program na osnovu svoga iskustva u radu sa učenicima. Dakle, u ovom radu fokusirat ćemo se na analizu nastavnog plana i programa islamske vjeronauke u srednjim školama i to sa aspekta njegove organizacije, strukture, usklađenosti sa važećim zakonskim odrednicama i preporukama kao i temeljnim pedagoškim principima.

Kroz proces i aktivnosti u istraživanju ćemo doći do spoznaja i odgovora koje nije moguće naći u nekoj stručnoj literaturi na našim prostorima, a koji će prezentirati podatke o analizi strukture i organizacije Nastavnog plana i programa, općim vrijednostima i ciljevima islamske vjeronauke kao nastavnog predmeta u školama Srednje obrazovanja..

Ovo istraživanje fokusirano je na kvantitet i kvalitet Nastavnog plana i programa u odnosu na zakonske odredbe i temeljne pedagoške principe. Istraživanje je multidisciplinarno. Istraživanje je provođeno u okviru Psihologije, Pedagogije, Didaktike.

6.2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi kvalitet i kvantitet Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke za srednju školu u odnosu na temeljne pedagoške principe i propisanim važećim zakonskim odrednicama i smjernicama

6.3. Zadaci istraživanja

Zadaci istraživanja proizilaze iz cilja istraživanja a to su:

- utvrditi opće karakteristike i ciljeve predmeta islamska vjeronauka
- analizirati i utvrditi strukturu i organizaciju Nastavnog plana i programa u skladu sa osnovnim principima izrade nastavnih planova i programa
- utvrditi zastupljenost temeljnih pedagoških principa u Nastavnom planu i programu,
- ispitati stavove profesora islamske vjeronauke spram aktuelnog Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, a u odnosu na zastupljenost temeljnih pedagoških principa u Nastavnom planu i programu
- ispitati oblike poteškoća sa kojima se nastavnici susreću u realizaciji Nastavnog plana i programa
- ispitati stavove profesora islamske vjeronauke o interesovanju učenika za određene oblasti islamske vjeronauke
- ispitati interese učenika koji pohađaju nastavnu islamske vjeronauke za sadržaje i oblasti islamske vjeronauke
- analizom utvrditi dobre i slabe strane Nastavnog plana i programa te dati prijedloge za promjene

6.4. Glavna hipoteza

Prema predmetu i problemu istraživanja, cilja i određenih zadataka, u ovom istraživanju polazi se od **glavne hipoteze**:

Pretpostavlja se da Nastavni plan i program islamske vjeronauke za srednju školu u anketiranim općinama na području Bosne i Hercegovine zadovoljava kvalitetom u odnosu na temeljne pedagoške principe i propisane zakonske odrednice i smjernice.

6.5. Posebne hipoteze –podhipoteze:

Pomoćne hipoteze koje će pomoći u dokazivanju glavne hipoteze.

H1 -pretpostavlja se da su opći ciljevi i vrijednosti Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke jasno definirani i artikulisani.

H2 -pretpostavlja se da su struktura i organizacija Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke u skladu sa osnovnim principima izrade Nastavnih planova i programa

H3 -pretpostavlja se da su u Nastavnim planovima i programima islamske vjeronauke za srednju školu zastupljeni temeljni pedagoški principi

H4 -pretpostavlja se da profesori islamske vjeronauke smatraju da su temeljni pedagoški principi zastupljeni u Nastavnom planu i programu islamske vjeronauke za srednje škole.

H5 -pretpostavlja se da profesori islamske vjeronauke smatraju da učenici pokazuju različite interese za specifične sadržaje i oblasti islamske vjeronauke

H6 –pretpostavlja se da učenici koji pohađaju nastavu islamske vjeronauke pokazuju različite interese za specifične sadržaje i oblasti islamske vjeronauke

H7 -pretpostavlja se da realizacija nastavnih sadržaja planova i programa u nastavi islamske vjeronauke potiče razvoj ličnosti učenika u pogledu razvoja kognitivnih sposobnosti, generalizacije, analize, sinteze, zaključivanje.

H8 -pretpostavlja se da određeni broj učenika ne može pratiti preporučeni sadržaj planiran nastavnim planovima i programima islamske vjeronauke

H9 -pretpostavlja se da su kolektivi učitelja, školski pedagogu uključeni u načine oblikovanja novih ideja u nastavi islamske vjeronauke

6.6. Metode istraživanja

U istraživanju su korištene sljedeće metode:

- metoda analize (sadržaja) dokumenata
- metoda teorijske analize
- servej i deskriptivni metod

Da bi se definirani ciljevi i zadaci realizirali, potrebno je prije svega izvršiti analizu nastavnog plana i programa. Analiza će biti izvršena korištenjem **metode analize sadržaja**, kojom ćemo na osnovu definiranih kriterija (zastupljenost temeljnih pedagoških principa) i indikatora analizirati sadržaj, strukturu i organizaciju nastavnog plana i programa. Kriteriji i indikatori koji će biti korišteni pri ovoj analizi, nalaze se u prilogu.

Pored toga, korist ćemo i **deksriptivnu metodu** kojom ćemo opisati stavove i mišljenja nastavnika i učenika prikupljenih anketnim upitnikom dizajniranim posebno za potrebe ovog istraživanja.

Deskriptivna metoda predstavlja skup znanstveno istraživačkih postupaka kojima se opisuju pojave u odgoju i obrazovanju, odnosno opisuje se stanje bez obzira na uzroke.

(Mužić, 2004)

Deskriptivna metoda je veoma značajna u ovom istraživanju jer se iz nje mogu izvoditi zaključci za praksu. Time se može unaprijediti odgojno-obrazovna praksa a samim tim i saradnja između porodice i škole.

U ovom istraživanju korišten je Servej metod (survey method), koji se koristi za ispitivanje stavova, vjerovanja, intencija ljudi. Ovim metodom ispituje se veliki broj ljudi. Prednost je jer u kratkom periodu mozemo dobiti veliki broj informacija.

6.7. Tehnike, postupci i instrumenti istraživanja

Za ovo istraživanje kao tehnika bilo bi upotrebljeno ispitivanje anketnim upitnikom, zbog problema koji se istražuje. Ispitanici izražavaju svoje stavove, sudove, procjene i mogu da daju prijedloge koji se koriste za identifikovanje i otklanjanje uzroka nekih pojava. Pored problema koji se istražuje, ova tehnika će biti odabrana i zbog ekonomičnosti njene primjene.

Za potrebe ovog istraživanja bit će korišten upitnik (otvorenog, zatvorenog i kombinovanog tipa), kao osnovni instrument.

Upitnik je instrument koji se sastoji od standardizovanih i smisaono povezanih pitanja ili tvrdnji datih u pisanoj formi radi izazivanja i ispitivanja posebnih stavova i mišljenja ispitanika, kao istraživačkih varijabli u istraživanjima fenomena u oblasti odgoja i obrazovanja. (Suzić, 2007)

Pored toga vršene su opservacije učenika tokom različitih aktivnosti na časovima kulture izražavanja tokom jedne školske godine.

6.9. Uzorak istraživanja

Uzorak ovog istraživanja je namjeran, a čine ga učenici islamske vjeronauke s područja Kantona Sarajevo iz dvije srednje škole i profesori islamske vjeronauke nekoliko srednjih škola s područja gradova Sarajeva, Zenice, Kaknja, Visokog, Breze..

Uzorkom je obuhvaćeno 60 profesora islamske vjeronauke i 200 učenika. Prikupljanje upitnika je završeno do 20.jula 2017.godine, a trajalo je ukupno dva mjeseca.

6.10. Obrada podataka

Svako pitanje iz upitnika biće posebno obrađeno. Rezultati dobijeni u ovom istraživanju, statistički će se obrađivati primjenom deskriptivne i inferencijalne statistike u softwearu za statističku obradu podataka. Na osnovu toga može se doći do zaključka kakvo je mišljenje profesora islamske vjeronauke o Nastavnom planu i programu u srednjoj školi.

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Na narednim stranicama rada će biti prikazani rezultati provedenog anketiranja učenika i skale procjene učitelja. Svaki dio istraživanja je popraćen interpretacijom i obrađen statistički. Anketa za učenike sadržavala je ukupno 10 pitanja, a skala procjene za učitelje ukupno 12 tvrdnji. Skala procjene sadržavala je tvrdnje koje su učitelji trebali da pročitaju i odaberu stepen gradacije koji najbolje odgovara njihovom iskustvu. U toku obrade podataka dolazili smo do podataka koji nam govore o tome koliki je stepen znanja i kompetencija naših učitelja u oblasti kulture izražavanja, te razumijevanja svrhe kreativnih tehnika u sadržajima istih.

7.1. O instrumentima i uzorku

Istraživanje je obuhvatilo 60 nastavnika i nastavnica islamske vjeronauke iz različitih područja Bosne i Hercegovine . Za prvo anketno pitanje bilo je obavezno navesti naziv škole u kojoj su nastavnici islamske vjeronauke u radnom odnosu.

Da bismo utvrdili u kojoj mjeri nastavnici vjeronauke procjenjuju usklađenost NPP-a sa pedagoškim principima, kreirali smo poseban upitnik sa petostepenom skalom sudova (skala liker-tipa). Upitnik je sadržavao 29 tvrdnji raspoređenih na 9 subskala od kojih svaka zasebno predstavlja jedan princip. Skale su sljedeće:

1. Individualizacija i diferencijacija
2. Integrisano učenje i poučavanje
3. Aktivno učenje i primjena naučenog
4. Rješavanje problema
5. Socijalna interakcija
6. Korištenje izvora znanja

7. Okruženje za učenje
8. Praćenje i ocjenjivanje
9. Partnerstvo sa porodicom i zajednicom

Pojedine tvrdnje (ajtemi) su uočljivi i pod više od jedne skale. Slijedi prikaz osnovne deskriptivne statistike ajtema skala, gdje će biti prikazani srednji skorovi (aritmetičke sredine) uz standardnu devijaciju kao mjeru disperzije. Teorijski, skorovi na skalama se mogu kretati od 1 do 5 gdje niži skorovi označavaju niži stepen slaganja sa tvrdnjom, dok viši skorovi označavaju viši stepen slaganja.

Tabela br.2 prikazuje distribuciju odgovora kojima se želi dobiti uvid u kojim razredima nastavnici realiziraju nastavu.

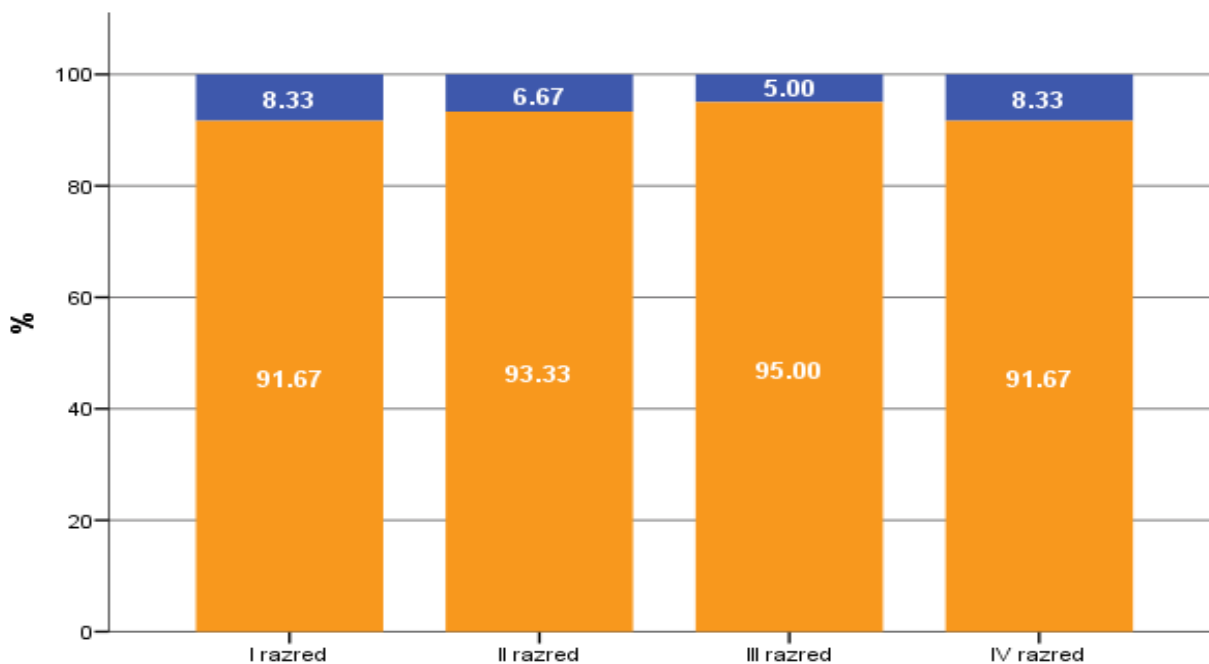
2. Kojim sve razredima predajete vjeronauku

	I razred		II razred		III razred		IV razred	
	N	%	N	%	n	%	N	%
Ne predaje	5	8.3%	4	6.7%	3	5.0%	5	8.3%
Predaje	55	91.7%	56	93.3%	57	95.0%	55	91.7%

Tabela 2. Distribuciju odgovora na pitanje“ kojim sve razredima predajete“?

Navedeni podaci su prikazani i grafički:

2. Kojim sve razredima predajete vjeronauku



Graikon 1. s odgovorima na pitanje “ kojim sve razredima predajete“?

Ponuđeni odgovori iz ankete su bili razredi od prvog do četvrtog razreda srednje škole. Vidljivo je da preko 90% ispitanih nastavnika predaje u sva četiri razreda.

Naredno anketno pitanje se odnosi na iskustvo nastavnika u radu u obrazovanju. Ispitani nastavnici u prosjeku imaju skoro 11 godina iskustva u radu u obrazovanju ($\bar{x}=10,94$), s tim da postoji značajan varijabilitet u iskustvu i kreće se od nastavnika koji imaju dvije godine iskustva, pa do nastavnika koji imaju 30 godina radnog iskustva u obrazovanju. Na značajan varijabilitet ukazuje i visoka standardna devijacija od $s=6,27$

Iskustvo rada u obrazovanju

	N	min.	max.	\bar{x}	s
3. Koliko imate iskustva u godinama u radu u obrazovanju	60	2.0	30.0	10.942	6.2708
Validni N	60				

Tabela br.3

Kada je u pitanju iskustvo u radu kao nastavnik vjeronauke, ispitani nastavnici također imaju u prosjeku skoro 11 godina u radu kao nastavnik vjeronauke. Za razliku od iskustva u radu u obrazovanju, varijabilitet u iskustvu kao nastavnik vjeronauke je manji ($s=5,76$), gdje se raspon iskustva kreće od minimalno 2 godine pa do maksimalnih 22)

Iskustvo u radu kao nastavnik vjeronauke

			N	min.	max.	\bar{x}	S
4.	Koliko imate iskustva kao nastavnik/ca Vjeronauke		60	2.0	22.0	10.908	5.7751
Validni N			60				

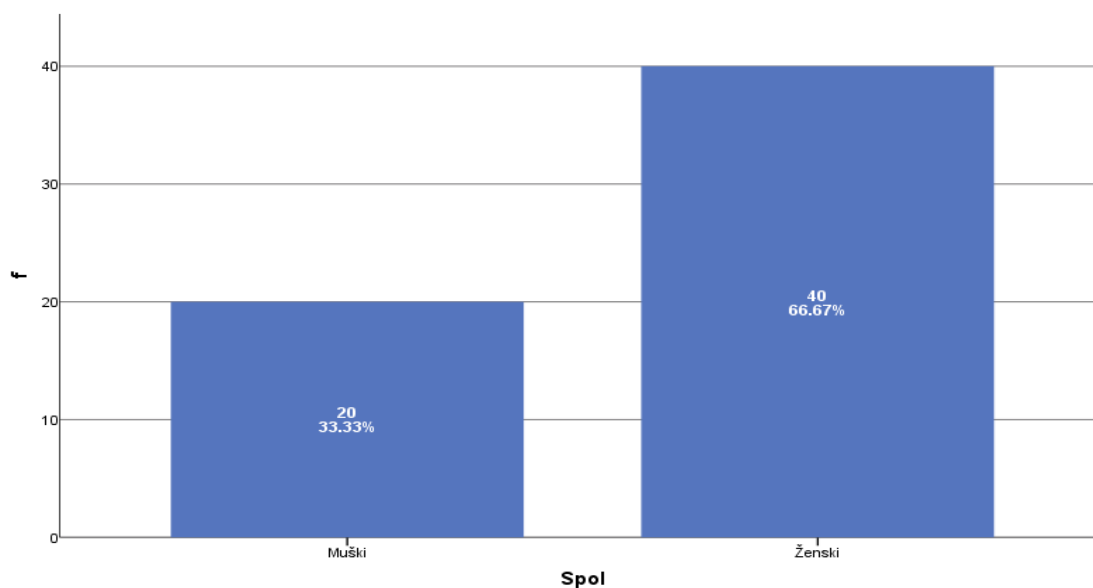
Tabela br.4

Spol

		f	%	validni %	kumulativni %
Validni	Muški	20	33.3	33.3	33.3
	Ženski	40	66.7	66.7	100.0
Σ		60	100.0	100.0	

Tabela br.5

U odnosu na spolnu strukturu uzorka nastavnika, većina (66,7%) ili ukupno 40 od 60 ispitanih su žene, a 33,3% ili ukupno 20 ispitanih su muškarci.

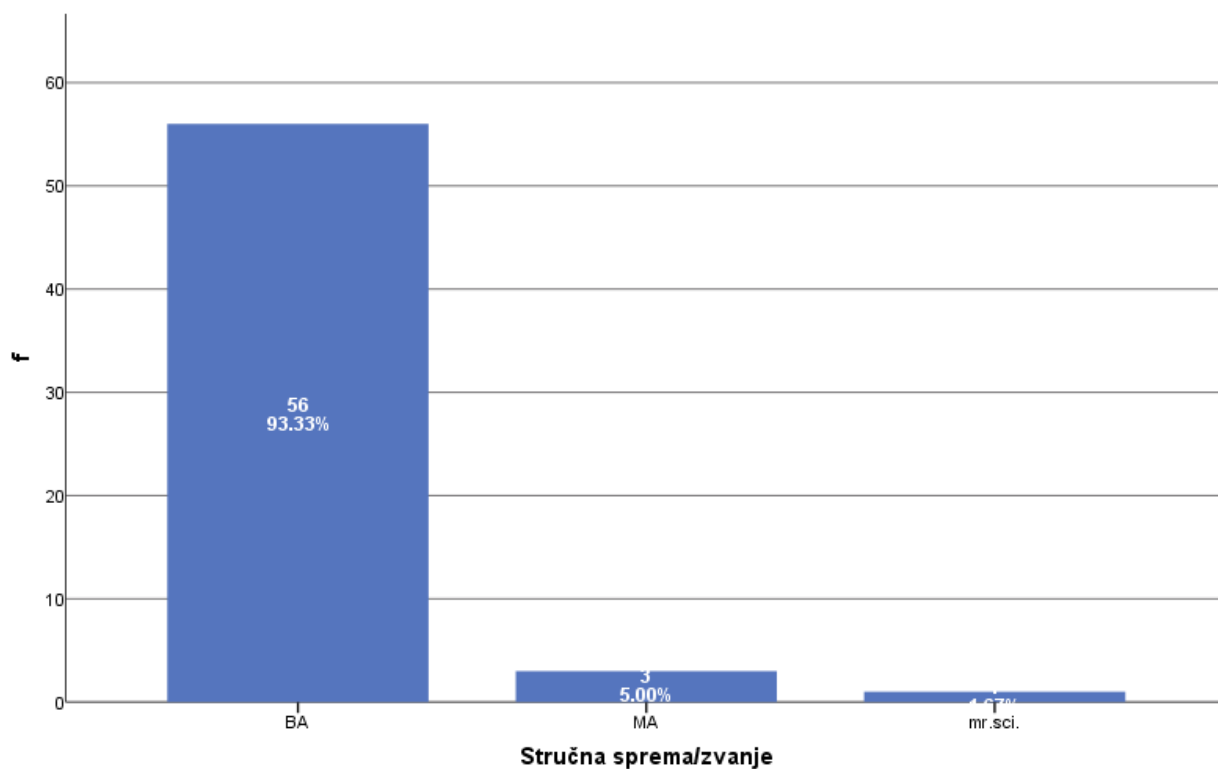


Grafikon br.2

U odnosu na stručnu spremu, dominantno preovladavaju osobe sa završenim prvim ciklusom bolonjskog studija sa ukupnim učešćem od 93,3%. 3 osobe imaju zvanje MA i jedna osoba stečeno akademsko zvanje mr.sci.

Stručna sprema/zvanje		f	%	validni %	kumulativni %
Validni	BA	56	93.3	93.3	93.3
	MA	3	5.0	5.0	98.3
	mr.sci.	1	1.7	1.7	100.0
	Σ	60	100.0	100.0	

Tabela br.5



Grafikon br.3.

Predstavljani su opći podaci, u nastavku slijedi obrazloženje rezultata istraživanju prema skali stavova koja se odnosi na učitelje.

Skala 1. Individualizacija i diferencijacija

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Na nastavi vjeronauke učenicima dajem zadatke različitih nivoa težine	60	3.0	5.0	4.400	.5880
Učenicima ostavljam mogućnosti da koriste vlastite ideje i načine rješavanja određenog zadatka	59	3.0	5.0	4.407	.6464
Učenicima ostavljam dovoljno vremena da riješe postavljeni zadatak	60	3.0	5.0	4.417	.6455
Na nastavi povezujem sadržaje vjeronauke sa sadržajima drugih predmeta ili onoga što učenici uče i izvan nastave.	60	3.0	5.0	4.517	.6241
Dozvoljavam učenicima da biraju teme kao i načine i tehnike rješavanja određenog zadatka.	60	3.0	5.0	4.050	.6490
Validni N	59				

Kada je u pitanju individualizacija i diferencijacija nastavnici smatraju da u najvećoj mjeri povezuju sadržaje iz drugih predmeta ili onoga što uče iz drugih predmeta, zatim da ostavljaju dovoljno vremena učenicima da riješe određeni zadatak i da im daju mogućnosti korištenja vlastitih ideja za rješavanje određenih pitanja. U nešto manjoj mjeri nastavnici dozvoljavaju učenicima da biraju teme kao i načine i tehnike rješavanja određenog zadatka.

Skala 2. Integrisano učenje i poučavanje

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na nastavi povezujem sadržaje vjeronauke sa sadržajima drugih predmeta ili onoga što učenici uče i izvan nastave.	60	3.0	5.0	4.517	.6241
Nastava vjeronauke olakšava učenicima da lakše savladaju i sadržaje drugih predmeta.	60	3.0	5.0	3.967	.7804

Sadržaji koji se obrađuju na nastavi vjeronauke su povezani sa učenikovom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem žive.	60	1.0	5.0	4.117	.8654
Sadržaji vjeronauke pomažu učenicima da bolje razumiju ljude, prirodu i dešavanja u njihovom okruženju.	60	2.0	5.0	4.317	.7247
Predmet vjeronauke omogućava učenicima da bolje razumiju svijet, prirodu i ljude oko sebe.	60	3.0	5.0	4.483	.6241
Validni N	60				

Na skali br. 2 uočavamo da nastavnici smatraju u većoj mjeri povezuju sadržaje vjeronauke sa sadržajima drugih predmeta ili onoga što učenici uče izvan škole (\bar{x} 4.517) . Također, na pomenutoj skali vidljivo je da nastavnici sa sigurnošću ne tvrde da nastava vjeronauke olakšava učenicima da savladaju i sadržaje drugih predmeta (\bar{x} 3.967), ali smatraju da vjeronauka omogućava učenicima da bolje razumiju svijet, prirodu i ljude oko sebe (\bar{x} 4.483).

Skala 3. Aktivno učenje i primjena naučenog

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Dozvoljavam učenicima da biraju teme kao i načine i tehnike rješavanja određenog zadatka.	60	3.0	5.0	4.050	.6490
Učenici na nastavi vjeronauke mogu da probaju različite stvari i da eksperimentišu pri rješavanju zadataka.	60	1.0	5.0	3.983	.8924
Teme koje obrađujemo na nastavi su povezane sa situacijama iz stvarnog života.	60	3.0	5.0	4.367	.7123
Nastava vjeronauke omogućava učenicima da se kreativno izražavaju.	60	3.0	5.0	4.300	.5909
Validni N	60				

Kada je riječ o aktivnom učenju i primjeni naučenog nastavnici su mišljenja da su teme koje se obrađuju na nastavi vjeronauke u većoj mjeri povezane sa situacijama iz stvarnog života gdje možemo pomenuti nastavne teme i oblasti za 1. razred srednje škole. Također, u većoj mjeri nastavnici smatraju da nastava vjeronauke omogućava učenicima kreativno izražavanje. Međutim, kada je u pitanju mogućnost da učenici probaju različite stvari i da eksperimentišu pri rješavanju istih nastavnici se djelično slažu sa takvom konstatacijom.

Skala 4. Rješavanje problema

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Sadržaji vjeronauke pomažu učenicima da bolje razumiju ljude, prirodu i dešavanja u njihovom okruženju.	60	2.0	5.0	4.317	.7247
Predmet vjeronauke omogućava učenicima da bolje razumiju svijet, prirodu i ljude oko sebe.	60	3.0	5.0	4.483	.6241
Na nastavi vjeronauke učenici mogu da izraze svoje misli i osjećanja na različite i kreativne načine.	60	3.0	5.0	4.300	.6715
Validni N	60				

Skala 4. nam prikazuje koliko sadržaji vjeronauke pomažu u rješavanju problema, te se došlo do saznanja da nastavnici smatraju da nastava vjeronauke u većoj mjeri omogućava učenicima da bolje razumiju svijet, prirodu i ljude oko sebe, kao i da pomaže učenicima da izraze svoje misli i osjećanja na različite kreativne načine.

Skala 5. Socijalna interakcija

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Na nastavi vjeronauke učenici rade skupa u grupama ili u parovima.	60	2.0	5.0	4.067	.7997
Na nastavi vjeronauke učenici mogu reći svoje mišljenje ili iskazati misli i emocije na način kako to oni žele.	60	2.0	5.0	4.217	.7831
Na nastavi vjeronauke koristim različite materijale i predmete.	60	2.0	5.0	4.317	.6763

Zadatke ili zadaće iz vjeronauke učenici rješavaju i u saradnji sa ljudima izvan škole (prijatelji, komšije, neke druge osobe iz učenikove okoline i sl.)	60	2.0	5.0	4.167	.8061
Validni N	60				

Skala 5. nam predstavlja socijalnu interakciju u nastavi vjeronauke. U pomenutoj skali nastavnici tvrde da u nastavi vjeronauke koriste različite materijale i predmete. Prema mišljenju nastavnika učenici uglavnom imaju zadatke koje rješavaju u grupama ili kod kuće uz pomoć roditelja, prijatelja, komšija ili neke druge osobe iz učenikove okoline.

Skala 6. Okruženje za učenje

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Na nastavi vjeronauke učenici se osjećaju uvaženo i prihvaćeno kako od nastavnika tako i od vršnjaka.	60	3.0	5.0	4.417	.6187
Nastava vjeronauke pomaže učenicima da se osjećaju vrijednim i uvažanim i da doživljavaju uspjeh u svome radu i trudu na nastavi.	60	3.0	5.0	4.300	.6189
Na nastavi vjeronauke učenici mogu da rade i samostalno, ali i u grupi ili u timu.	60	3.0	5.0	4.317	.6507
Validni N	60				

U priloženoj skali br.6 vidimo da se učenici na nastavi vjeronauke osjećaju uvaženo i prihvaćeno kako od nastavnika tako i od vršnjaka. U granicama referentnih procjena nastavnika nalazimo da nastava vjeronauke pomaže međusobnom uvažavanju učenika i da doživljavaju uspjeh u svome radu i trudu, te da učenici, uglavnom, rade u timu, grupi ali i samostalno.

Skala 7.Praćenje i ocjenjivanje

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Na nastavi vjeronauke učenicima dajem zadatke različitih nivoa težine	60	3.0	5.0	4.400	.5880
Učenicima je jasno koliko se mora postići ili uraditi da bi se dobila dobra ocjena, ali i zašto se dobije lošija ocjena na predmetu Vjeronauka.	60	3.0	5.0	4.350	.6331
Učenicima se daje jasna uputa o tome šta trebaju da urade ili postignu za određenu ocjenu.	60	3.0	5.0	4.383	.6402
Na nastavi vjeronauke učenici mogu i da sami sebi daju ocjenu ili da iznose mišljenje o tome koju je ocjenu zaslužio neko od njihovih kolega iz razreda.	60	2.0	5.0	4.083	.8087
Validni N	60				

Kada sagledamo tvrdnje nastavnika o praćenju i ocjenjivanju učenika dolazimo do zaključka da se učenicima daju zadaci različitih nivoa težine te da se učenicima da ju jasne upute o tome šta trebaju da urade da postignu određenu ocjenu. Neznatno manji broj nastavnika zastupa stav da ne mogu daju sebi ocjenu ili da iznose mišljenje o tome koju ocjenu je zaslužio neko od kolega iz razreda.

Skala 8. Partnerstvo sa porodicom i zajednicom

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Na nastavi povezujem sadržaje vjeronauke sa sadržajima drugih predmeta ili onoga što učenici uče i izvan nastave.	60	3.0	5.0	4.517	.6241
Sadržaji koji se obrađuju na nastavi vjeronauke su povezani sa učenikovom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem žive.	60	1.0	5.0	4.117	.8654
Roditeljima učenika je jasno zašto je učenik dobio određenu ocjenu iz Vjeronauke	60	2.0	5.0	4.167	.8668
Zadace ili zadatke koje učenici dobiju na nastavi vjeronauke se ponekada moraju rješavati uz uključivanje roditelja ili nekih drugih ljudi iz učenikovog okruženja.	60	1.0	5.0	3.900	.7962
Nastava vjeronauke se ponekada odvija i izvan škole.	60	1.0	5.0	3.983	.9654
Na časove Vjeronauke ponekada dolaze i neke druge osobe izvan škole, a od kojih učenici mogu nešto naučiti.	60	2.0	5.0	3.867	.8329
Validni N	60				

Skala 8. nam predstavlja partnerstvo sa porodicom i zajednicom gdje uočavamo da nastavnici u većoj mjeri smatraju da na nastavi povezuju sadržaje vjeronauke sa sadržajima drugih predmeta ili onoga što učenici uče i izvan nastave, kao i da je roditeljima jasno zašto je učenik dobio određenu ocjenu iz vjeronauke. Iz prikazane skale zaključujemo da nastavnici ponekad pozovu i druge osobe izvan škole od kojih bi učenici mogli naučiti.

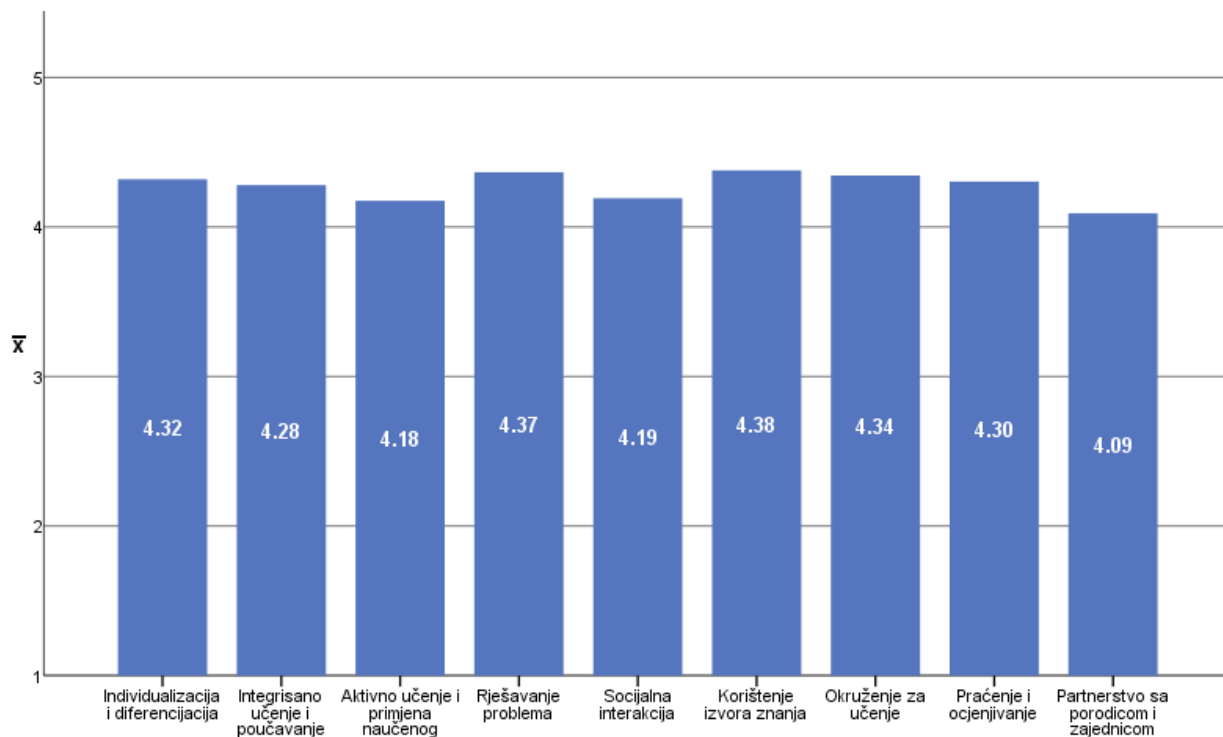
Nakon što smo prikazali osnovu deskriptivnu statistiku ajtema skala, kreirali smo i srednje skorove samih skala. Srednji skorovi predstavljaju prosječnu vrijednost prosječnih vrijednosti ajtema koji tvore navedenu skalu.

Tabela br.6 prikazuje navedene podatke, gdje N predstavlja broj ispitanika uzetih u obzir, min i max predstavljaju minimalni i maksimalni individualni skor u distribuciji podataka, \bar{x} predstavlja aritmetičku sredinu – ili prosječni skor, a s predstavlja standardnu devijaciju.

Obzirom da se radi o petostepenoj skali gdje imamo dvije čestice neslaganja i dvije čestice slaganja, te jednom „neutralnom“ česticom, možemo vrijednost od 3 uzeti kao referentu vrijednost za određivanje pozitivnog ili negativnog skora. Stoga, sve vrijednosti koje su više od tri možemo smatrati pozitivnim, a vrijednosti niže od 3 možemo smatrati negativnima.

Deskriptivna statistika skala (principa)						
		N	min.	max.	\bar{x}	s
Individualizacija i diferencijacija		60	3.50	5.00	4.3189	.33431
Integrirano učenje i poučavanje		60	3.20	5.00	4.2800	.37408
Aktivno učenje i primjena naučenog		60	3.25	5.00	4.1750	.39408
Rješavanje problema		60	3.00	5.00	4.3667	.45803
Socijalna interakcija		60	2.00	5.00	4.1917	.49653
Korištenje izvora znanja		60	3.00	5.00	4.3778	.38555
Okruženje za učenje		60	3.33	5.00	4.3444	.43814
Praćenje i ocjenjivanje		60	3.50	5.00	4.3042	.36849
Partnerstvo sa porodicom i zajednicom		60	2.83	4.83	4.0917	.41785
Validni N		60				

Tabela br.6



Grafikon br. 4

Na osnovu tabele i grafikona uočljivo je da nastavnici visoko procjenjuju svaki od navedenih principa i svi skorovi se kreću iznad 4. Najslabije je procijenjeno Partnerstvo sa porodicom i zajednicom ($\bar{x}=4,09$), ali i dalje iznad referentne vrijednosti od 3. Najbolje je procijenjeno Korištenje izvora znanja ($\bar{x}=4,38$) i rješavanje problema ($\bar{x}=4,37$). Dakle, iz navedenog možemo zaključiti da su, prema tvrdnjama nastavnika, svi pedagoški principi zastupljeni u nastavi vjeronauke. Istina, neki principi su zastupljeni neznatno manje ili više, ali u granicama referentne vrijednosti gdje nisu uočena veća odstupanja.

7.1.3. Analiza odgovora nastavnika za procjenu NPP

Drugi dio upitnika sadržavao je dodatna pitanja na osnovu kojih se procjenjivao NPP vjeronauke.

Tabela br.7 prikazuje frekvencije i procenete odgovora na svako pojedinačno pitanje. Procentualne vrijednosti su crveno markirane, s tim da tamnije nijanse prikazuju veće procenete, a svjetlije nijanse niže procenete.

Frekvencije odgovora										
	Uopšte se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem se		Slažem se		U potpunosti se slažem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
	Sadržaj Nastavnog plana i programa za nastavni predmet islamska vjeronauka ima jasnu strukturu rada koja ima mogućnost prilagođavanja promjenama	0	0.0%	2	3.3%	22	36.7%	22	36.7%	14
Postoji dovoljna zastupljenost pedagoških principa u Nastavnom planu i programu islamske vjeronauke	0	0.0%	2	3.3%	8	13.3%	34	56.7%	16	26.7%
Kvalitet sadržaj nastave islamske vjeronauke, zavisi od uticaja pedagoških principa	0	0.0%	0	0.0%	11	18.3%	32	53.3%	17	28.3%
Cilj Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke je u skladu sa mogućnostima učenika srednje škole	0	0.0%	3	5.0%	15	25.0%	25	41.7%	17	28.3%
Vrijednosti Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke trebaju konkretniju definisanost i realizaciju	0	0.0%	2	3.3%	13	21.7%	28	46.7%	17	28.3%
Ideja Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke omogućava primjenu različitih metoda i tehnika u realizaciji nastave	0	0.0%	1	1.7%	14	23.3%	27	45.0%	18	30.0%
Učenici pokazuju interes za poučavanje teorijskog područja nastave islamske vjeronauke koji je određen Nastavnim planom i programom	0	0.0%	2	3.3%	17	28.3%	31	51.7%	10	16.7%

Učenci pokazuju interes za praktičnim akcijama u društvenim zajednicama zahvaljujući strukturi Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke	0	0.0%	4	6.7%	9	15.0%	31	51.7%	16	26.7%
Učenci su motivisani za volonterski rad u svom okruženju u cilju djelovanja moralnih vrijednosti zahvaljujući strukturi Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke	1	1.7%	2	3.3%	12	20.0%	20	33.3%	25	41.7%
Nastavni plan i program islamske vjeronauke ne zahtijeva stalne promjene u smislu sadržaja, moralnih vrijednosti i etike	1	1.7%	1	1.7%	9	15.0%	28	46.7%	21	35.0%
Sadržaj određene literature i Nastavnog plana islamske vjeronauke nemaju dovoljno usaglašenu uzajamnu vezu i međusobni tok praćenja u nastavi	3	5.0%	1	1.7%	12	20.0%	17	28.3%	27	45.0%
U Nastavnom planu i programu islamske vjeronauke neophodno je odrediti više nastavnih časova koji će biti usmjereni prema usvajanju znanja o drugim religijama	0	0.0%	1	1.7%	12	20.0%	25	41.7%	22	36.7%
Nastavni plan i program bi trebao sadržavati prijedloge kreativnih tehnika koje bi se mogle primjeniti u nastavi islamske vjeronauke	0	0.0%	0	0.0%	7	11.7%	25	41.7%	28	46.7%
Sadržaj Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke treba više biti orijentisana kroz djelovanje u praktičnim aktivnostima u školi ili široj okolini	0	0.0%	2	3.3%	8	13.3%	32	53.3%	18	30.0%
Nastavni plan i program islamske vjeronauke treba sadržavati više praktične nastave u odnosu na teorijsku	2	3.3%	1	1.7%	10	16.7%	19	31.7%	28	46.7%
Za Nastavni plan i program islamske vjeronauke jedan čas sedmično je nedovoljan broj za realizaciju konkretnih ciljeva nastave	0	0.0%	1	1.7%	9	15.0%	24	40.0%	26	43.3%
U budućim promjenama Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, potreban je veći broj organizovanih posjeta nacionalnim, duhovnim i historijski važnim lokacijama u cilju usvajanja ličnih iskustava teorijskih spoznaja	2	3.3%	0	0.0%	6	10.0%	20	33.3%	32	53.3%

Za adekvatan uvid u realizaciju Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, potrebno je nakon svakog realizovanog časa bilježiti komentare, ishode i postignute ciljeve na času	1	1.7%	0	0.0%	15	25.0%	24	40.0%	20	33.3%
Za unaprijeđenje Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, važno je angažovanje Aktiva nastavnika islamske vjeronauke da bi blagovremeno utvrdili nedostatke sadržaja i strukture Nastavnog plana i programa	0	0.0%	0	0.0%	7	11.7%	29	48.3%	24	40.0%

Tabela br. 7

Radi lakšeg praćenja, navedeni podaci su prikazani i kao srednje vrijednosti (aritmetičke sredine)

Deskriptivna statistika ajtema				
	\bar{x}	s	min.	max.
Sadržaj Nastavnog plana i programa za nastavni predmet islamska vjeronauka ima jasnu strukturu rada koja ima mogućnost prilagođavanja promjenama	3.80	.84	2.0	5.0
Postoji dovoljna zastupljenost pedagoških principa u Nastavnom planu i programu islamske vjeronauke	4.07	.73	2.0	5.0
Kvalitet sadržaj nastave islamske vjeronauke, zavisi od uticaja pedagoških principa	4.10	.68	3.0	5.0
Cilj Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke je u skladu sa mogućnostima učenika srednje škole	3.93	.86	2.0	5.0
Vrijednosti Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke trebaju konkretniju definisanost i realizaciju	4.00	.80	2.0	5.0
Ideja Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke omogućava primjenu različitih metoda i tehnika u realizaciji nastave	4.03	.78	2.0	5.0
Učenici pokazuju interes za poučavanje teorijskog područja nastave islamske vjeronauke koji je određen Nastavnim planom i programom	3.82	.75	2.0	5.0
Učenici pokazuju interes za praktičnim akcijama u društvenim zajednicama zahvaljujući strukturi Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke	3.98	.83	2.0	5.0
Učenici su motivisani za volonterski rad u svom okruženju u cilju djelovanja moralnih vrijednosti zahvaljujući strukturi Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke	4.10	.95	1.0	5.0
Nastavni plan i program islamske vjeronauke ne zahtijeva stalne promjene u smislu sadržaja, moralnih vrijednosti i etike	4.12	.85	1.0	5.0
Sadržaj određene literature i Nastavnog plana islamske vjeronauke nemaju dovoljno usaglašenu uzajamnu vezu i međusobni tok praćenja u nastavi	4.07	1.09	1.0	5.0

U Nastavnom planu i programu islamske vjeronauke neophodno je odrediti više nastavnih časova koji će biti usmjereni prema usvajanju znanja o drugim religijama	4.13	.79	2.0	5.0
Nastavni plan i program bi trebao sadržavati prijedloge kreativnih tehnika koje bi se mogle primjeniti u nastavi islamske vjeronauke	4.35	.68	3.0	5.0
Sadržaj Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke treba više biti orijentisana kroz djelovanje u praktičnim aktivnostima u školi ili široj okolini	4.10	.75	2.0	5.0
Nastavni plan i program islamske vjeronauke treba sadržavati više praktične nastave u odnosu na teorijsku	4.17	.99	1.0	5.0
Za Nastavni plan i program islamske vjeronauke jedan čas sedmično je nedovoljan broj za realizaciju konkretnih ciljeva nastave	4.25	.77	2.0	5.0
U budućim promjenama Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, potreban je veći broj organizovanih posjeta nacionalnim, duhovnim i historijski važnim lokacijama u cilju usvajanja ličnih iskustava teorijskih spoznaja	4.33	.91	1.0	5.0
Za adekvatan uvid u realizaciju Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, potrebno je nakon svakog realizovanog časa bilježiti komentare, ishode i postignute ciljeve na času	4.03	.86	1.0	5.0
Za unaprijeđenje Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, važno je angažovanje Aktiva nastavnika islamske vjeronauke da bi blagovremeno utvrdili nedostatke sadržaja i strukture Nastavnog plana i programa	4.28	.67	3.0	5.0

Tabela br. 8

Prilikom statističke analize odgovora nastavnika na procjenu Nastavnog plana i programa došlo se do saznanja da su svi odgovori u granicama referentne vrijednosti, s tim da dio nastavnika ne smatra da sadržaj Nastavnog plana i programa za nastavni predmet islamska vjeronauka ima jasnu strukturu rada koja ima mogućnost prilagođavanja promjenama, kao i da učenici ne pokazuju uvijek interes za poučavanje teorijskog područja nastave islamske vjeronauke koji je određen Nastavnim planom i programom. Nastavnici se ne slažu u potpunosti sa tvrdnjom da učenici uvijek pokazuju interes za praktičnim akcijama u društvenim zajednicama zahvaljujući strukturi Nastavnog plana i programa, te da je Nastavni plan i program islamske vjeronauke u skladu sa mogućnostima učenika srednje škole.

Važno je istaknuti da se nastavnici u najvećoj mjeri slažu da bi Nastavni plan i program trebao sadržavati prijedloge kreativnih tehnika koje bi se mogle primjeniti u nastavi islamske vjeronauke, zatim da je u budućim promjenama Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, potreban veći broj organizovanih posjeta nacionalnim, duhovnim i historijski važnim lokacijama u cilju usvajanja ličnih iskustava teorijskih spoznaja, kao i da je za unaprijeđenje Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke važno angažovanje Aktiva nastavnika islamske vjeronauke da bi blagovremeno utvrdili nedostatke sadržaja i strukture Nastavnog plana i programa.

7.1.4. Analiza iskustava u obrazovanju i radu kao nastavnik vjeronauke i procjene na skalama.

Pored ovoga, željeli smo utvrditi i da li postoji povezanost između iskustva u radu u obrazovanju i iskustva u radu kao nastavnik vjeronauke sa procjenom na devet kreiranih skala.

Korelacije

			iskustva u godinama u radu u obrazovanju	iskustva kao nastavnik/ca Vjeronauke	Individualizacija i diferencijacija	Integrirano učenje i poučavanje	Rješavanje problema Aktivno učenje i primjena naučenog	Socijalna interakcija	Korištenje izvora znanja	Okruženje za učenje	Pracjenje i ocjenjivanje	Partnerstvo sa porodicom i zajednicom	
iskustvo u godinama u radu u obrazovanju	R	1	.877**		-.014	.022	-.210	-.111	.064	-.016	-.409**	.063	.066
	P		.000		.913	.866	.107	.397	.626	.901	.001	.633	.615
	N	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60
iskustvo kao nastavnik/ca Vjeronauke	R	.877**	1		-.141	-.144	-.313*	-.161	-.163	-.220	-.489**	-.001	-.127
	P	.000			.284	.272	.015	.219	.213	.091	.000	.996	.334
	N	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60

** . Korelacija je statistički značajna na nivou od 1%

* . Korelacija je statistički značajna na nivou od 5%

Skala br. 9

Rezultati analize pokazuju da postoji negativna povezanost između iskustva u obrazovanju sa principom „Okruženje za učenje“, gdje korelacioni koeficijent između iskustva u obrazovanju i principa „okruženje za učenje“ iznosi $r=-0,409$. Povezanost je statistički značajna na nivou od 1%.

Što se tiče povezanosti iskustva kao nastavnik vjeronauke i pedagoških principa, uočene su dvije statistički značajne negativne povezanosti, i to ponovo na skali Okruženje za učenje

($r=-0,489$) sa statističkom značajnošću na nivou od 1%, te na skali „Aktivno učenje i primjena naučenog ($r=-0,313$) sa statističkom značajnošću na nivou od 5%.

U suštini to znači da što nastavnik ima više iskustva u radu u obrazovanju ili kao nastavnik vjeronauke, time su njihove procjene na navedenim skalama niže. Odnosno, iskusniji nastavnici slabije procjenjuju navedene principe.

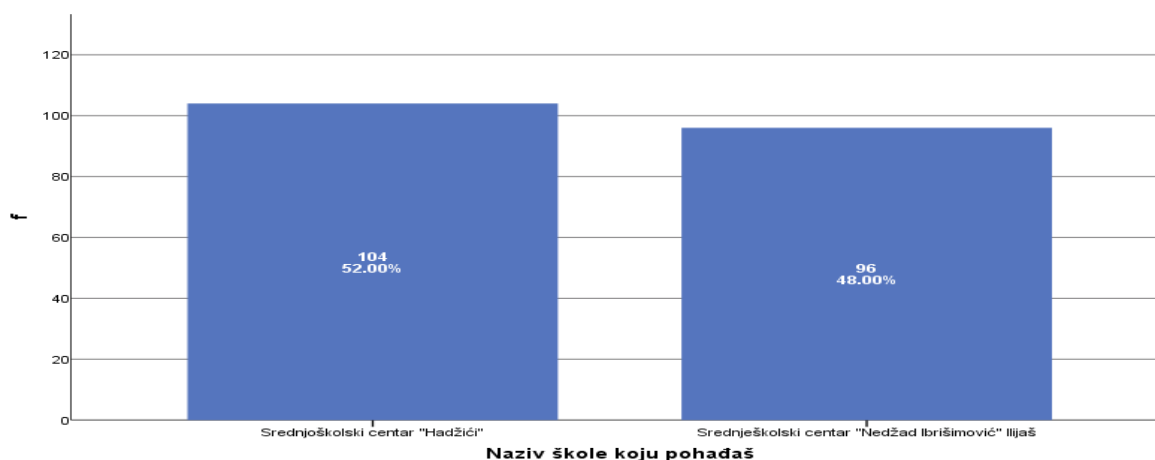
7.2. Analiza skale stavova za učenike

Za početak analize odgovora učenika, slijede opći podaci učenika koji podrazumijevaju: spol učenika, naziv srednje škole koju pohađaju, razred, ocjena kojom je završeno polugodište, te kako ocjenjuju svoje interese prema nastavi islamske vjeronauke.

U anketi za učenike, prvo pitanje se odnosilo na naziv škole koju učenik pohađa.

Naziv škole koju pohađaš		F	%	validni %	kumulativni %
Validni	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	52.0	52.0	52.0
	Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	48.0	48.0	100.0
	Σ	200	100.0	100.0	

Tabela br.9



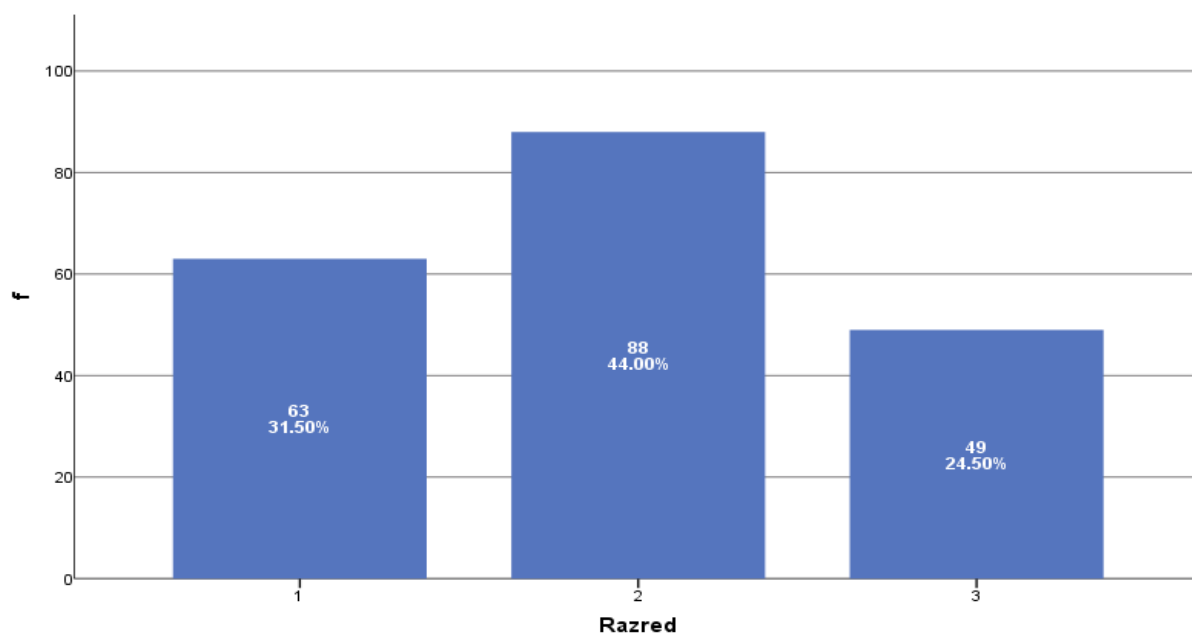
Grafikon br.5

Tabela i grafikon prikazuju broj ispitanih učenika u dvije srednje škole KS Srednjoškolski centar „Hadžići“ i Srednjoškolski centar „Nežad Ibrišimović“ Ilijaš. U dvije škole ispitano je 200 učenika.

Razred

		f	%	validni %	kumulativni %
Validni	1	63	31.5	31.5	31.5
	2	88	44.0	44.0	75.5
	3	49	24.5	24.5	100.0
	Σ	200	100.0	100.0	

Tabela br. 10



Grafikon br. 6

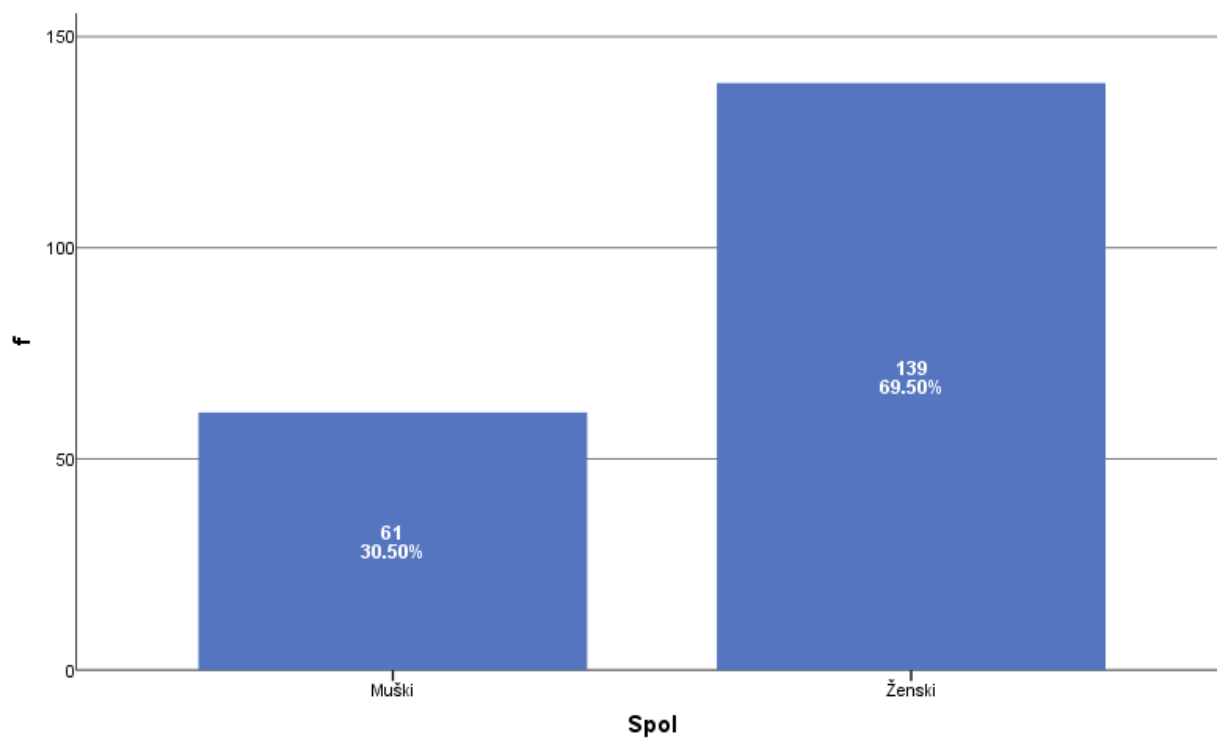
Prema prikazanim na grafikonu najviše je ispitanih učenika drugih razreda nakon kojih slijede učenici prvih zatim trećih razreda.

Spol

		F	%	validni %	kumulativni %
Validni	Muški	61	30.5	30.5	30.5
	Ženski	139	69.5	69.5	100.0

Σ	200	100.0	100.0
----------	-----	-------	-------

Tabela br.11



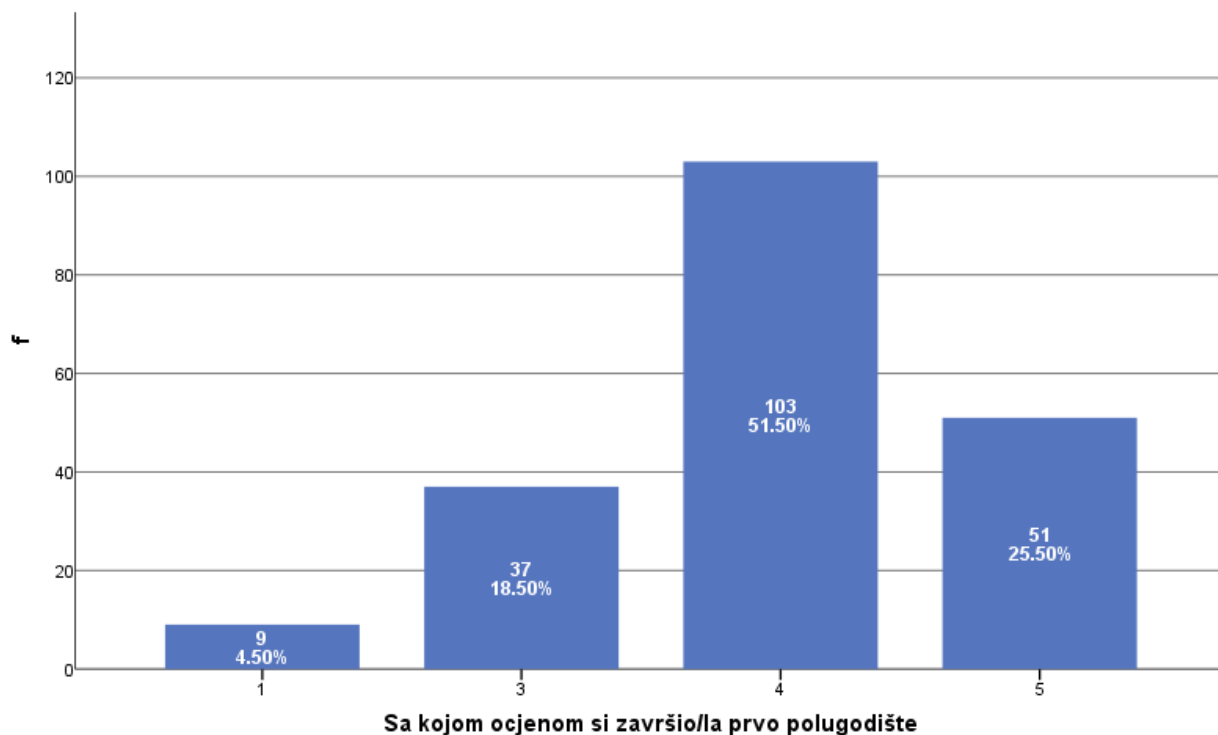
Grafikon br. 7

Među ispitanicima više je zastupljeno učenica 69% dok je broj muških 30%.

Sa kojom ocjenom si završio/la prvo polugodište

	f	%	validni %	kumulativni %
Validni 1	9	4.5	4.5	4.5
3	37	18.5	18.5	23.0
4	103	51.5	51.5	74.5
5	51	25.5	25.5	100.0
Σ	200	100.0	100.0	

Tabela br. 12



Grafikon br. 8

Prosječna ocjena sa kojom su ispitanici završili polugodište je 3,94. Ovo je također, jedan od bitnih parametara za dalju procjenu stavova učenika.

Deskriptivna statistika

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Sa kojom ocjenom si završio/la prvo polugodište	200	1	5	3.94	.919
Validni N	200				

Tabela br. 13

Što se tiče prosječne ocjene iz vjeronauke na polugodištu, ona je iznosila 4,84

Deskriptivna statistika

	N	min.	max.	\bar{x}	s
Koja je bila tvoja zaključna ocjena iz vjeronauke na polugodištu ove školske godine:	200	3	5	4.84	.390
Validni N	200				

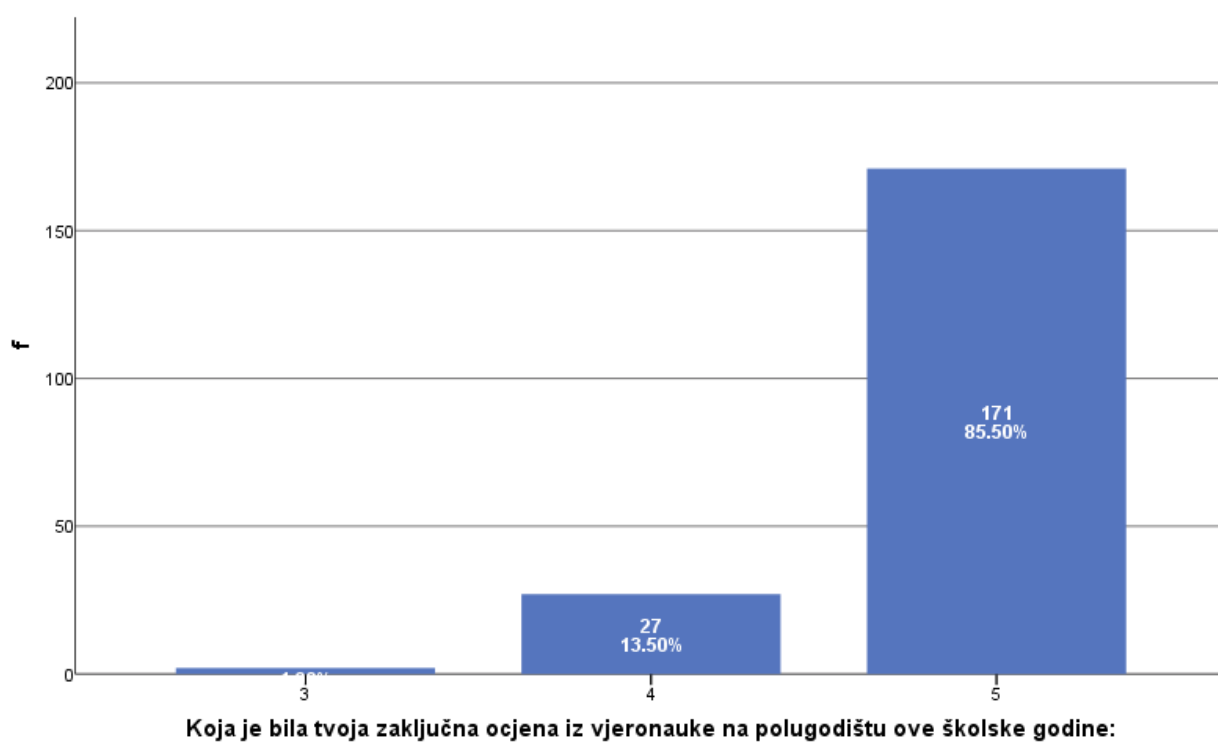
Tabela br. 14

Kada se sagledaju frekvencije ocjena na polugodištu iz vjeronauke, vidljivo je da 85,5% zaključenih ocjena bilo „odličan“, 13,5% je bilo vrlo dobrih ocjena, 1% dobrih, a nije bilo dovoljnih niti nedovoljnih ocjena.

Koja je bila tvoja zaključna ocjena iz vjeronauke na polugodištu ove školske godine:

	f	%	validni %	kumulativni %
Validni 3	2	1.0	1.0	1.0
4	27	13.5	13.5	14.5
5	171	85.5	85.5	100.0
Σ	200	100.0	100.0	

Tabela br. 15



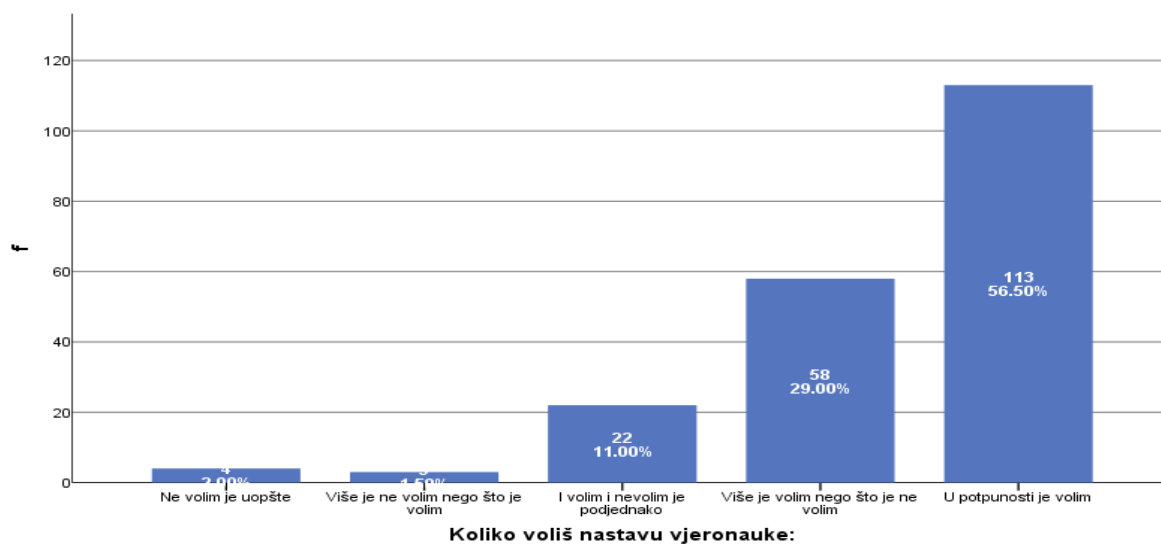
Grafikon br. 16

Prema prikazanim podacima na grafikonu 85% učenika smatra da bi njihova zaključna ocjena bila odličan, 27% smatra da bi to bila ocjena vrlo dobar.

Koliko voliš nastavu vjeronauke:

		f	%	validni %	kumulativni %
Validni	Ne volim je uopšte	4	2.0	2.0	2.0
	Više je ne volim nego što je volim	3	1.5	1.5	3.5
	I volim i nevolim je podjednako	22	11.0	11.0	14.5
	Više je volim nego što je ne volim	58	29.0	29.0	43.5
	U potpunosti je volim	113	56.5	56.5	100.0
	Σ	200	100.0	100.0	

Tabela br. 17



Grafikon br. 9

Na pitanje koliko voliš nastavu vjeronauke učenici su dali sljedeće odgovore: 56% učenika u potpunosti voli predmet vjeronauka, 29% više voli vjeronauku nego što je ne voli, 11% učenika i voli i ne voli podjednako, 3-4 % učenika ne voli predmet islamska vjeronauka.

7.2.1. Skale procjene NPP-a sa pedagoškim principima od strane učenika

U nastavku provedenog istraživanja, slijedi deskriptivna statistika ajtema po pedagoškim principima navedenim u Nastavnom planu i programu za srednju školu.

Individualizacija i diferencijacija					
	N	min.	max.	\bar{x}	S
Nastavnik vjeronauke nam daje zadatke različite težine; kako lagane tako i one teške	200	1.0	5.0	3.670	1.0756
Na časovima vjeronauke se mogu koristiti i vlastiti načini rješavanja određenog zadatka	200	1.0	5.0	4.195	.8893
Nastavnik vjeronauke nam daje dovoljno vremena da riješimo sve postavljene zadatke	200	1.0	5.0	4.315	.7607
Na nastavi vjeronauke mogu da primijenim ono što sam naučio na drugim časovima, ili što sam naučio i izvan škole.	200	1.0	5.0	4.315	.8422
Na časovima vjeronauke možemo i da biramo teme kao i načine i tehnike rješavanja određenog zadatka.	200	1.0	5.0	3.760	.9987
Validni N	200				

Skala br. 10

Kada je riječ o stavovima učenika o uključenosti pedagoških principa individualizacije i diferencijacije u Nastavni plan i program došli smo do podataka koji su u granicama referentnih vrijednosti sa blagim razlikama u pojedinim pitanjima. Tako možemo zaključiti da učenici smatraju kako nastavnici daju dovoljno vremena za rješavanje datih zadataka kao i da ono što nauče na časovima vjeronauke mogu da primjene i na drugim časovima i izvan škole. Međutim, učenici smatraju, kao i nastavnici, da nemaju uvijek mogućnost da biraju teme, načine i tehnike rješavanja zadataka i da im nastavnici ne daju uvijek zadatke različite težine, kako lagane tako i one teške.

Integrirano učenje i poučavanje

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na nastavi vjeronauke mogu da primijenim ono što sam naučio na drugim časovima, ili što sam naučio i izvan škole.	200	1.0	5.0	4.315	.8422
Ono što učim na nastavi vjeronauke mi pomaže da lakše naučim ili savladam i ono što učim i na drugim predmetima	200	1.0	5.0	3.655	1.0005
Teme koje obrađujemo ili učimo na nastavi vjeronauke su povezane i sa mojom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem živim.	200	2.0	5.0	4.365	.7581
Ono što učim na nastavi vjeronauke mi pomaže da bolje razumijem ljude, prirodu i dešavanja u mojoj sredini.	200	1.0	5.0	4.230	.8489
Predmet vjeronauke mi omogućava da bolje razumijem svijet, prirodu i ljude oko sebe	199	1.0	5.0	4.171	.8232
Validni N	199				

Skala br. 11

Na drugoj skali procjene mišljenja učenika nalazimo integrirano učenje i poučavanje kod kojeg uviđamo da se učenici u potpunosti ne slažu sa tvrdnjom da im ono što uče na nastavi vjeronauke pomaže da lakše nauče ili savladaju i ono što uče i na drugim predmetima, što je približno i mišljenju nastavnika na isto pitanje. Međutim, učenici smatraju da su teme koje obrađuju ili uče na nastavi vjeronauke povezane i sa mojom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem žive, što je također procentualno približno odgovorima nastavnika na isto pitanje.

Aktivno učenje i primjena naučenog

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na časovima vjeronauke možemo i da biramo teme kao i načine i tehnike rješavanja određenog zadatka.	200	1.0	5.0	3.760	.9987
Na nastavi vjeronauke mogu da probavam različite stvari i da eksperimentišem pri rješavanju zadataka.	200	1.0	5.0	3.165	1.0740
Teme koje obrađujemo na nastavi su povezani sa situacijama iz stvarnog života.	200	2.0	5.0	4.415	.7037
Nastava vjeronauke mi omogućava da se kreativno izražavam	200	1.0	5.0	3.690	1.0437
Validni N	200				

Skala br. 12

Pedagoški princip Aktivno učenje i poučavanje je, također, zastupljen u referentnim vrijednostima, međutim, i tu imamo određene varijacije u odgovorima učenika i nastavnika na dato pitanje. Tako učenici smatraju da na časovima vjeronauke ne mogu uvijek da biraju teme kao i načine i tehnike rješavanja zadataka, te da ne mogu da probaju različite stvari i da eksperimentišu pri rješavanju zadataka. Dok se i nastavnici i učenici u većoj mjeri slažu da teme koje obrađuju na nastavi vjeronauke jesu povezane sa situacijama iz stvarnog života.

Rješavanje problema

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Ono što učim na nastavi vjeronauke mi pomaže da bolje razumijem ljude, prirodu i dešavanja u mojoj sredini.	200	1.0	5.0	4.230	.8489
Predmet vjeronauke mi omogućava da bolje razumijem svijet, prirodu i ljude oko sebe	199	1.0	5.0	4.171	.8232
Na nastavi vjeronauke mogu da izrazim svoje misli i osjećanja na različite i kreativne načine.	200	1.0	5.0	3.790	.9853
Validni N	199				

Skala br. 13.

Kada pogledamo skalu procjene Rješavanja problema uvidjet ćemo da učenici tvrde da nisu u potpunosti u mogućnosti da izraze svoje misli i osjećanja na različite i kreativne načine, s tim što su ove tvrdnje u granicama referentnih vrijednosti iznad 3 tako da se može zaključiti kako se većim dijelom slažu sa datom konstatacijom. Mišljenje učenika i mišljenje nastavnika se po ovom pitanju djelimično razlikuju ali ne predstavljaju odstupanje od referentne vrijednosti.

Socijalna interakcija					
	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na nastavi vjeronauke radimo skupa u grupama ili u parovima	200	1.0	5.0	3.110	1.3025
Na nastavi vjeronauke mogu reći svoje mišljenje ili iskazati misli i emocije na način kako ja to želim	200	1.0	5.0	3.880	1.0300
Na nastavi vjeronauke koristim različite materijale i predmete	200	1.0	5.0	3.050	1.1062
Zadatke ili zadaće iz vjeronauke rješavam i u saradnji sa ljudima izvan škole (prijatelji, komšije, neke druge osobe iz moje okoline i sl.)	200	1.0	5.0	3.305	1.2609
Validni N	200				

Skala br. 14.

Socijalna interakcija prema mišljenju učenika djelimično zastupljena jer smatraju da često ne koriste različite materijale i predmete u nastavi te da ponekad rade u grupama i parovima. Ali i ovaj princip je zastupljen u referentnim vrijednostima tako da nije konstatovano veliko odstupanje od stavova učenika i nastavnika.

Korištenje izvora znanja

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na nastavi vjeronauke mogu da primijenim ono što sam naučio na drugim časovima, ili što sam naučio i izvan škole.	200	1.0	5.0	4.315	.8422
Na nastavi vjeronauke koristim različite materijale i predmete	200	1.0	5.0	3.050	1.1062
Na nastavi vjeronauke koristimo ili učimo iz različitih knjiga, udžbenika ili i nekih drugih izvora kao što je i Internet, TV, i sl.	200	1.0	5.0	3.820	1.1978
Na nastavi vjeronauke nas uče da postoji više ispravnih načina da se riješi jedan problem ili zadatak.	200	1.0	5.0	4.140	.8568
Validni N	200				

Skala br. 15

Koliko je zastupljen pedagoški princip korištenja izvora znanja možemo vidjeti na priloženoj skali koja opet odgovara referentim vrijednostima, ali gdje učenici tvrde da na nastavi vjeronauke djelimično koriste različite materijale i predmete. Učenici u većoj mjeri tvrde da na nastavi vjeronauke mogu da primjene ono što su naučili na drugim časovima ili ono što su naučili izvan škole.

Okruženje za učenje

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na nastavi vjeronauke se osjećam uvaženo i prihvaćeno kako od nastavnika tako i od vršnjaka	200	1.0	5.0	4.095	.9904
Nastava vjeronauke mi pomaže da se osjećam vrijednim i uvažanim i da doživljavam uspjeh u svome radu i trudu na nastavi	200	1.0	5.0	4.065	.9138
Na nastavi vjeronauke mogu da radim i samostalno, ali i u grupi ili u timu.	199	1.0	5.0	3.874	1.0868
Validni N	199				

Kada posmatramo skalu procjena učenika vezanu za okruženje za učenje nalazimo da se učenici na nastavi vjeronauke u velikoj mjeri osjećaju uvaženo i prihvaćeno od strane vršanjaka što je stav i nastavnika po istom pitanju. Uočeno je blago odstupanje u mišljenju nastavnika i učenika na konstataciju da na nastavi vjeronauke učenici mogu da rade samostalno ali u grupama i timu ali napominjemo da su rezultati u granicama referentnih vrijednosti.

Praćenje i ocjenjivanje

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Nastavnik vjeronauke nam daje zadatke različite težine; kako lagane tako i one teške	200	1.0	5.0	3.670	1.0756
Jasno mi je koliko se mora postići ili uraditi da bi se dobila dobra ocjena, ali i zašto se dobije lošija ocjena na predmetu vjeronauka.	199	1.0	5.0	3.985	1.0419
Nastavnik mi daje jasne upute o tome šta trebam da uradim ili postignem za određenu ocjenu.	199	1.0	5.0	4.206	.8892
Na nastavi vjeronauke mogu i da sam sebi dajem ocjenu ili da iznosim mišljenje o tome koju je ocjenu zaslužio neko od mojih kolega iz razreda.	199	1.0	5.0	2.985	1.1954
Validni N	199				

Skala br. 17

Uvidom u skalu procjene učenika možemo zaključiti da se učenici više ne slažu nego slažu sa tvrdnjom da na nastavi vjeronauke mogu da sami sebi daju ocjenu ili da iznose mišljenje o tome koju je ocjenu zaslužio neko od njegovih kolega iz razreda. Vrijedno je pomenuti da učenici dobiju od nastavnika jasne upute o tome šta treba da urade za određenu ocjenu, ali i zašto se dobije lošija ocjena na predmetu vjeronauka.

Partnerstvo sa porodicom i zajednicom

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Na nastavi vjeronauke mogu da primijenim ono što sam naučio na drugim časovima, ili što sam naučio i izvan škole.	200	1.0	5.0	4.315	.8422
Teme koje obrađujemo ili učimo na nastavi vjeronauke su povezane i sa mojom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem živim.	200	2.0	5.0	4.365	.7581
Mojim roditeljima je jasno zašto sam dobio određenu ocjenu iz Vjeronauke	199	1.0	5.0	4.191	.9066
Zadaće ili zadatke koje dobijemo na nastavi vjeronauke se ponekada moraju rješavati uz uključivanje roditelja ili nekih drugih ljudi iz moga okruženja.	199	1.0	5.0	3.196	1.2500
Nastava vjeronauke se ponekada odvija i izvan škole.	199	1.0	5.0	2.487	1.2747
Na časove Vjeronauke nam ponekada dolaze i neke druge osobe izvan škole, a od kojih možemo nešto naučiti.	199	1.0	5.0	2.819	1.3474
Validni N	199				

Skala br. 18

Kada učenici procjenjuju partnerstvo sa porodicom i školom uviđamo da se nastava u njihovoj školi ne odvija, bar ponekad, i izvan škole, te da im rijetko dolaze i neke druge osobe izvan škole, a od kojih bi mogli nešto da nauče. Dok se gotovo u potpunosti slažu sa činjenicom da teme koje obrađuju ili uče na nastavi vjeronauke su povezane i sa mojom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem žive.

U upitniku za učenike je bilo i dodatnih ajtema koji nisu potpadali ni pod jednu od navedenih devet skala (principa). Analizirani su odvojeni, a ispod slijedi deksriptivna statistika za iste.

X – Skala br. 19

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Zadaci i aktivnosti koje radimo na časovima islamske vjeronauke su mi opuštajući	200	1.0	5.0	3.975	.9896
Časovi islamske vjeronauke mi prođu brzo, jer imam osjećaj da se istovremeno zabavljamo i učimo	199	1.0	5.0	3.945	1.1468
Zadaci i aktivnosti koje radimo na časovima islamske vjeronauke su mi zanimljivi.	199	1.0	5.0	4.030	.9635
Nakon završenog časa vjeronauke, sadržaj mi je shvatljiv	199	1.0	5.0	4.065	.9696
Zadaci i aktivnosti koje radimo na časovima islamske vjeronauke su mi zbunjujući	199	1.0	5.0	4.206	1.1559
Validni N	199				

Skala br. 19

Kod dodatnih pitanja u skali procjene za učenike nalazimo mišljnje većeg broja učenika da na časovima vjeronauke imaju zadatke koji su za njih zbunjujući ali da su sadržaji koji se obrađuju shvatljivi nakon završenog časa.

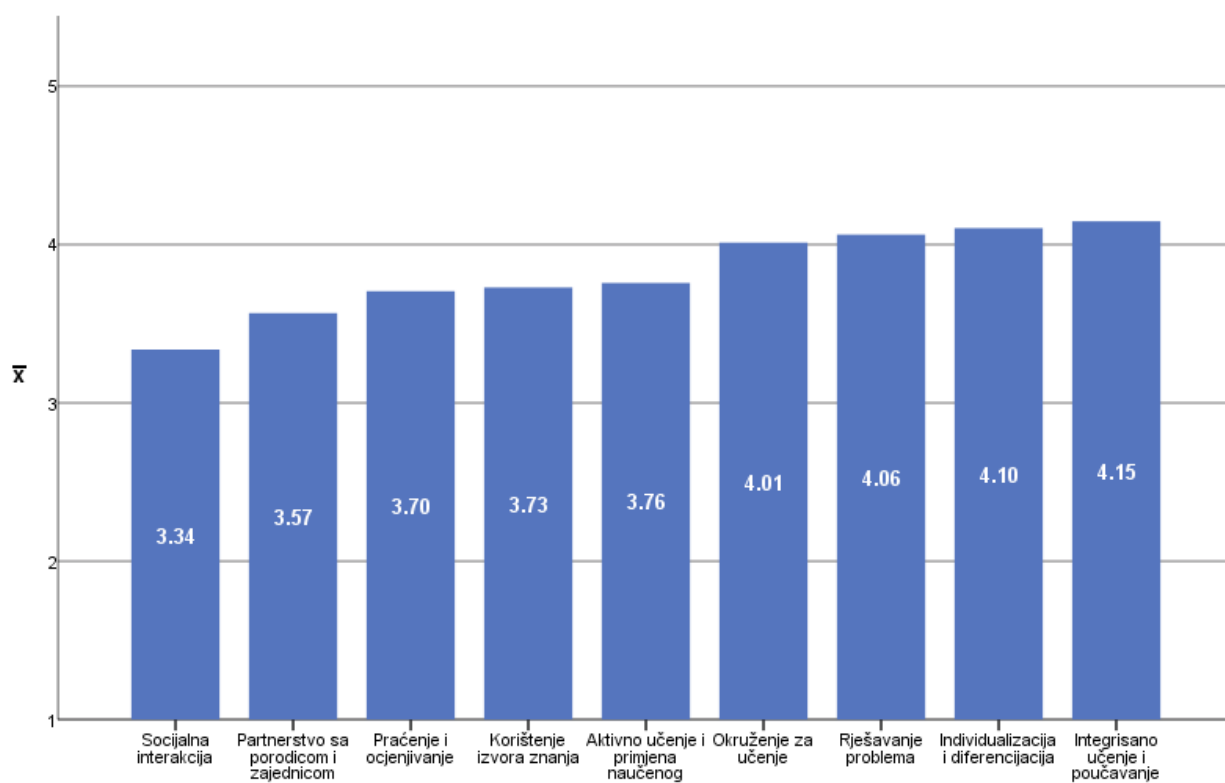
Nakon prikaza procjena nastavnika i učenika može se zaključiti da nije bilo odstupanja od referentnih vrijednosti i da su pedagoški principi dobrim dijelom zastupljeni u Nastavnom planu i programu vjeronauke kao i samoj nastavi vjeronauke.

Prikazani su skala i grafikon srednjih vrijednosti skala (principa) za učenike.

Deskriptivna statistika skala (principa)

	N	min.	max.	\bar{x}	S
Individualizacija i diferencijacija	200	1.50	5.00	4.1033	.59205
Integrirano učenje i poučavanje	200	2.00	5.00	4.1470	.60831
Aktivno učenje i primjena naučenog	200	1.75	5.00	3.7575	.69947
Rješavanje problema	200	2.00	5.00	4.0625	.71758
Socijalna interakcija	200	1.00	5.00	3.3362	.87382
Korištenje izvora znanja	200	1.00	5.00	3.7283	.78802
Okruženje za učenje	200	1.67	5.00	4.0117	.80920
Praćenje i ocjenjivanje	200	1.25	5.00	3.7050	.73957
Partnerstvo sa porodicom i zajednicom	200	1.67	5.00	3.5667	.63799
Validni N	200				

Skala br. 20



Grafikon br. 9

Iz grafikona možemo zaključiti da su u nastavi vjeronauke najviše zastupljeni pedagoški principi Integrisano učenje i poučavanje, zatim individualizacija i diferencijacija, potom Rješavanje problema a najmanje socijalna interakcija, ali u granicama referentnih vrijednosti.

7.3. Razlike u odnosu na školu

U korist detaljnog istraživanja dodatno smo željeli utvrditi i da li se procjena principa od strane učenika razlikuje u zavisnosti od škole. Stoga smo preduzeli dodatni inferencijalni statistički test.

Tabela br. 18 prikazuje osnovne deskriptivne parametre podijeljene po školama.

		N	\bar{x}	s	$\sigma_{\bar{x}}$	CI (95%)		min.	max.
						donjagranica	gornjagranica		
Individualizacija i diferencijacija	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.9728	.62925	.06170	3.8504	4.0951	1.50	5.00
	Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović"	96	4.2448	.51580	.05264	4.1403	4.3493	2.83	5.00
	Ilijaš								
	Σ	200	4.1033	.59205	.04186	4.0208	4.1859	1.50	5.00
	Integrisano učenje i poučavanje	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	4.0731	.61062	.05988	3.9543	4.1918	2.00
	Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović"	96	4.2271	.59868	.06110	4.1058	4.3484	2.20	5.00
	Ilijaš								
	Σ	200	4.1470	.60831	.04301	4.0622	4.2318	2.00	5.00
Aktivno učenje i primjena naučenog	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.6370	.65719	.06444	3.5092	3.7648	2.00	5.00

		Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	3.8880	.72354	.07385	3.7414	4.0346	1.75	5.00
		Σ	200	3.7575	.69947	.04946	3.6600	3.8550	1.75	5.00
Rješavanje problema		Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.9856	.71587	.07020	3.8464	4.1248	2.00	5.00
		Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	4.1458	.71379	.07285	4.0012	4.2905	2.00	5.00
		Σ	200	4.0625	.71758	.05074	3.9624	4.1626	2.00	5.00
Socijalna interakcija		Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.1082	.82715	.08111	2.9473	3.2690	1.00	5.00
		Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	3.5833	.85967	.08774	3.4091	3.7575	1.50	5.00
		Σ	200	3.3363	.87382	.06179	3.2144	3.4581	1.00	5.00
Korištenje izvora znanja		Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.6506	.79288	.07775	3.4964	3.8048	1.00	5.00
		Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	3.8125	.77808	.07941	3.6548	3.9702	2.00	5.00
		Σ	200	3.7283	.78802	.05572	3.6185	3.8382	1.00	5.00
Okruženje učenje	za	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.8718	.79005	.07747	3.7181	4.0254	1.67	5.00
		Srednješkolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	4.1632	.80640	.08230	3.9998	4.3266	1.67	5.00
		Σ	200	4.0117	.80920	.05722	3.8988	4.1245	1.67	5.00
Praćenje i ocjenjivanje	i	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.6442	.74772	.07332	3.4988	3.7896	1.75	5.00

	Srednješkoljski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	3.7708	.72879	.07438	3.6232	3.9185	1.25	5.00
	Σ	200	3.7050	.73957	.05230	3.6019	3.8081	1.25	5.00
Partnerstvo sa porodicom zajednicom	Srednjoškolski centar "Hadžići"	104	3.4327	.63029	.06180	3.3101	3.5553	1.67	5.00
	Srednješkoljski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš	96	3.7118	.61724	.06300	3.5867	3.8369	2.17	5.00
	Σ	200	3.5667	.63799	.04511	3.4777	3.6556	1.67	5.00

Tabela br. 18

Na osnovu uvida u aritmetičke sredine skala, vidljivo je da se skorovi između škola razlikuju. Međutim, to ne znači da je to stvarna razlika. Da bismo utvrdili da li su razlike u navedenim skorovima stvarni ili slučajni, morali smo poduzeti inferencijalni statistički test. Konkretnije, koristili smo analizu varijance (ANOVA).

U tabeli ispod, važno je pratiti vrijednosti „između grupa“, odnosno, vrijednost p. Ako je vrijednost „p“ manja od 0,050, to znači da postoji statistički značajna razlika između grupa (škola).

Tako, ako pogledamo princip Individualizacija i diferencijacija, primijetit ćemo da vrijednost p iznosi 0,001, što je manje od 0,050 i to znači da postoji statistički značajna razlika na ovoj skali između škola.

Ukoliko se pogledaju rezultati iz prethodne tabele, vidjeti ćemo da aritmetička sredina na skali Individualizacija i diferencijacija u slučaju škole u Hadžićima iznosi 3,97 a u školi u Ilijašu 4,24 što znači da učenici iz Ilijaša boljom procjenjuju Individualizaciju i diferencijaciju u nastavi vjeronauke, nego je to slučaj učenika iz Hadžića. Ta razlika je statistički značajna.

Skala „Individualizacija i diferencijacija“ $F(1) = 11,07, p = 0,001 ; p < 0,05$

U slučaju druge skale, „Integrirano učenje i poučavanje“, primijetićemo da aritmetička sredina učenika iz Ilijaša iznosi 4,23, a učenika iz Hadžića 4,07. I ovdje je skor učenika iz Ilijaša veći nego kod učenika iz Hadžića. Međutim, kada se pogleda vrijednost p iz ANOVA tabele, vidjeti ćemo da p iznosi 0,074 i da je veći od granične vrijednosti značajnosti od 0,050,

što znači da navedena razlika nije statistički značajna. To znači i da ne možemo tvrditi da učenici iz Ilijaša statistički značajno bolje procjenjuju Integrisano učenje i poučavanje u nastavi vjeronauke u odnosu na učenike iz Hadžića, jer navedena razlika nije statistički značajna.

Statistički, to se piše ovako:

Skala „Integrisano učenje i poučavanje“ $F(1) = 3,236, p = 0,074 ; p > 0,05$

Zbog bolje i jasnije preglednosti dobivenih rezultata sve ostale skale na kojima je uočena statistički značajna razlika su boldirane.

ANOVA		SStot	df	\bar{x}^2	F	P
Individualizacija diferencijacija	i između grupa	3.694	1	3.694	11.073	.001
	unutar grupa	66.059	198	.334		
	Σ	69.753	199			
Integrisano učenje poučavanje	i između grupa	1.184	1	1.184	3.236	.074
	unutar grupa	72.454	198	.366		
	Σ	73.638	199			
Aktivno učenje primjena naučenog	i između grupa	3.145	1	3.145	6.609	.011
	unutar grupa	94.219	198	.476		
	Σ	97.364	199			
Rješavanje problema	između grupa	1.282	1	1.282	2.509	.115
	unutar grupa	101.187	198	.511		
	Σ	102.469	199			
Socijalna interakcija	između grupa	11.271	1	11.271	15.863	.000
	unutar grupa	140.679	198	.710		
	Σ	151.950	199			
Korištenje izvora znanja	između grupa	1.308	1	1.308	2.118	.147
	unutar grupa	122.265	198	.617		
	Σ	123.573	199			
Okruženje za učenje	između grupa	4.239	1	4.239	6.658	.011
	unutar grupa	126.067	198	.637		
	Σ	130.306	199			
Praćenje i ocjenjivanje	između grupa	.800	1	.800	1.466	.227
	unutar grupa	108.045	198	.546		
	Σ	108.845	199			
Partnerstvo	sa između grupa	3.889	1	3.889	9.986	.002

porodicom	i unutar grupa	77.111	198	.389
zajednicom	Σ	81.000	199	

Tabela br. 19

Na osnovu uvida u tabelu možemo konstatovati da postoje statističke razlike kada se upoređuje Individualizacija i diferencijacija $p < .001$, aktivno učenje i primjena naučenog $p < .001$, socijalna interakcija $p < .000$, okruženje za učenje $p < .001$, partnerstvo sa porodicom i zajednicom $p < .002$.

Razlika u odnosu na razred

Pored toga što smo utvrdili razlike u odnosu na školu, dodatno smo željeli utvrditi i da li postoje razlike u procjeni nastave vjeronauke u odnosu na razred.

Tabela br. 20 prikazuje deskriptivnu statistiku u odnosu na razred učenika.

Deskriptivna statistika

		CI (95%)							
		N	\bar{x}	s	$\sigma_{\bar{x}}$	Donjagranica	gornjagranica	min.	max.
Individualizacija i diferencijacija	1	63	4.1138	.54033	.06808	3.9777	4.2498	2.67	5.00
	2	88	3.9678	.64518	.06878	3.8311	4.1045	1.50	5.00
	3	49	4.3333	.48352	.06907	4.1944	4.4722	3.00	5.00
	Σ	200	4.1033	.59205	.04186	4.0208	4.1859	1.50	5.00
Integrirano učenje i poučavanje	1	63	4.1683	.52080	.06561	4.0371	4.2994	2.60	5.00
	2	88	4.0477	.67534	.07199	3.9046	4.1908	2.00	5.00
	3	49	4.2980	.56143	.08020	4.1367	4.4592	2.80	5.00
	Σ	200	4.1470	.60831	.04301	4.0622	4.2318	2.00	5.00
Aktivno učenje i primjena naučenog	1	63	3.6706	.62673	.07896	3.5128	3.8285	2.25	5.00
	2	88	3.7727	.73171	.07800	3.6177	3.9278	2.00	5.00
	3	49	3.8418	.73011	.10430	3.6321	4.0515	1.75	5.00
	Σ	200	3.7575	.69947	.04946	3.6600	3.8550	1.75	5.00
Rješavanje problema	1	63	4.1323	.63228	.07966	3.9730	4.2915	2.67	5.00
	2	88	3.9830	.75050	.08000	3.8239	4.1420	2.00	5.00
	3	49	4.1156	.75936	.10848	3.8975	4.3338	2.00	5.00
	Σ	200	4.0625	.71758	.05074	3.9624	4.1626	2.00	5.00
Socijalna interakcija	1	63	3.2381	.73291	.09234	3.0535	3.4227	1.00	4.50
	2	88	3.2102	.88155	.09397	3.0234	3.3970	1.00	5.00
	3	49	3.6888	.94584	.13512	3.4171	3.9605	1.50	5.00
	Σ	200	3.3363	.87382	.06179	3.2144	3.4581	1.00	5.00
Korištenje izvora znanja	1	63	3.7672	.66837	.08421	3.5989	3.9355	2.33	5.00
	2	88	3.6439	.83932	.08947	3.4661	3.8218	1.00	5.00

		3	49	3.8299	.83367	.11910	3.5905	4.0694	2.00	5.00
		Σ	200	3.7283	.78802	.05572	3.6185	3.8382	1.00	5.00
Okruženje	za	1	63	4.0794	.70511	.08884	3.9018	4.2569	1.67	5.00
učenje		2	88	3.8788	.81990	.08740	3.7051	4.0525	1.67	5.00
		3	49	4.1633	.89008	.12715	3.9076	4.4189	1.67	5.00
		Σ	200	4.0117	.80920	.05722	3.8988	4.1245	1.67	5.00
Praćenje	i	1	63	3.8413	.64493	.08125	3.6788	4.0037	1.75	5.00
ocjenjivanje		2	88	3.5710	.76277	.08131	3.4094	3.7326	1.50	5.00
		3	49	3.7704	.78368	.11195	3.5453	3.9955	1.25	5.00
		Σ	200	3.7050	.73957	.05230	3.6019	3.8081	1.25	5.00
Partnerstvo	sa	1	63	3.6296	.56910	.07170	3.4863	3.7730	2.17	5.00
porodicom	i	2	88	3.4318	.67222	.07166	3.2894	3.5742	1.67	5.00
zajednicom		3	49	3.7279	.62053	.08865	3.5497	3.9061	2.17	5.00
		Σ	200	3.5667	.63799	.04511	3.4777	3.6556	1.67	5.00

Tabela br. 20

Kao i u slučaju razlika u odnosu na školu, poduzet je inferencijalni ANOVA test za utvrđivanje postojanja razlika u odnosu na razred.

ANOVA pokazuje da statistčki značajne razlike postoje samo na skalama „Individualizacija i diferencijacija“, „Socijalna interakcija“ i „Partnerstvo sa porodicom i zajednicom“.

ANOVA

				SStot	df	\bar{x}^2	F	p
Individualizacija diferencijacija	i između grupa			4.215	2	2.108	6.335	.002
	unutar grupa			65.538	197	.333		
	Σ			69.753	199			
Integrisano poučavanje	i između grupa			2.012	2	1.006	2.767	.065
	unutar grupa			71.626	197	.364		
	Σ			73.638	199			
Aktivno primjena naučenog	i između grupa			.844	2	.422	.862	.424
	unutar grupa			96.519	197	.490		
	Σ			97.364	199			
Rješavanje problema	između grupa			1.002	2	.501	.973	.380
	unutar grupa			101.467	197	.515		
	Σ			102.469	199			
Socijalna interakcija	između grupa			8.094	2	4.047	5.542	.005
	unutar grupa			143.856	197	.730		
	Σ			151.950	199			
Korištenje izvora znanja	između grupa			1.228	2	.614	.988	.374
	unutar grupa			122.345	197	.621		
	Σ			123.573	199			

Okruženje za učenje	između grupa	2.969	2	1.484	2.296	.103
	unutar grupa	127.337	197	.646		
	Σ	130.306	199			
Praćenje i ocjenjivanje	između grupa	2.959	2	1.480	2.753	.066
	unutar grupa	105.886	197	.537		
	Σ	108.845	199			
Partnerstvo sa porodicom i zajednicom	između grupa	3.124	2	1.562	3.951	.021
	unutar grupa	77.876	197	.395		
	Σ	81.000	199			

Tabela br. 21

ANOVA tabela nam je pokazala postojanje razlika na tri skale (principa) u odnosu na razred učenika. Međutim, u slučaju postojanja tri i više grupa koje uspoređujemo, ANOVA nam ne može reći ko se od koga konkretno statistički značajno razlike (da li svi razredi međusobno, ili možda samo prvi razred od trećeg i sl.).

Da bismo utvrdili ko se konkretno od koga razlikuje na ove tri skale, morali smo poduzeti dodatni post-hoc test višestrukih usporedbi. Konkretnije, korišten je Tukey HSD test kao adekvatni test. Ovaj test pravi usporedbe između svakog razreda, a rezultati pokazuju sljedeće: u slučaju Individualizacije i diferencijacije, uočeno je da statistički značajna razlika postoji samo između drugog i trećeg razreda, gdje treći razred bolje procjenjuje ovaj princip ($\bar{x}=4,33$) u odnosu na drugi razred ($\bar{x}=3,97$). Prvi razred se ne razlikuje ni od drugog niti od trećeg razreda.

U slučaju Socijalne interakcije, prvi i drugi razred se međusobno ne razlikuju, ali je uočeno da se treći razred razlikuje i od prvog i od trećeg razreda, gdje treći razred sa prosječnim skorom od 3,69, statistički značajno se razlikuje i od prvog razreda ($\bar{x}=3,24$) i od drugog razreda ($\bar{x}=3,21$).

U slučaju Partnerstva sa porodicom i zajednicom, prvi razred se ne razlikuje ni od drugog niti od trećeg razreda, ali je uočena razlika između drugog i trećeg razreda gdje učenici trećih razreda statistički značajno bolje procjenjuju partnerstvo sa porodicom i zajednicom ($\bar{x}=3,73$) u odnosu na učenike drugih razreda ($\bar{x}=3,43$).

Višestruke usporedbe

Tukey HSD

Dependent Variable	(I) Razred	(J) Razred	\bar{x} Difference (I-J)	$\sigma\bar{x}$	p	CI (95%)	
						donjagranica	gornjagranica
Individualizacija diferencijacija	i 1	2	.14595	.09519	.278	-.0788	.3708
		3	-.21958	.10986	.115	-.4790	.0399
		2	-.14595	.09519	.278	-.3708	.0788
	2	1	-.36553*	.10281	.001	-.6083	-.1227
		3	.21958	.10986	.115	-.0399	.4790
		2	.36553*	.10281	.001	.1227	.6083
Socijalna interakcija	1	2	.02787	.14103	.979	-.3052	.3609
		3	-.45068*	.16277	.017	-.8351	-.0663
		2	-.02787	.14103	.979	-.3609	.3052
	2	1	-.47855*	.15232	.005	-.8383	-.1188
		3	.45068*	.16277	.017	.0663	.8351
		2	.47855*	.15232	.005	.1188	.8383
Partnerstvo porodicom zajednicom	sa 1	2	.19781	.10376	.140	-.0472	.4429
		3	-.09826	.11976	.691	-.3811	.1846
		2	-.19781	.10376	.140	-.4429	.0472
	i 2	1	-.29607*	.11207	.024	-.5607	-.0314
		3	.09826	.11976	.691	-.1846	.3811
		2	.29607*	.11207	.024	.0314	.5607

*. Razlika između aritmetičkih sredina je značajna na nivou od 1%.

Tabela br. 22

Povezanost između opće prosječne ocjene, prosječne ocjene iz vjeronauke, „omiljenosti“ vjeronauke i principa.

Dodatno smo utvrdili da li postoji i u kojoj mjeri povezanost između opće prosječne ocjene, prosječne ocjene iz vjeronauke, „omiljenosti“ (koliko vole nastavu vjeronauke) vjeronauke i općih pedagoških principa (skala).

Za tu svrhu smo koristili Pearsonov korelacioni koeficijent.

Korelacije

			Prosječna ocjena iz vjeronauke na prvom poludistišgodine:	Koliko voliš nastavu vjeronauke:	Individualizacija i diferencijacija	Integrirano učenje i poučavanje	Aktivno učenje i primjena naučenog	Rješavanje problema	Socijalna interakcija	Korištenje izvora znanja	Okruženje za učenje	Praćenje i ocjenjivanje	Partnerstvo sa porodicom i zajednicom
Prosječna opća ocjena na prvom polugodištu	R	1	.421**	.079	-.078	-.024	-.132	-.069	-.020	-.078	-.019	-.097	.012
	P		.000	.269	.270	.734	.062	.334	.783	.274	.787	.173	.869
	N	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Prosječna ocjena iz vjeronauke na prvom poludistištu	R	.421**	1	.179*	-.036	.016	-.037	-.037	-.049	-.072	.011	-.068	.079
	P	.000		.011	.618	.821	.601	.602	.490	.308	.876	.339	.267
	N	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Koliko voliš nastavu vjeronauke:	R	.079	.179*	1	.295**	.547**	.354**	.555**	.292**	.318**	.382**	.351**	.364**
	P	.269	.011		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200

** . Korelacija je statistički značajna na nivou od 1%

* . Korelacija je statistički značajna na nivou od 5%

Tabela br. 23

Rezultati analize pokazuju da

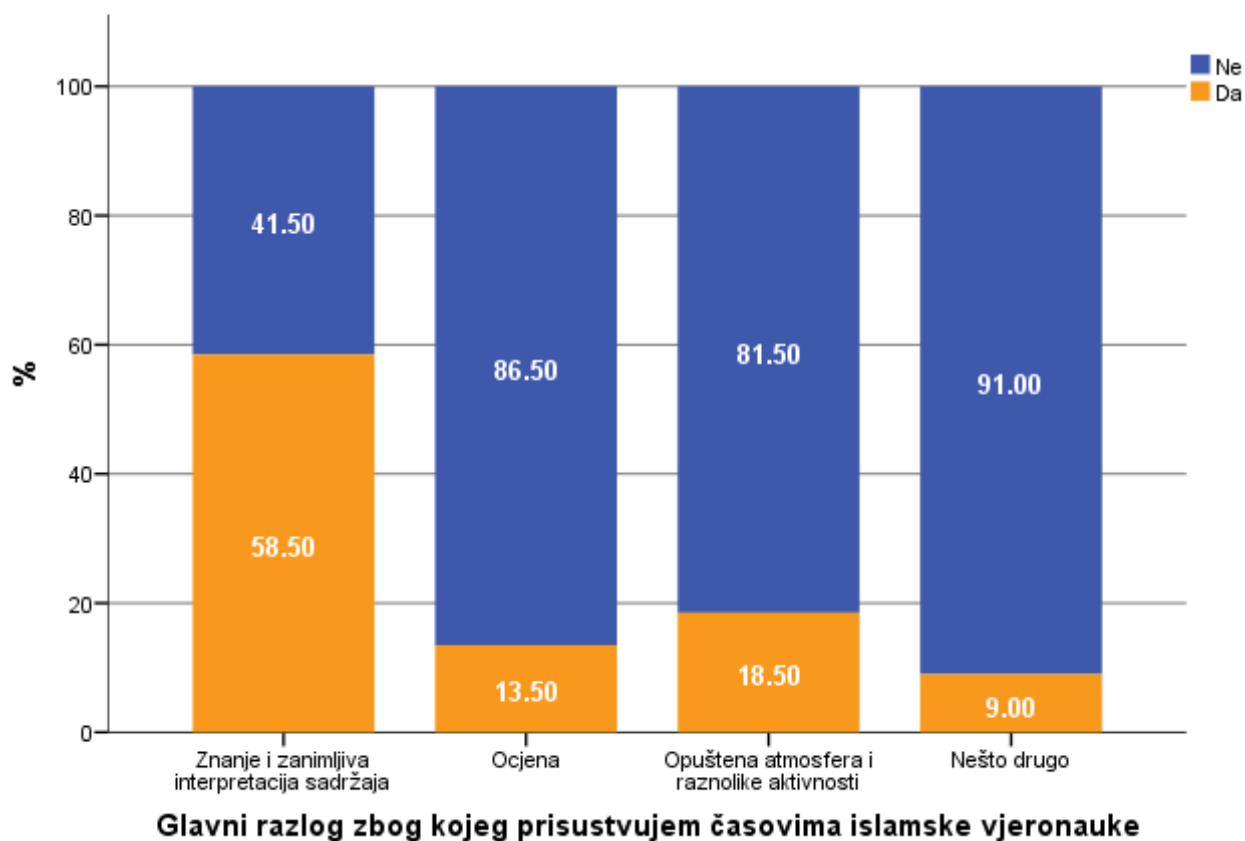
- nema utvrđene statistički značajne povezanosti između opće prosječne ocjene na polugodištu i pedagoških principa
- nema utvrđene statistički značajne povezanosti između prosječne ocjene na polugodištu iz vjeronauke i pedagoških principa,
- Postoje statistički značajne pozitivne korelacije između „omiljenosti“ nastave vjeronauke i pedagoških principa, i to:
 - Blaga pozitivna statistički značajna korelacija u odnosu na principe Individualizacije i diferencijacije ($r=+0,295$) i Socijalne interakcije ($r=+0,292$)
 - Umjerena pozitivna statistički značajna korelacija u odnosu na principe Integrirano učenje i poučavanje ($r=+0,547$), Aktivno učenje i primjena naučenog ($r=+0,354$), Rješavanje problema ($r=+0,555$), Korištenje izvora znanja ($r=+0,318$), Okruženje za učenje ($r=+0,382$), Praćenje i ocjenjivanje ($r=+0,351$) i Partnerstvo sa porodicom i zajednicom ($r=+0,364$)

Razlozi za prisustvo nastavi vjeronauke

Glavni razlog zbog kojeg prisustvujem časovima islamske vjeronauke

	Znanje i zanimljiva interpretacija sadržaja		Ocjena		Opuštena atmosfera i raznolike aktivnosti		Nešto drugo	
	N	%	n	%	n	%	n	%
Ne	83	41.5%	173	86.5%	163	81.5%	182	91.0%
Da	117	58.5%	27	13.5%	37	18.5%	18	9.0%

Tabela br.24.



Grafikon br. 10

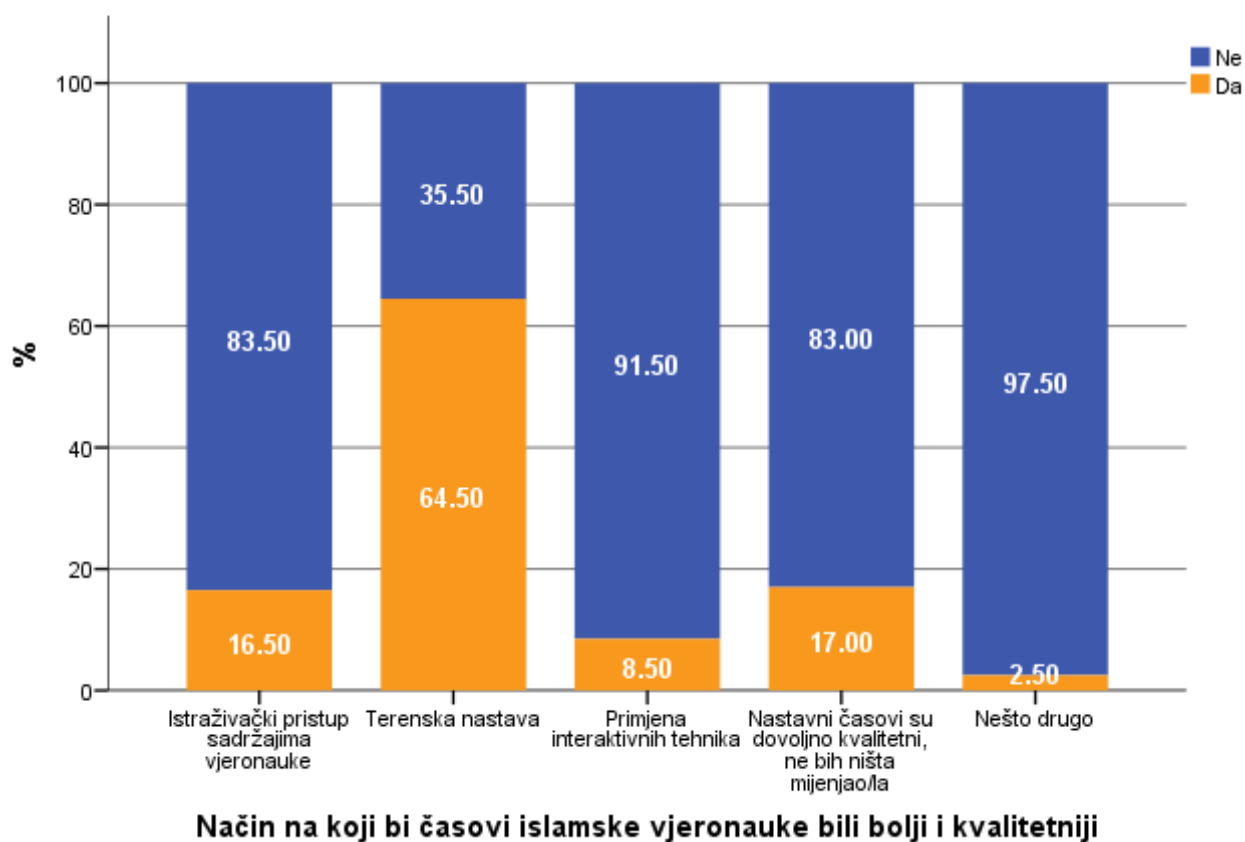
Kao što možemo primjetiti učenici u najvećoj mjeri tvrde da ne pohađaju časove vjeronauke zbog ocjene, a zatim ni zbog opuštene atmosfere i raznolikih aktivnosti nego zbog znanja i zanimljive interpretacije sadržaja. Te najveći broj učenika da ne postoji neki drugi razlog osim navedenih.

Način na koji bi časovi islamske vjeronauke bili bolji i kvalitetniji

Način na koji bi časovi islamske vjeronauke bili bolji i kvalitetniji

	Istraživački pristup sadržajima vjeronauke		Terenska nastava- odlazak u druge gradove, obilazak religijskih ustanova i obilježja		Primjena interaktivnih tehnika		Nastavni časovi su dovoljno kvalitetni, ne bih ništa mijenjao/la		Nešto drugo:	
	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ne	167	83.5%	71	35.5%	183	91.5%	166	83.0%	195	97.5%
Da	33	16.5%	129	64.5%	17	8.5%	34	17.0%	5	2.5%

Tabela br. 25



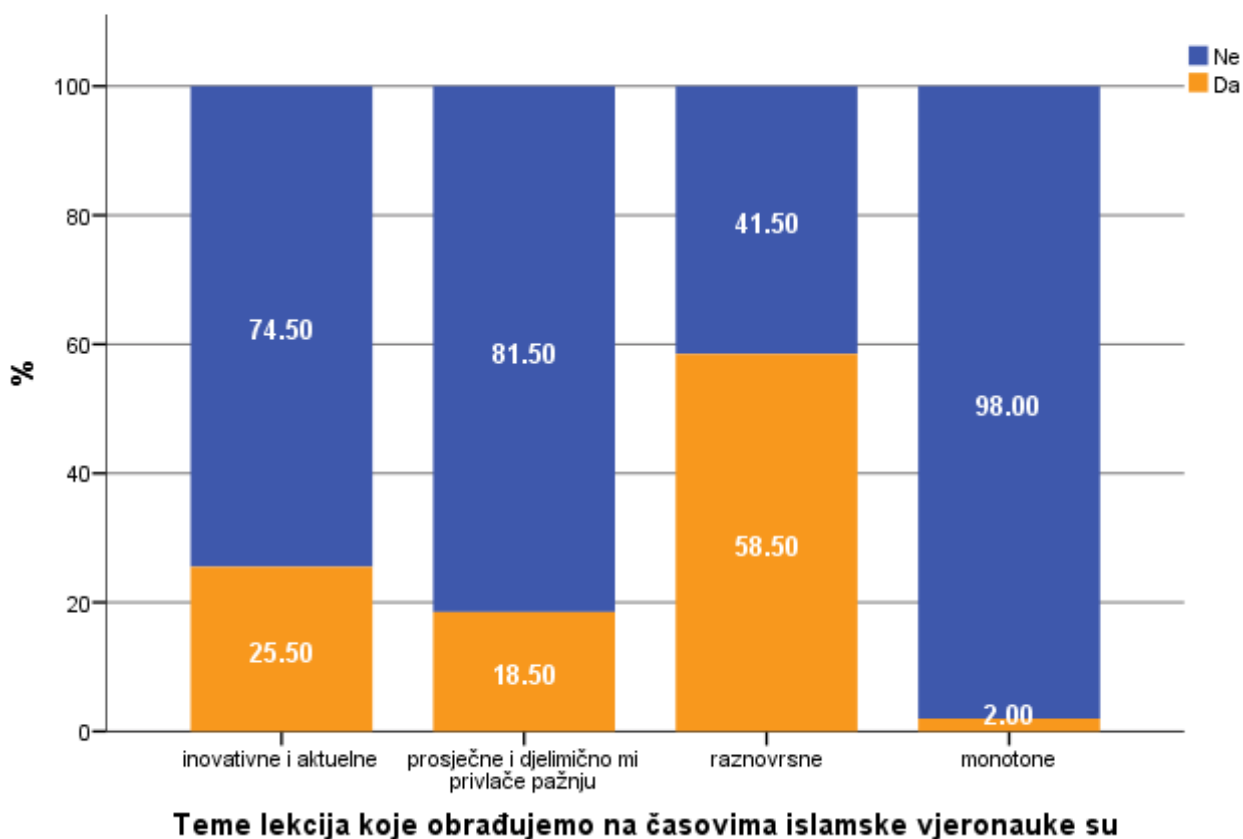
Grafikon br. 11

Na pitanje koji od ponuđenih načina bi učinio časove vjeronauke boljim i kvalitetnijim učenici su odgovorili da je to primjena interaktivnih tehnika 91,50 %, a potom istraživački pristup sadržajima vjeronauke, mada su gotovo u istoj mjeri odgovorili da su nastavni časovi dovoljno kvalitetni i da ne bi ništa mijenjali. Bitno je napomenuti da 97% učenika smatra da nije nešto drugo osim ponuđenih odgovora.

Teme lekcija koje obrađujemo na časovima islamske vjeronauke su

Teme lekcija koje obrađujemo na časovima islamske vjeronauke su								
	inovativne i aktualne		prosječne i djelimično mi privlače pažnju		raznovrsne		Monotone	
	N	%	N	%	n	%	n	%
Ne	149	74.5%	163	81.5%	83	41.5%	196	98.0%
Da	51	25.5%	37	18.5%	117	58.5%	4	2.0%

Tabela br. 26.



Grafikon br. 12

Veoma je važno istaći da 98% učenika smatra da teme lekcija koje se obrađuju na časovima vjeronauke nisu monotone, da nisu prosječne i da djelimično privlače pažnju. Ali

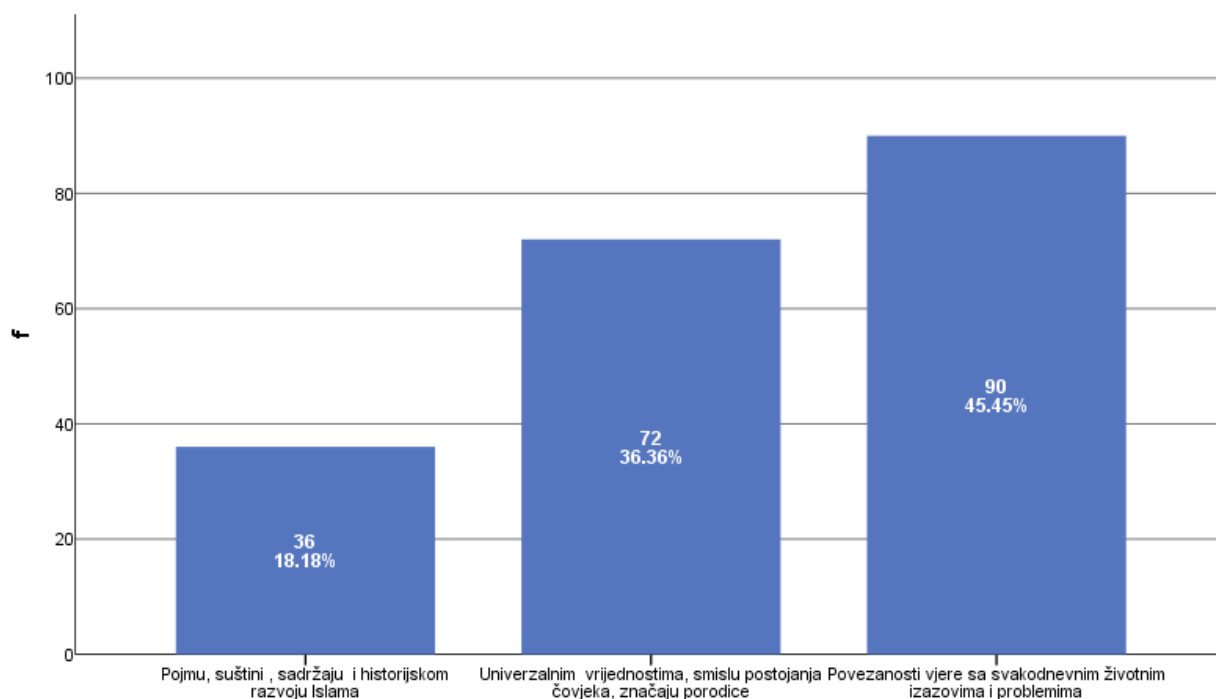
74, 50% učenika ne tvrdi da su lekcije inovativne i aktuelne. 58% učenike konstatuje da su lekcije raznovrsne.

Najviše učestvujem u časovima na kojima učimo o:

11. Najviše učestvujem u časovima na kojima učimo o:

		f	%	validni %	kumulativni %
Validni	Pojmu, suštini, sadržaju i historijskom razvoju Islama	36	18.0	18.2	18.2
	Univerzalnim vrijednostima, smislu postojanja čovjeka, značaju porodice	72	36.0	36.4	54.5
	Povezanosti vjere sa svakodnevnim životnim izazovima i problemima	90	45.0	45.5	100.0
	Σ	198	99.0	100.0	
Neodgovoreno		2	1.0		
	Σ	200	100.0		

Tabela br. 27



11. Najviše učestvujem u časovima na kojima učimo o:

Grafikon br. 13

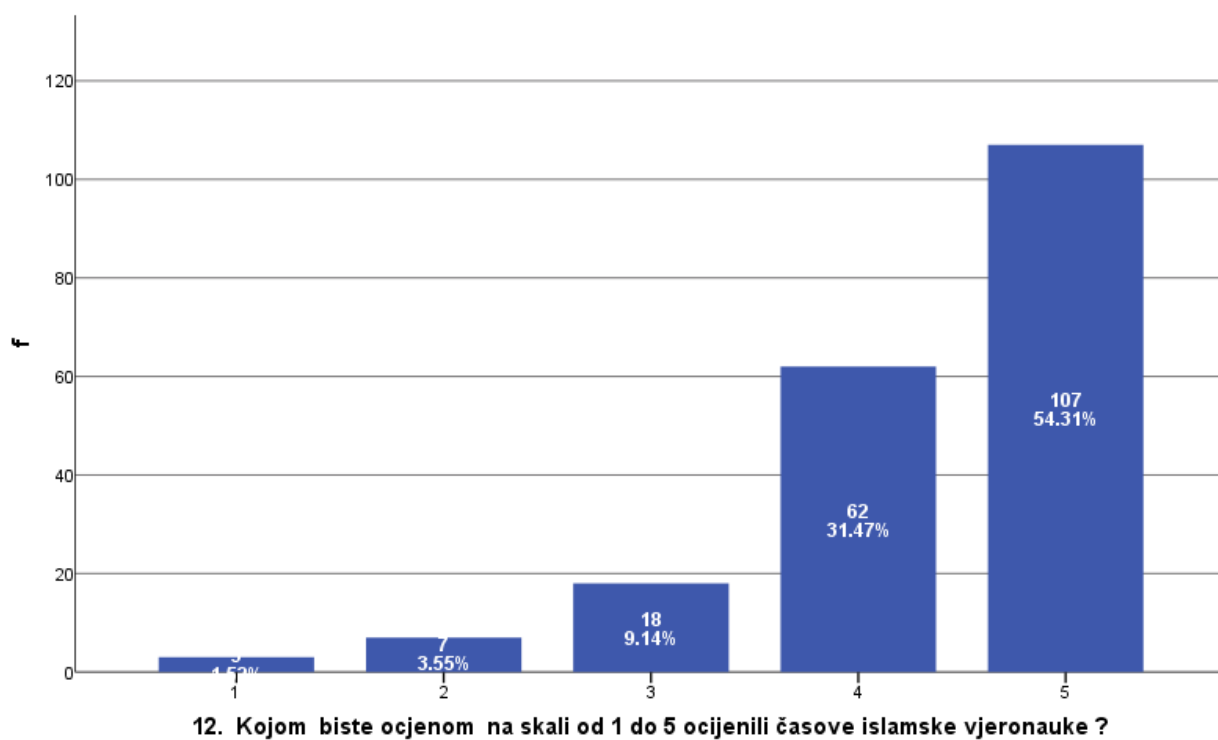
Na pitanje u kojim časovima najviše učestvuju učenici su odgovorili da je to kada je povezana vjera sa svakodnevnim životom, izazovima i problemima (45,45%), a zatim kada uče o univerzalnim vrijednostima, smislu postojanja čovjeka, značaju porodice.

Kojom biste ocjenom na skali od 1 do 5 ocijenili časove islamske vjeronauke ?

12. Kojom biste ocjenom na skali od 1 do 5 ocijenili časove islamske vjeronauke ?

	f	%	validni %	kumulativni %
Validni	1	3	1.5	1.5
	2	7	3.5	5.1
	3	18	9.0	14.2
	4	62	31.0	45.7
	5	107	53.5	100.0
	Σ	197	98.5	100.0
Neodgovoreno	3	1.5		
Σ	200	100.0		

Tabela br. 28



Grafikon br. 14

Učenici su imali priliku da ocjene časove vjeronauke te su na skali od 1 do 5 dali sljedeću ocjenu: prosječna ocjena kojom bi ocijenili nastavu vjeronauke je 4,34.

Deskriptivna statistika

	N	min.	max.	\bar{x}	s
12. Kojom biste ocjenom na skali od 1 do 5 ocijenili časove islamske vjeronauke ?	197	1	5	4.34	.898
Validni N	197				

Tabela br. 29

12. Obrazloženja učenika na pitanje kojom bi ocjenom ocijenili časove vjeronauke

Veliki broj učenika smatra da su časovi vjeronauke veoma zanimljivi, poučni i kvalitetni. Učenici vide časove vjeronauke vrlo opuštajućim, prijatnim, te da i sami imaju mogućnost da se uključe u istraživanje i pronalaze odgovore na savremena pitanja u islamu. Nekoliko učenika predlaže uvođenje terenske nastave i češće posjete poznatih vjerskih autoriteta.

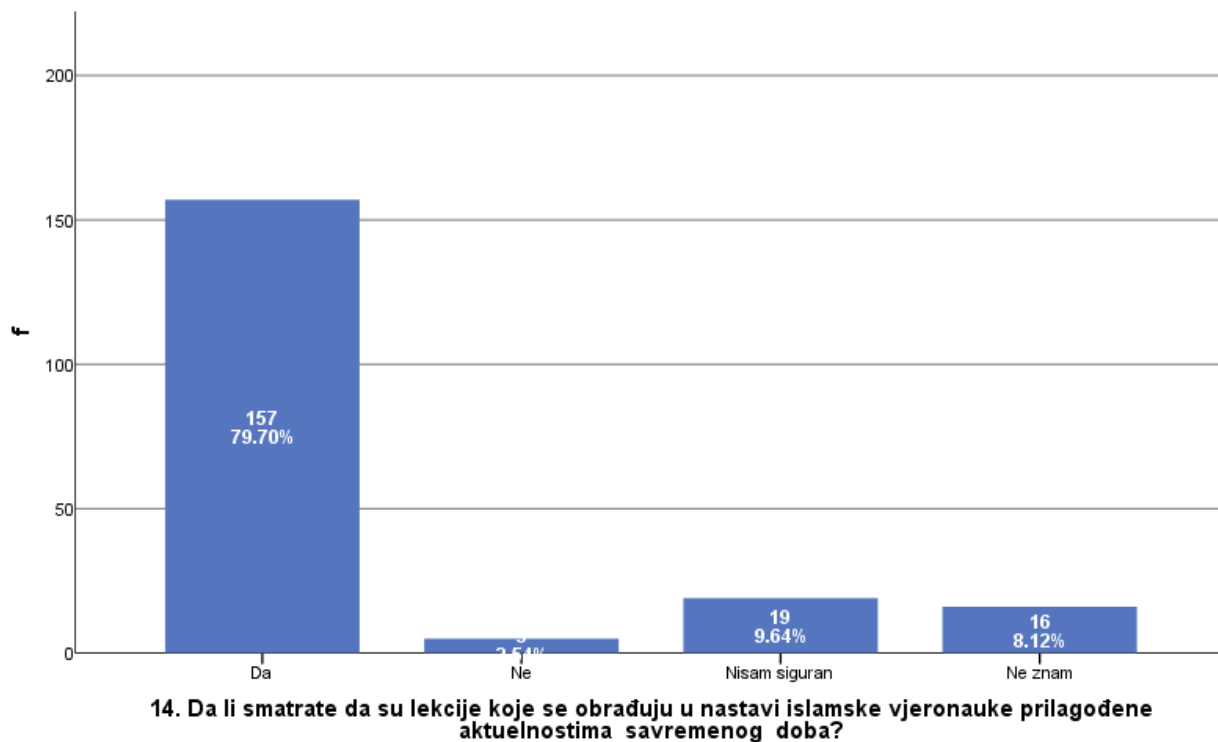
13. Postoje li lekcije na časovima islamske vjeronauke koje smatrate neadekvatnim za taj predmet? Ako postoje, navedite koje!

Na pitanje da li na časovima islamske vjeronauke postoje lekcije koje bi učenici ocijenili neadekvatnim učenici su, uglavnom, odgovorili da je svaka nastavna jedinica zanimljiva na svoj način i da je u skladu s predmetom, vjerom i svakodnevnicom. Učenici su iznijeli mišljenje da su nastavne jedinice adekvatne, međutim, analizom Nastavnog plana i programa uočena su ponavljanja određenih nastavnih oblasti, tema i jedinica.

14. Da li smatrate da su lekcije koje se obrađuju u nastavi islamske vjeronauke prilagođene aktuelnostima savremenog doba?

		f	%	validni %	kumulativni %
Validni	Da	157	78.5	79.7	79.7
	Ne	5	2.5	2.5	82.2
	Nisam siguran	19	9.5	9.6	91.9
	Ne znam	16	8.0	8.1	100.0
	Σ	197	98.5	100.0	
Neodgovoreno		3	1.5		
Σ		200	100.0		

Tabela br. 30



Grafikon br. 15

Većina učenika smatra da su nastavne jedinice koje se obrađuju u nastavi islamske vjeronauke prilagođene aktuelnostima savremenog doba (79,70%), dok mali procenat učenika nije siguran u pomenutu tvrdnju.

Obrazloženja odgovora

14. Da li smatrate da su lekcije koje se obrađuju u nastavi islamske vjeronauke prilagođene aktuelnostima savremenog doba? =(Lista odgovora oučenika koji su odgovorili sa DA)

Na pomenuto pitanje učenici su, uglavnom, izjavili da nastavne jedinice koje se obrađuju na nastavi vjeronauke veoma poučne, da se tiču mladih i moralate da im pomažu da riješe pitanja koja se pojave pred njima u savremenom dobu. Također, učenici vide nastavu vjeronauke kao nešto veoma vrijedno, što se tiče njihovog života, međuljudskih odnosa s roditeljima, prijateljima, problemom medija i praktikovanjem vjere u svakodnevnom životu.

14. Da li smatrate da su lekcije koje se obrađuju u nastavi islamske vjeronauke prilagođene aktuelnostima savremenog doba? = (Lista odgovora učenika koji su odgovorili sa Ne)

- Sve lekcije su vezane za život poslanika i njihovih postupaka, ali ne i savremenih aktivnosti.

Kao što vidimo učenici izводе zaključak da ako na časovima vjeronauke uče o poslanicima ne uspijevaju u savremenom dobu, što nije prihvatljivo mišljenje jer učeći o životu poslanika iz prošlosti pronalazimo mudrost, pouke i poruke za nas koji se susrećemo sa različitim životnim izazovima.

14. Da li smatrate da su lekcije koje se obrađuju u nastavi islamske vjeronauke prilagođene aktuelnostima savremenog doba? = (Lista odgovora učenika koji su odgovorili sa Nisam siguran)

Jer su vremena drugačija i ja smatram da se neke stvari ne mogu primjeniti u današnje vrijeme. Neophodno je ukazati na blagodat izučavanja primjera iz života poslanika i ashaba kako bismo očuvali istinske vrijednosti u našem društvu. Ovakav stav učenika govori koliko je važno spojiti tradicionalne islamske vrijednosti sa savremenim tokovima u našem društvu, što je jedan od zadataka islamske vjeronauke u srednjoj školi.

14. Da li smatrate da su lekcije koje se obrađuju u nastavi islamske vjeronauke prilagođene aktuelnostima savremenog doba? = (Lista odgovora učenika koji su odgovorili sa Ne znam)

Na ovo pitanje učenici nisu dali obrazloženje s obzirom da ne mogu sa sigurnošću da potvrde da su nastavne jedinice, koje se obrađuju na nastavi islamske vjeronauke, prilagođene aktuelnostima savremenog doba.

7.3. Komparacija ukupnih odgovora učitelja i učenika

Na kraju, željeli smo utvrditi i da li se procjene učenika i nastavnika razlikuju. Stoga smo poduzeli inferencijalni statistički test analize varijance (ANOVA). U nastavku slijedi tabela sa osnovnim deskriptivnim parametrima diferencirana po grupi nastavnika i po grupi učenika.

		Deskriptivna statistika							
		N	\bar{x}	s	$\sigma\bar{x}$	CI (95%)		min.	max.
donjagranica	gornjagranica								
Individualizacija i diferencijacija	i učenici	200	4,1033	,59205	,04186	4,0208	4,1859	1,50	5,00
	nastavnici	60	4,3189	,33431	,04316	4,2325	4,4053	3,50	5,00
	Σ	260	4,1531	,55051	,03414	4,0858	4,2203	1,50	5,00
Integrisano učenje i poučavanje	učenici	200	4,1470	,60831	,04301	4,0622	4,2318	2,00	5,00
	nastavnici	60	4,2800	,37408	,04829	4,1834	4,3766	3,20	5,00
	Σ	260	4,1777	,56511	,03505	4,1087	4,2467	2,00	5,00
Aktivno primjena naučenog	i učenici	200	3,7575	,69947	,04946	3,6600	3,8550	1,75	5,00
	nastavnici	60	4,1750	,39408	,05088	4,0732	4,2768	3,25	5,00
	Σ	260	3,8538	,66510	,04125	3,7726	3,9351	1,75	5,00
Rješavanje problema	učenici	200	4,0625	,71758	,05074	3,9624	4,1626	2,00	5,00
	nastavnici	60	4,3667	,45803	,05913	4,2483	4,4850	3,00	5,00
	Σ	260	4,1327	,67817	,04206	4,0499	4,2155	2,00	5,00
Socijalna interakcija	učenici	200	3,3363	,87382	,06179	3,2144	3,4581	1,00	5,00
	nastavnici	60	4,1917	,49653	,06410	4,0634	4,3199	2,00	5,00
	Σ	260	3,5337	,87934	,05453	3,4263	3,6410	1,00	5,00
Korištenje izvora znanja	učenici	200	3,7283	,78802	,05572	3,6185	3,8382	1,00	5,00
	nastavnici	60	4,3778	,38555	,04977	4,2782	4,4774	3,00	5,00
	Σ	260	3,8782	,76560	,04748	3,7847	3,9717	1,00	5,00
Okruženje za učenje	učenici	200	4,0117	,80920	,05722	3,8988	4,1245	1,67	5,00
	nastavnici	60	4,3444	,43814	,05656	4,2313	4,4576	3,33	5,00
	Σ	260	4,0885	,75271	,04668	3,9965	4,1804	1,67	5,00
Praćenje i ocjenjivanje	učenici	200	3,7050	,73957	,05230	3,6019	3,8081	1,25	5,00
	nastavnici	60	4,3042	,36849	,04757	4,2090	4,3994	3,50	5,00
	Σ	260	3,8433	,71774	,04451	3,7556	3,9309	1,25	5,00
<u>Partnerstvo sa</u>	učenici	200	3,5667	,63799	,04511	3,4777	3,6556	1,67	5,00

porodicom	i nastavnicima	60	4,0917	,41785	,05394	3,9837	4,1996	2,83	4,83
zajednicom	Σ	260	3,6878	,63374	,03930	3,6104	3,7652	1,67	5,00

Tabela br. 31

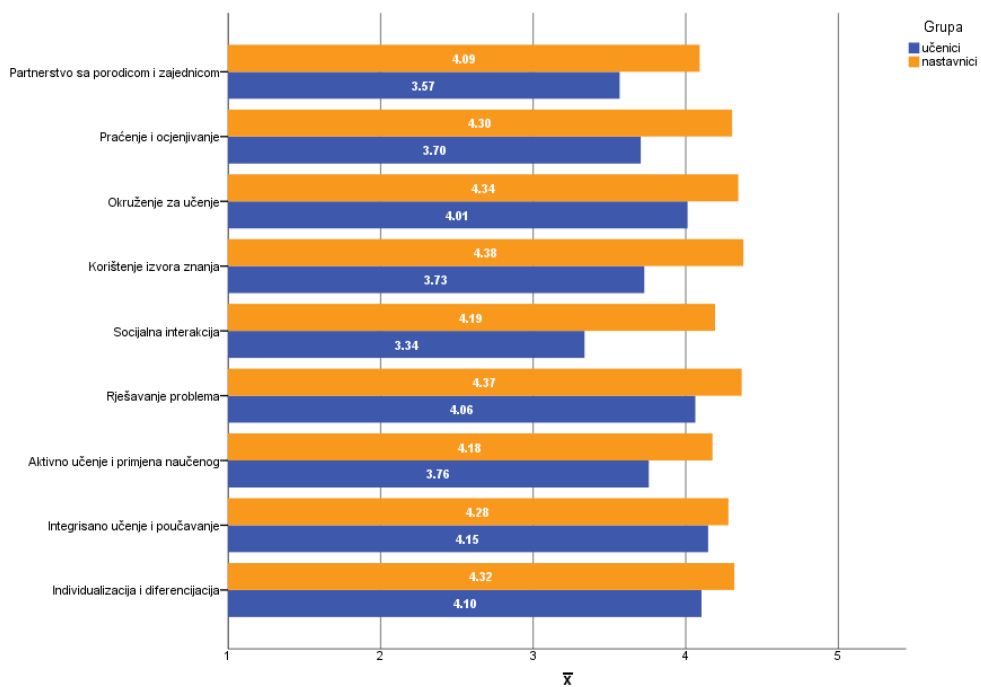
Analiza varijance pokazuje da postoje statistički značajne razlike na svim skalama (principima) osim na skali „integrisano učenje i poučavanje.

Uglavnom, učenici statistički značajno slabije procjenjuju principe na svim skalama, s tim da nema statistički značajne razlike na skali Integrisano učenje i poučavanje.

ANOVA							
			SStot	df	\bar{x}^2	F	p
Individualizacija diferencijacija	i između grupa		2,145	1	2,145	7,247	,008
	unutar grupa		76,347	258	,296		
	Σ		78,492	259			
Integrisano učenje poučavanje	i između grupa		,816	1	,816	2,572	,110
	unutar grupa		81,894	258	,317		
	Σ		82,711	259			
Aktivno učenje primjena naučenog	i između grupa		8,045	1	8,045	19,484	,000
	unutar grupa		106,526	258	,413		
	Σ		114,571	259			
Rješavanje problema	između grupa		4,270	1	4,270	9,593	,002
	unutar grupa		114,847	258	,445		
	Σ		119,117	259			
Socijalna interakcija	između grupa		33,773	1	33,773	52,334	,000
	unutar grupa		166,496	258	,645		
	Σ		200,268	259			
Korištenje izvora znanja	između grupa		19,467	1	19,467	37,950	,000
	unutar grupa		132,343	258	,513		
	Σ		151,810	259			
Okruženje za učenje	između grupa		5,111	1	5,111	9,311	,003
	unutar grupa		141,632	258	,549		
	Σ		146,743	259			
Praćenje i ocjenjivanje	između grupa		16,569	1	16,569	36,582	,000
	unutar grupa		116,856	258	,453		
	Σ		133,426	259			
Partnerstvo porodicom i zajednicom	između grupa		12,721	1	12,721	35,948	,000
	unutar grupa		91,301	258	,354		
	Σ		104,023	259			

Tabela br. 32

Razlike su predstavljene i grafički.



Grafikon br. 16

U ponuđenom grafikonu uvidamo da su učenici nešto manje zadovoljni socijalnom interakcijom od nastavnika, kao i da je aktivno učenje i primjena naučenog manje zastupljena prema stavovima učenika nego kod nastavnika. Učenici su mišljenja da je partnerstvo sa porodicom i zajednicom manje izraženo od onoga što tvrde nastavnici.

7. ZAKLJUČAK

U savremenom demokratskom svijetu vjerski odgoj i obrazovanje nisu samo okupacija i praksa vjerskih ustanova, vjerničkih porodica ili pojedinaca koji razmišljaju o vjeri, nego bi trebao da bude predmet promišljanja cjelokupnog društva koji se poziva na vjeru kao slobodu ličnog ubjeđenja. Tako vjernici imaju pravo, pa i obavezu da se upoznaju sa onim što predstavlja njihovo kulturno naslijeđe. To je jedan od bitnih razloga uvođenja vjeronauke u školski odgojno-obrazovni sistem. Shodno tome, namjera je bila da se provedenim istraživanjem pruži doprinos povećanja kvalitete nastave islamske vjeronauke u srednjoj školi. Istraživanjem je potvrđena glavna hipoteza da Nastavni plan i program islamske vjeronauke za srednju školu, u anketiranim općinama na području Bosne i Hercegovine, zadovoljava kvalitetom u odnosu na temeljne pedagoške principe i propisane zakonske odrednice i smjernice. Također, u istraživanju su potvrđene postavljene podhipoteze da su opći ciljevi i vrijednosti Nastavnog programa islamske vjeronauke jasno definirani i artikulirani. Potvrđeno je da su u Nastavnim programima islamske vjeronauke za srednju školu zastupljeni temeljni pedagoški principi.

Kada je u pitanju Individualizacija i diferencijacija nastavnici smatraju da u najvećoj mjeri povezuju sadržaje iz drugih predmeta, ili onoga što uče iz drugih predmeta, zatim da ostavljaju dovoljno vremena učenicima da riješe određeni zadatak i da im daju mogućnosti korištenja vlastitih ideja za rješavanje određenih pitanja. U nešto manjoj mjeri nastavnici dozvoljavaju učenicima da biraju teme kao i načine i tehnike rješavanja određenog zadatka. Također, uočeno je da nastavnici sa sigurnošću ne tvrde da nastava vjeronauke olakšava učenicima da savladaju i sadržaje drugih predmeta, ali smatraju da vjeronauka omogućava učenicima da bolje razumiju svijet, prirodu i ljude oko sebe. Kada je riječ o aktivnom učenju i primjeni naučenog nastavnici su mišljenja da su teme koje se obrađuju na nastavi vjeronauke u većoj mjeri povezane sa situacijama iz stvarnog života. Također, u većoj mjeri nastavnici smatraju da nastava vjeronauke omogućava učenicima kreativno izražavanje. U granicama referentnih procjena nastavnika nalazimo da nastava vjeronauke pomaže međusobnom uvažavanju učenika i da doživljavaju uspjeh u svome radu i trudu, te da učenici, uglavnom, rade u timu, grupi ali i samostalno).

Dakle, iz navedenog možemo zaključiti da su, prema tvrdnjama nastavnika, svi pedagoški principi zastupljeni u nastavi vjeronauke. Istina, neki principi su zastupljeni neznatno manje ili više, ali u granicama referentne vrijednosti gdje nisu uočena veća odstupanja.

Prilikom statističke analize odgovora nastavnika na procjenu Nastavnog plana i programa došlo se do saznanja da su svi odgovori u granicama referentne vrijednosti, s tim da dio nastavnika ne smatra da sadržaj Nastavnog plana i programa za nastavni predmet islamska vjeronauka ima jasnu strukturu rada koja ima mogućnost prilagođavanja promjenama, kao i da učenici ne pokazuju uvijek interes za poučavanje teorijskog područja nastave islamske vjeronauke koji je određen Nastavnim planom i programom. Nastavnici se ne slažu u potpunosti sa tvrdnjom da učenici uvijek pokazuju interes za praktičnim akcijama u društvenim zajednicama zahvaljujući strukturi Nastavnog plana i programa, te da je Nastavni plan i program islamske vjeronauke u skladu sa mogućnostima učenika srednje škole.

Kada je riječ o stavovima učenika o uključenosti pedagoških principa individualizacije i diferencijacije u Nastavni plan i program došli smo do podataka koji su u granicama referentnih vrijednosti sa blagim razlikama u pojedinim pitanjima. Tako možemo zaključiti da učenici smatraju kako nastavnici daju dovoljno vremena za rješavanje datih zadataka kao i da ono što nauče na časovima vjeronauke mogu da primjene i na drugim časovima i izvan škole. Međutim, učenici smatraju, kao i nastavnici, da nemaju uvijek mogućnost da biraju teme, načine i tehnike rješavanja zadataka i da im nastavnici ne daju uvijek zadatke različite težine, kako lagane tako i one teške. Na drugoj skali procjene mišljenja učenika nalazimo integrirano učenje i poučavanje učenici smatraju da su teme koje obrađuju ili uče na nastavi vjeronauke povezane i sa mojom okolinom, ljudima i događajima u mjestu u kojem žive, što je također procentualno približno odgovorima nastavnika na isto pitanje. Pedagoški princip Aktivno učenje i poučavanje je, također, zastupljen u referentnim vrijednostima, međutim, i tu imamo određene varijacije u odgovorima učenika i nastavnika na dato pitanje. Nastavnici i učenici se u većoj mjeri slažu da teme koje obrađuju na nastavi vjeronauke jesu povezane sa situacijama iz stvarnog života. Kada učenici procjenjuju partnerstvo sa porodicom i školom uviđamo da se nastava u njihovoj školi ne odvija, bar ponekad, i izvan škole, te da im rijetko dolaze i neke druge osobe izvan škole, a od kojih bi mogli nešto da nauče.

Kao što možemo primjetiti učenici u najvećoj mjeri tvrde da ne pohađaju časove vjeronauke zbog ocjene, a zatim ni zbog opuštene atmosfere i raznolikih aktivnosti nego zbog znanja i zanimljive interpretacije sadržaja.

Učenici nešto manje zadovoljni socijalnom interakcijom od nastavnika, kao i da je aktivno učenje i primjena naučenog manje zastupljena prema stavovima učenika nego kod nastavnika. Također, učenici su mišljenja da je partnerstvo sa porodicom i zajednicom manje izraženo od onoga što tvrde nastavnici.

Sve navedeno dovodi nas do generalnog zaključka istraživanja da se i nastavnici i učenici u najvećoj mjeri slažu da bi Nastavni plan i program trebao sadržavati prijedloge kreativnih tehnika koje bi se mogle primjeniti u nastavi islamske vjeronauke, zatim da je u budućim promjenama Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke, potreban veći broj organizovanih posjeta nacionalnim, duhovnim i historijski važnim lokacijama u cilju usvajanja ličnih iskustava teorijskih spoznaja, kao i da je za unaprijeđenje Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke važno angažovanje Aktiva nastavnika islamske vjeronauke da bi blagovremeno utvrdili nedostatke sadržaja i strukture Nastavnog plana i programa.

8. LITERATURA

1. Bakovljević, M. (2003): Osnovi pedagogije, Sombor, Učiteljski fakultet
2. Bakovljević, M. (1997): Osnovi metodologije pedagoških istraživanja, Beograd, Naučna knjiga.
3. Baranović, B., et al. (2006). Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive. Zagreb: Znanost i društvo.
4. Bratanić M. (1993), Mikropedagogija, Interakcijsko – komunikacijski aspekt odgoja, Školska knjiga, Zagreb
5. Bezinović, P. (2010). Samovrednovanje škola: Prva iskustva u osnovnim školama. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje; Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
6. Čatić R. I Pehlić I. (2004), Metodika nastave islamske vjeronauke, Zenica, Islamska pedagoška akademija.
7. Čelebić I. i sar. (2014), Efekti uvođenja alternativnih predmeta vjeronauci u osnovnim školama Kantona Sarajevo, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina.
8. Ćurić H. (1983), Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918, Veselin Masleša, Sarajevo
9. Halilović N. (2012) Stanje i perspektive podizanja kvaliteta Islamske vjeronauke u Bosni i Hercegovini, Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini
10. Harland, J., Moor, H., Kinderand, M., & Ashworth, K. (2002). Is the curriculum working? Northern Ireland: NFER
11. Henting, H. (1993), Humana škola. Zagreb: Educa
12. Kasumović I. (1999.) Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave, Mostar : Islamski kulturni centar.
13. Malcom N. (2011), Bosna – kratka povijest, Buybook, Sarajevo
14. Marsh, C. J. (1994), Kurikulum: temeljni pojmovi. Zagreb: Educa.
15. Meyer, H. (2005). Što je dobra nastava? Zagreb: Erudita

16. Milas G. (2005), Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima, Jastrebarsko, Naklada Slap
17. Miljak, A. (1995), Kurikulum utemeljen na humanističkoj teoriji odgoja. Theleme, 41 (1-4), 15 — 26.
18. Mužić V. (1977), Metodologija pedagoških istraživanja, Sarajevo Zavod za udžbenike
19. Mužić V. (2004), Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja, Educa Zagreb
20. Nastavni plan i program islamske vjeronauke za gimnaziju, 2009. Sarajevo
21. Orlović-Potkonjak, M. (1973): Opšta pedagogija I deo. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije
22. Pedagoška enciklopedija I i II (1979): Beograd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, u redakciji Potkonjak, N., Šimleša,P.
23. Pedagoški riječnik I i II (1967): Beograd. Zavod za izdavanje udžbenika.
24. Potkonjak, N. (1972): Razvitak, konstruisanje i savremeni pravci u pedagogiji. Beograd: Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja.
25. Pranjić M. (1997), Metodika vjeronaučne nastave, Katehetski salezijanski centar, Zagreb
26. Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (2010) Nastavni plan i program Islamske vjeronauke za srednje škole, Vjersko-prosvjetna služba
27. Republika Hrvatska (2011). Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH
28. Suzić N. (2007), Primjenjena pedagoška metodologija,XBS, Banja Luka
29. William Glasser (1994), Kvalitetna škola, Educa – Nakladno društvo d.o.o. , Zagreb
30. William Glasser (1999), Nastavnik u kvalitetnoj školi, Educa , Zagreb
31. William Glasser (2000), Teorija izbora, Alinea Zagreb

Novine i časopisi:

- Hikmet (1932), br. 40
- Preporod, (1991), 10/497

Internet stranice:

- <https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Islamski%20vjeronauk%20NPiP%20I%20i%20II%20razred%20S%C5%A0%201%20SAT.doc>
- <https://dialogos.ba/2017/08/26/prve-medrese-u-islamskom-svijetu-i-kod-nas/>

9. PRILOZI

9.1. Tabelarni prikaz - Kriteriji i indikatori za procjenu nastavnog plana i programa

PEDAGOŠKI PRINCIPI (KRITERIJI)	INDIKATORI
<p>Individualizacija i diferencijacija</p> <p>Sadržaji, metode i proces poučavanja uvažavaju i uzimaju u obzir individualne razlike među djecom u odnosu na njihovu kognitivnu spremnost, stilove učenja, prethodno iskustvo i interesovanja. Proces poučavanja, sadržaji i metode su fleksibilni kako bi se osiguralo da svako dijete uči i napreduje.</p>	<ul style="list-style-type: none">• U NPP-u postoje jasno definisani i mjerljivi ishodi za svaku oblast, ali su ciljevi individualizirani i diferencirani u skladu sa potrebama i sposobnostima svakog djeteta• Postupci, metode i sadržaji omogućavaju djeci da rade na zadacima različite težine, primjenjuju različite metode i strategije učenja• NPP omogućava fleksibilnost u planiranju i programiranju, kako bi se tempo učenja, sadržaji i metode prilagodile potrebama svakog djeteta• NPP polazi od prethodnog iskustva, znanja i sposobnosti svakog djeteta i gradi na tome• NPP omogućava djeci da biraju sadržaje, postupke, ili načine rješavanja određenih zadataka i realizacije aktivnosti
<p>Integrirano učenje i poučavanje</p> <p>Znanja, vještine i kompetencije koje djeca stiču su integrirane tako da djeca mogu razumijeti vezu između ključnih ideja, događaja i procesa, što će im omogućiti da vrše transfer znanja i uče sa razumijevanjem, sagledavajući svijet kao cjelinu.</p>	<ul style="list-style-type: none">• U NPP postoji horizontalna i vertikalna povezanost između različitih nastavnih predmeta, koji su povezani u šire nastavne oblasti, i sadržaja• Postoji smisljena i vremenski usaglašena korelacija između različitih sadržaja i područja rada• Temeljne vještine stečene u jednoj oblasti koriste se u drugim predmetima omogućavajući djeci da ih primjenjuju i usavršavaju• NPP omogućava djeci sticanje opšte/šire slike, razumijevanje osnovnih ideja i naučnih koncepata kao i svrhe i mogućnosti primjene naučenog u različitim oblastima
<p>Aktivno učenje i primjena naučenog</p> <p>Proces poučavanja osigurava da djeca budu aktivni sudionici, da konstruišu razumijevanje naučenog i primjenjuju stečena znanja i vještine u stvarnom životu i svakodnevnim situacijama.</p>	<ul style="list-style-type: none">• NPP potiče dijete da samostalno i aktivno dolazi do odgovora na pitanja i konstruiše sopstveno razumijevanje naučenog• Sadržaji su povezani sa situacijama iz stvarnog života i omogućavaju djeci da primjenjuju znanja u različitom kontekstu• NPP potiče djecu da razvijaju kreativnost, istražuju, eksperimentišu i zaključuju
	<ul style="list-style-type: none">• Pored sticanja i usvajanja znanja, NPP je usmjeren na

<p>Rješavanje problema</p> <p>Proces učenja i poučavanja potiče djecu da eksperimentišu, postavljaju hipoteze, analiziraju i zaključuju, da budu kreativna i slobodno istražuju svijet oko sebe. Poučavanje vodi ka razumijevanju ključnih naučnih koncepata i rješavanju problemskih situacija pomažući djeci da razvijaju sposobnost mišljenja višeg reda.</p>	<p>rješavanje problema u autentičnim, životnim situacijama. Pomaže djeci da donose dobre odluke za sebe i steknu važne životne vještine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sadržaji, materijali, pitanja i metode potiču razvijanje sposobnosti mišljenja višeg reda (kritičko mišljenje, analiza, sinteza...) • U NPP-u je akcenat na dubinskom (svrsishodnom i smislenom) izučavanju sadržaja i razumijevanju temeljnih naučnih koncepata i principa, umjesto na površnom pokrivanju širokih oblasti (ide u dubinu, ne u širinu)
<p>Socijalna interakcija</p> <p>Učenje se odvija u smišljenoj i sadržajnoj socijalnoj interakciji i zahtijeva mnoštvo prilika za saradnju, diskusiju, analizu i refleksiju u paru, maloj i velikoj grupi i sa različitim materijalima.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Djeca uče u interakciji sa odraslima, vršnjacima i sa različitim materijalima • Učenje se odvija kroz saradnju i timski rad sa drugima • Djeci je omogućeno da diskutuju, iznose sopstveno mišljenje, argumentuju ga i saslušaju druga mišljenja
<p>Korištenje izvora znanja</p> <p>Djeca se potiču da koriste raznovrsne izvore znanja, efikasno i odgovorno koriste informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT), sagledavaju različita stanovišta i donose sopstveni sud. Sadržaji poučavanja su relevantni za djecu i adaptirani na lokalni kontekst.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Djeca uče da pronalaze i efikasno i odgovorno koriste raznovrsne izvore znanja i informacija - literaturu, resurse u zajednici, ICT (pored udžbenika) • NPP osigurava da djeca istražuju pojave i stiču znanja uzimajući u obzir drugačije viđenje određenih problema i različite perspektive, razvijajući kritičko mišljenje i sopstveni stav
<p>Okruženje za učenje</p> <p>Okruženje u kojem djeca uče je sigurno, kulturološki osjetljivo i poticajno, omogućava svakom djetetu da doživi uspjeh, bude samostalno i kompetentno i razvije osjećaj pripadnosti i uvažavanja. Prostor treba biti u funkciji učenja i uređen tako da omogućava interakciju, aktivno učenje i timski rad u učionici.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • NPP je kulturološki osjetljiv, reflektuje raznolike kulture i pomaže djeci da se osjećaju uvaženo i prihvaćeno te razviju sopstveni identitet i višestruke identitete • NPP omogućava djeci da steknu širu sliku društva i pojava pomažući im da postanu građani svijeta uvažavajući sve kulturne i civilizacijske tekovine • NPP potiče stvaranje okruženja koje je sigurno, potiče odgovornost i uzajamno pomaganje i nenasilno rješavanje problema
<p>Praćenje i ocjenjivanje</p> <p>Proces praćenja i ocjenjivanja je u funkciji učenja i pomaganja djeci da razviju sposobnost samoprocjene i postavljanja sopstvenih ciljeva za učenje. Ono je i formativno i sumativno, utemeljeno na unaprijed postavljenim željenim ishodima uz korištenje različitih pristupa i</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U NPP postoje jasno definisani ishodi učenja koji su razvojno primjereni i logički poredani (od jednostavnijeg ka složenijem) • Postoje objektivni, usaglašeni i jasno definisani indikatori uspješnosti (kriteriji za ocjenjivanje) za svaki nivo • Metode, načini procjenjivanja i praćenja razvoja djeteta su raznoliki i uvažavaju individualne razlike posmatrajući dijete kao cjelinu • Djetetu se daje pravovremena, jasna i smislena povratna

<p>uvažavanje individualnih razlika među djecom.</p>	<p>informacija koja mu pomaže da unaprijedi svoje učenje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Djeca se uključuju u proces samorefleksije i samoprocjenjivanja kao i postavljanja sopstvenih ciljeva za učenje
<p>Partnerstvo sa porodicom i zajednicom</p> <p>Roditelji su viđeni kao partneri i uvaženi kao prvi i najvažniji učitelji svoje djece, te aktivno uključeni u sve procese koji se dešavaju u učionici i školi. Škola je zajednica koja uči, ali i dio šire zajednice u kojoj gradi partnerstvo sa različitim institucijama, koristi resurse zajednice i dijeli sopstvene resurse u cilju pružanja podrške svakom djetetu i porodici.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Roditelji su viđeni kao važni partneri, izvori znanja i aktivni učesnici u procesu učenja i poučavanja • Roditelji dobijaju podršku u tome kako pomoći djetetu da uči kod kuće. Domaće zadaće i drugi zadaci za djecu usmjereni su ka primjeni naučenog i razvoju kompetencija u stvarnom životu i utemeljene su na već stečenim znanjima i kompetencijama • NPP predviđa upoznavanje roditelja sa očekivanim ishodima učenja • Roditeljima se daju pravovremene i smislene informacije o napredovanju djeteta i pomaže da postave zajedničke ciljeve za dijete u skladu sa unaprijed definisanim ishodima i indikatorima uspješnosti • Resursi zajednice se koriste za učenje, a djeci se omogućava da djeluju u zajednici

9.2. Tabelarni prikaz - Zastupljenost temeljnih pedagoških principa u NPP-u islamske vjeronauke Islamska vjeronauka

I razred

Razred	Tematska cjelina	Individualizacija i diferencijacija	Integrirano učenje i poučavanje	Aktivno učenje i primjena naučenog	Rješavanje problema	Socijalna interakcija	Korištenje izvora znanja	Okruženje za učenje	Praćenje i ocjenjivanje	Partnerstvo sa porodicom i zajednicom
--------	------------------	-------------------------------------	---------------------------------	------------------------------------	---------------------	-----------------------	--------------------------	---------------------	-------------------------	---------------------------------------

I	Islam kao iskonska i prirodna Božija vjera		+				+		+	
I	Očuvanje izvornog učenja		+						+	
I	Imanski šarti		+						+	
I	Allah je Stvoritelj		+				+		+	
I	Islamski šarti				+				+	
I	Čistoća				+				+	
I	Ekologija				+	+	+		+	+
I	Etika	+					+	+	+	+
I	Vjera u svakodnevni život	+			+		+		+	+
I	Žena u Islamu						+		+	+
I	Naznake opće povijesti islama				+			+	+	

I	Doprinos Islama razvoju nauke i umjetnosti			+			+		+	
---	--	--	--	---	--	--	---	--	---	--

II razred

Razred	Tematska cjelina	Individualizacij a i diferencijacija	Integrirano učenje i poučavanje	Aktivno učenje i primjena naučenog	Rješavanje problema	Socijalna interakcija	Korištenje izvora znanja	Okruženje za učenje	Praćenje i ocjenjivanje	Partnerstvo sa porodicom i zajednicom
II	Čovjek i vjera	+		+		+			+	+
II	Vjera i moral		+						+	
II	Islam i sloboda		+		+		+		+	
II	Duhovne i materijalne realnosti	+		+			+		+	
II	Smisao ibadeta	+		+			+		+	
II	Porodica- temelj društva			+		+		+	+	+
II	Čovjek i zajednica			+				+	+	+
II	Ahiretski život		+				+		+	

III razred

Razred	Tematska cjelina	Individualizacija i diferencijacija	Integrirano učenje i poučavanje	Aktivno učenje i primjena naučenog	Rješavanje problema	Socijalna interakcija	Korištenje izvora znanja	Okruženje za učenje	Praćenje i ocjenjivanje	Partnerstvo sa porodicom i zajednicom
II I	Živjeti vjeru		+	+		+		+	+	+
II I	Biti drugačiji od ostalih	+				+			+	
II I	Kur'an – posljednja Božija objava			+			+		+	
II I	Sloboda i odgovornost			+	+		+		+	
II I	Islamski moral			+		+		+	+	+
II I	Muškarac i žena-međusobna upotpunjenja		+		+	+	+		+	
II I	Porodica i društvo			+		+		+	+	+
II I	Vrijeme civilizacije islama		+	+			+		+	

IV razred

Razred	Tematska cjelina	Individualizacija i diferencijacija	Integrirano učenje i poučavanje	Aktivno učenje i primjena naučenog	Rješavanje problema	Socijalna interakcija	Korištenje izvora znanja	Okruženje za učenje	Praćenje i ocjenjivanje	Partnerstvo sa porodicom i zajednicom
I V	Islam u Bosni i Hercegovini i na Balkanu		+				+		+	

I V	Živi govor moga vjerovanja			+		+		+	+	
I V	Vjera i nauka		+	+			+		+	
I V	Potruga za izgubljenom vjerom		+	+	+		+		+	
I V	Islamski odgovor na izazove suvremenosti			+	+	+	+		+	
I V	Islamska duhovnost i tesavvuf		+				+		+	
I V	Jesam li islamski osmislio svoju mladost		+	+	+				+	+

Tabela anketiranih škola

Naziv škole u kojoj radite
• Četvrta gimnazija Ilidza
• Ekonomska škola Sarajevo
• Ekonomska škola
• Elektrotehnička škola za energetiku Sarajevo
• Gimnazija "MuhsinRizvić" Breza
• Gimnazija Dobrinja
• Gimnazija Visoko
• Gimnazija "MuhsinRizvić" Kakanj

• Indusrijska škola Zenica
• JU Srednja građevinsko-geodetska škola
• JU Škola za srednje i stručno obrazovanje i radno osposobljavanje
• JU Centar za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu
• JU Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju
• JU Druga Gimnazija
• JU Elektrotehnička škola B. Potok
• JU Elektrotehnička škola za energetiku
• JU Gimnazija Obala
• JU Internacionalna škola Sarajevo
• JU Peta Gimnazija
• JU Poslovno-komercijalna i trgovačka škola
• JU Srednja škola za saobraćaj i komunikacije
• JU Srednja mašinska tehnička škola
• JU Srednja medicinska škola Bjelave
• JU Srednja medicinska škola Jezero
• JU Srednja muzička škola
• JU Srednja škola metalnih zanimanja I
• JU Srednja Škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti
• JU Srednja škola primjenjenih umjetnosti
• JU Srednja škola za okoliš i drveni dizajn
• JU Srednja škola za tekstil i dizajn
• JU Srednja škola za tekstil, kožu i dizajn

<ul style="list-style-type: none"> • JU Srednja tehnička škola grafičkih tehnologija, dizajna i multimedije
<ul style="list-style-type: none"> • JU Srednja tehnička škola Tešanj
<ul style="list-style-type: none"> • JU Srednja zubotehnička škola
<ul style="list-style-type: none"> • JU SŠC Nedžad Ibrišimović Ilijaš
<ul style="list-style-type: none"> • JU SŠC Vogošća
<ul style="list-style-type: none"> • JU Treća Gimnazija
<ul style="list-style-type: none"> • JU Ugostiteljsko- turistička škola
<ul style="list-style-type: none"> • JU Ugostiteljsko-turistička škola
<ul style="list-style-type: none"> • JU Željeznički školski centar
<ul style="list-style-type: none"> • Katolički-školski centar, Opća realna gimnazija i Medicinska škola
<ul style="list-style-type: none"> • Međunarodna njemačka škola Sarajevo
<ul style="list-style-type: none"> • Međunarodna srednja škola u Zenici
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Hazim Šabanović Visoko
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Kakanj
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Ključ
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Mehmedalija Mak Dizdar Breza
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola u Zenici
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Visoko
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Vitez
<ul style="list-style-type: none"> • Mješovita srednja škola Zenica
<ul style="list-style-type: none"> • Perzijsko-bosanski koledž
<ul style="list-style-type: none"> • Prva bošnjačka gimnazija Sarajevo
<ul style="list-style-type: none"> • Srednja medicinska škola Zenica

<ul style="list-style-type: none">• Srednja škola " Nikola Šop " Jajce
<ul style="list-style-type: none">• Srednja tehnička škola Kemal Kapetanović 1
<ul style="list-style-type: none">• Srednjoškolski centar Hadžići
<ul style="list-style-type: none">• Stručna zanatska škola Zenica